

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ A. B. D.
LATİN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**359 YILI SELEUCIA KONSİLİ KARARLARININ
ÇÖZÜMLENMESİ**

Murat ÖZYILDIRIM
2501961004

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN

İstanbul 2006

ÖZ

Seleucia ad Calycadnum, I. Seleucus Nicator tarafından kurulduğu İÖ III. yüzyıldan başlayarak Cilicia'nın ekonomik, coğrafi, dinsel, askeri bakımlardan önemli kentlerinden biri olmuştur. Kent, Hristiyanlığın bölgede yayılması ve özellikle Azize Thecla'nın inzivaya çekildiği yerin bu bölgede olmasından dolayı, Hristiyanlık açısından çok önemli bir merkez olmuştur. Isauria'nın **metropolis**'i olan Seleucia ad Calycadnum, II. yüzyılda Antiochia ad Orontem Kilisesi'nde yapılanmaya başlayan kilise yönetim birimleri içinde bir başpiskoposluk halini almıştır.

Rahip Arius'un IV. yüzyılda Hz. İsa'nın Hristiyan dinindeki yerini sorgulayan düşüncelerini yayması, ilki Constantinus döneminde Nicaea'da olmak üzere dinsel tartışmaların yapıldığı birçok konsilin toplanmasına neden olmuştur. Seleucia ad Calycadnum, bazı konsillerde piskoposları tarafından temsil edilmiştir.

Ariusçuluk, özellikle Constantius döneminde tartışılmıştır. Ariusçu olan Constantius, bu düşüncelerin tüm kiliseleri birleştireceğine inanmıştır. Bu konuda 359 yılında Ariminum'da batı kiliselerinin ve Seleucia ad Calycadnum'da doğu kiliselerinin piskoposlarının katıldığı iki ayrı konsil toplamıştır.

Constantius, konsillerdeki tartışmalarda piskoposlar üzerinde açıkça zorlayıcı bir yöntem izlemiş ve genel olarak sonuç, imparatorun istediği Ariusçu kararlar çıkması yönünde oluşmuştur. Böylelikle hem Ariminum hem de Seleucia ad Calycadnum konsilleri, Ariusçuların zaferiyle bitmiştir.

ABSTRACT

Seleucia ad Calycadnum, has been one of the most significant cities of Cilicia from the points of economy, religion, geography and solitary since it has been found by I. Seleucus Nicator in 3rd century B.C. The city, because of being the place where the Christianity spread from and where Saint. Thecla withdrew into solitude, this time, became a centre for the Christianity. Seleucia ad Calycadnum, known as the metropolis of Isauria, was the archbishop among the church administration institutions began to be built in the 2nd century by Antiochia ad Orontem.

The spreading of Priest Arius' ideas, examining the place of Jesus in religion, caused many councils of religious arguments which were initiated in Nicaea in Constantinus period. In some of the councils, Seleucia ad Calycadnum was represented by its bishops. Arianism was especially argued in the period of Constantine. Constantine, who supported Arius, believed that these ideas of Arianism, would unite all the churches. For this reason, in 359, two separate councils were gathered in Ariminum where the western churches' bishops attended and in Seleucia ad Calycadnum, where the eastern churches' bishops attended.

Constantine, in the councils, followed plainly a very strict method and because of this, most of the decisions, which were accepted in the councils, were in favor of Arianism. For this reason, both the Ariminum and Seleucia ad Calycadnum councils came to an end with the victory of Arianism.

ÖNSÖZ

Erken Hristiyanlık dönemi, Cilicia’da her zaman etkinliğini koruyacak olan arkeolojik veriler bırakmıştır. Bölge kentlerinin özellikle IV. ve V. yüzyıla tarihlenen Hristiyanlık dinsel yapılarının zenginliği ilgi çekicidir. Seleucia ad Calycadnum’un erken Hristiyanlık dönemindeki görkemini görmek için bugün kent ve yakın çevresindeki kilise kalıntılarını incelemek bile yeterli olacaktır. Azize Thecla’nın inzivaya çekildiği mağara, Hristiyanlık açısından önemini bugün hâlâ korumaktadır. Bütün bu veriler, bu bölgede hakim olan Hristiyanlığın gücünü ve bu gücün sebepleri üzerine düşünmeyi gerektiren açılımlardır.

Yazılı kaynaklar, Seleucia ad Calycadnum’da Hristiyanlığın düşünsel gelişimini etkileyen ve bu açıdan bakıldığında çok önemli olan Ariusçulukla ilgili bir konsilin toplandığı bilgisini verir. Türkçe yayınlarda yalnız 359 yılındaki bu konsili irdeleyen çalışma yoktur. Bu nedenle 359 yılındaki konsili, kentin Hristiyanlık tarihi içindeki yerini vurgulamak açısından çok önemli buldum ve bu nedenle konu üzerinde araştırma yaptım.

Öncelikle, yaşamım boyunca benim için özveriyle yaptıkları her şey için pek sevgili anneciğime ve zamanın aziz hatırasını unutturamayacağı babacığma, sevgimle birleştirdiğim, bilebildiğim bütün en güzel sözcüklerle teşekkür ederim.

Tezime destekleri için hocam, Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu ve danışmanlığımı kabul ederek beni onurlandıran İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı hocam, Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken’e saygılarımla teşekkür ederim. Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi, Olba yüzey araştırması ekip başkanı, çok sevgili arkadaşım Doç. Dr. Emel Erten’in sonsuz manevi desteğine ve çalışmalarına bütün yardımlarına teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmalarımnda bana her zaman yardım eden Balıkesir Ü. Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Turhan Kaçar’a, kaynaklara ulaşma konusunda Mimar Sinan Ü. Arkeoloji Bölümü Arş. Gör. H. Murat Özgen’e (M.A) ve klasik filolog Sevim Ayteş Canevello’ya teşekkür ederim.

Sözcüklerle içten teşekkürlerimin yanına, benim için çok değerli bütün bu saygıdeğer insanların yardımlarını yaşamım boyunca unutmayacağımı da eklemek isterim.

Kısaltmalar Listesi

a. y.: Aynı yerde.

Bkz.: Bakınız.

Çev.: Çeviren.

İÖ: İsa’dan önce.

İS: İsa’dan sonra.

t. y.: Basım tarihi yok.

/: Ya da.

Yun.: Yunanca.

İÇİNDEKİLER

Öz	i
Abstract.....	ii
Önsöz.....	iii
Kısaltmalar Listesi.....	iv
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM: SELEUCIA AD CALYCADNUM KENTİNİN TARİHÇESİ VE HİRİSTİYANLIK AÇISINDAN ÖNEMİ

A. Seleucia ad Calycadnum Kentine Genel Bakış.....	5
B. Hristiyanlık Döneminde Seleucia ad Calycadnum	
1. Tarsuslu Paulus ve Hristiyanlığın Yayılımı.....	19
2. Azize Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum Açısından Önemi.....	24

II. BÖLÜM: SELEUCIA AD CALYCADNUM'DAKİ KONSİL'İN TOPLANMA NEDENLERİ

A. Arius ve Dinsel Düşüncelerinin IV. Yüzyıldaki Piskoposluklar Arasındaki Yayılımı.....	36
B. Nicaea Konsili ve Sonrası.....	43

III. BÖLÜM: İKİZ KONSİLLER YILI: ARIMINUM KONSİLİ VE SELEUCIA AD CALYCADNUM KONSİLİ

A. Nicomedia Depremi ve İkiz Konsil Toplantısı Açısından Önemi.....	57
B. 359 Yılı Ariminum Konsili.....	62
C. 359 Yılı Seleucia ad Calycadnum Konsili.....	66
D. Seleucia ad Calycadnum Konsili Sonrası.....	84
SONUÇ.....	89

KAYNAKÇA

Eskiçağ ve Hristiyanlık Kaynakları.....	97
Çağdaş Kaynaklar.....	99
Elektronik Kaynakça.....	110

EKLER

EK.1: Hristiyanlık Tarihinde Yedi Evrensel Konsil (325-787) ve Önemi.....	112
EK.2: Bazı Önemli Terimler	114

Giriş

Yaklaşık İS VI. yüzyıla kadar süren Erken Hıristiyanlık Dönemi, din adamlarının Hıristiyanlığın temel konularını biçimlendirmek ve herkesin anlayabileceği ölçütte genel kurallar oluşturmakla ilgili çabalarına sahne olmuştur. Özellikle Hz. İsa'nın Hıristiyanlıktaki yerinin belirlenmesi başta olmak üzere, birçok dinsel sorunun tartışılması ve bir karara bağlanması amacıyla çeşitli konsiller toplanmış ve bu yeni dini benimseyenlerin ortak duygulanımlarına hitap edecek ilkeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu konsillerden biri, 359 yılında Seleucia ad Calycadnum'da (Silifke) toplanmış ve bu kentin erken Hıristiyanlık tarihinin genel özelliklerinin belirlenmesiyle ilgili yapılacak herhangi bir araştırmada ön plana çıkmasında etkin olmuştur.

Tezimize konu aldığımız 359 yılı Seleucia ad Calycadnum Konsil'i, bu Konsil'de yaşanan gelişmeler ve alınan kararlar, Kilise Tarihi açısından önemli olduğu kadar, Anadolu'nun dinsel, siyasal ve kültürel tarihi için de değerli bir belge niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, kentte yapılan Konsil toplantısının genel özelliklerinin, Seleucia ad Calycadnum kentinin kuruluşundan, erken Hıristiyanlık dönemine kadar geçirdiği tarihsel-kültürel gelişimine ve coğrafi dokusuna örülerek işlenmesi, bu kentin Cilicia ve Isauria için öneminin belirtilmesi, yine Hıristiyanlık açısından önemli veriler olarak değerlendirilen Seleucia ad Calycadnum ve çevresindeki arkeolojik kalıntıların da incelenmesi gerekir. Böyle bir incelemede özellikle şu sorulara yanıt aranmalıdır: Seleucia ad Calycadnum'un Hıristiyanlık öncesindeki kuruluşu ve gelişimi nasıldır? Seleucia ad Calycadnum'un Hıristiyanlığın tarihsel gelişimi açısından önemi nedir? Azize Thecla kent için neden önemlidir? İmparatorların Ariusçuluk karşısında davranış ve düşünceleri nasıldır? Kent, 359 yılına kadar toplanan hangi konsillere temsilci gönderir ve bu temsilciler kimlerdir ve hangi dinsel görüşlerin yanında yer alırlar? 359 yılında toplanan konsilde hangi görüşler temsil edilir? Seleucia ad Calycadnum Konsili'nin, Ariusçuluk ve Roma İmparatorluğu açısından önemi nedir? Seleucia ad Calycadnum Konsili, sonuçları açısından nasıl bir önem taşır?

Bu yöntemle hareket ettiğimiz tezimiz üç bölüm halinde incelenmiştir: **Birinci Bölüm** Seleucia ad Calycadnum kentinin tarihçesini ve Hristiyanlık açısından önemini vurgulayan bilgilere yer verir. Bu bölüm, Hristiyanlık açısından büyük önem taşıyan bir konsil toplantısı için neden Seleucia ad Calycadnum'un seçildiğini anlayabilmemize yardımcı olmaktadır. Bunun yanında, yine bu bölümde Hristiyanlığın gelişimine ve dinbilimsel yayılımına etkiye bulunan Tarsuslu Paulus ve Azize Thecla'nın yaşam öykülerine yer verilmiş ve söz konusu kişilerin Seleucia ad Calycadnum açısından önemi vurgulanmıştır.

İkinci Bölümde, Seleucia ad Calycadnum'daki Konsil'in toplanma nedenleri incelenmektedir. Bu nedenle öncelikle Hristiyanlık tarihinde ilk evrensel Konsil olma özelliği taşıyan Nicaea Konsili'nin toplanmasına neden olan ve bu tarihten başlayarak Hristiyanlık tarihinde bitmez tükenmez bir tartışmayı (Hz. İsa, Tanrı'nın oğlu mu, yoksa bir insanoğlu mu?) yaratan Libyalı rahip Arius'un yaşam öyküsüne ve onun dinsel öğretilerine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Arius'un öğretileriyle gelişen Ariusçuluğun Hristiyanlık ve Roma İmparatorluğu üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmış ve Seleucia ad Calycadnum piskoposlarının Ariusçulukla ilgili konsillere katılımları, bu konsillerdeki konumları irdelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm, 359 yılında, Doğulu ve Batılı piskoposların aynı sorun üzerine ayrı kentlerde toplandıkları ve önemli kararlara imza attıkları Batı'da Ariminum (Rimini) ve Doğu'da Seleucia ad Calycadnum Konsil'leri genel hatlarıyla irdelenmiştir. Ariminum'la ikiz bir toplantı olması nedeniyle ayrı bir bölüm halinde değil de, bu ikiz dokuyu zedelememek için, aynı bölümde işlemeyi yeğlediğimiz ve tez konumuz olan Seleucia ad Calycadnum Konsili'ni, yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz belgelerden yararlanarak işlemeye çalıştığımız bu ana bölümde, özellikle Seleucia ad Calycadnum Konsil'inin toplanma nedeni, oturumlarda yaşanan sıradışı gerginlikler, toplantı sonunda alınan karar ve bu kararın dinsel ve siyasal etkisi üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümümüzde konuyla ilgili genel bir değerlendirmenin yanı sıra tezimizde varılan bulgular da ortaya konulmaya çalışılmıştır. **Ekler bölümünde** tezimizin içeriğiyle ilgili olan Hristiyanlığın yedi evrensel konsili kısaca anlatılmıştır. **Kaynakça**, Eskiçağ ve Hristiyanlık Kaynakları, Çağdaş Kaynaklar ve Elektronik Kaynaklar olarak üç kısım halinde sunulmuştur.

Tezimizin temelinde Kilise Tarihine ilişkin Yunanca ve Latince kaynaklara başvurulmuş, bu çerçevede Hristiyanlıkla ilgili yapılacak araştırmalarda birincil derecede önemli olan *Patrologia Latina*'dan alıntılar yapılmıştır. Özellikle Theodoretus, Athanasius, Sozomenus, Socrates Scholasticus gibi Kilise Tarihçilerinin Seleucia ad Calycadnum Konsili ve genel olarak Ariusçuluk üzerine yazdıkları yapıtlar kaynak alınmış; Yunanca yazılmış bu yapıtların tezimizde Latince çevirileri kullanılmıştır. Ancak ulaşabildiğimiz bazı Latince metinlerde satır numaraları bulunmadığından, ilgili metnin Yunancasındaki satır numaraları temel alınmıştır.

Çalışmanın tümünde bazı terimlerin, kişilerin ya da coğrafi adlarının –başka türlü belirtilmedikçe-Latince yazımına özen gösterilmiştir. Ayrıca, Hristiyanlık terimbilim açısından önemli olduğu düşünülen Yunanca ya da Latince kökenli bazı sözcükler koyu renk harflerle yazılmış, Tezin sonuna eklenen terim listesinde açıklanmıştır.

İlk bölümden başlayarak, genel kural olarak, Latince yazılan yer adlarının bugünkü karşılıkları sadece ilk kez geçtiği yerde parantez içinde verilmiştir. Örneğin: Alexandria (İskenderiye). Bundan başka, Yunanca-Latince metinler alıntılanırken, önce Yunanca ya da Latincesine, sonra Türkçe çevirisine yer verilmiştir. Anlatımlarda, erken Hristiyanlık kaynaklarının yanında çağdaş araştırmacıların konuyla ilgili verdikleri bilgiler ya da yaptıkları yorumlar da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu anlatımlarda, kalıntılarla ilgili olarak tarihleme yapılırken “erken Bizans dönemi” değil, “Doğu Roma dönemi” kullanımı yeğlenir. Bunun nedeni, Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasından önce ve sonra, Doğu bölümünün resmi yazılarda hiçbir zaman “Bizans” sözcüğünü kullanmamasıdır.

Çalışma, bir dinbilim araştırması olarak değerlendirilmemelidir. Seçilen konunun asıl inceleme alanı Ariuscu ve sapkın olarak nitelenen öğretilerin çözümlenmesi için toplanan Seleucia ad Calycadnum Konsili ve bu Konsil’den çıkan kararlar üzerine toplu bir bakış sağlamak ve bu Konsil’de alınan kararların Hristiyanlık tarihindeki önemini vurgulamaktır. Seleucia ad Calycadnum’un Anadolu sınırları içinde yer alması bizim için özel bir anlam içerdiğinden, bu çalışmada Seleucia ad Calycadnum’un Hristiyanlık öncesi durumunun incelenmesi, kentin coğrafi konumuna ilişkin bilgilerin aktarılması, arkeolojik verilerin değerlendirilmesi, tarihsel olayların anlatımı, önemli kişilerin yaşam öykülerinin özetlenmesi ve kristoloji tartışmaları dinbilim araştırmasının önüne geçmiştir. Bu yüzden, tezin içeriğinde Seleucia ad Calycadnum Konsili’nin toplanma nedenlerini gösteren kristoloji tartışmalarına dinbilimsel ayrıntılara girilmeden yer verilmeye çalışılmıştır.

I. Seleucia ad Calycadnum Kentinin Tarihçesi ve Hristiyanlık Açısından Önemi

A. Seleucia ad Calycadnum Kentine Genel Bakış

Seleucia ad Calycadnum'un da içinde yer aldığı Cilicia bölgesi, Küçük Asia'nın (Anadolu) doğu Akdeniz kıyılarından ve iç bölümlerinden oluşur. Cilicia'nın batısında Pamphylia, güneyinde Akdeniz ve Cyprus (Kıbrıs), güneydoğusunda Syria, kuzeyinde Toros Dağları bulunur.

Bölge, **Cilicia Aspera / Secunda** (Dağlık Cilicia) ve **Cilicia Campestris / Prima** (Ovalık Cilicia) olarak iki bölümden oluşur. Cilicia Aspera, tüm Cilicia'nın doğu bölümünü, Cilicia Campestris ise batı bölümünü oluşturur. Bu coğrafi ayrımı yapan Strabon (14.5.1) şöyle der:

“...Της Κιλικίας δε της ἐξω του Ταυρου η μεν λεγεται τραχεια, η δε πεδιας. τραχεια μεν ης η παραλια στενη εστι, και ουδεν η σπανιος εξει τι χωριον επιπεδον...
=...*Taurus'un dışında kalan Cilicia'nın bir bölümüne dağlık ve bir bölümüne ovalık derler. Dağlık bölümün kıyısı oldukça dardır ve neredeyse hiç düz arazi yoktur...*”.

Doğu Akdeniz'de Cilicia Aspera sınırları içinde yer alan Seleucia ad Calycadnum (Calycadnus - Göksu Irmağı kıyısındaki Seleucia - Silifke), eskiçağda yerleşim oluşturulabilecek özelliklere sahip bir konumdadır.

Cilicia Aspera, yüksek dağların bulunduğu bir coğrafyada yer alır; yoğun maki örtüsüyle kaplı, kayalarla çevrili toprakları sulamaya ve dolayısıyla tarıma elverişli değildir. Ama bu bölgede yer alan Calycadnus Irmağı, bu olumsuz şartları bir anda olumluya

dönüştürecek kadar mucizevi bir özelliğe sahiptir. Nehir taşıdığı alüvyonlu düz ve sulama sorunu olmayan topraklarla Seleucia ad Calycadnum'u ve çevresini tarıma son derece uygun topraklar haline dönüştürür. Nehrin bölgedeki varlığının yol açtığı bu yaşamsal değişiklik, kentin komşuları olan Corycus (Kızkalesi) ya da Elaeussa Sebaste (Ayaş) gibi diğer kıyı yerleşimlerinde, ne yazık ki, söz konusu olmamıştır.

Seleucia ad Calycadnum akropolisi, yaklaşık 185 metre yükseklikte bulunduğu düzlüğe tümüyle egemendir. Calycadnus Deltası, ırmağın denize döküldüğü yer ve gerideki Toros Dağları akropolisten izlenebilmekte, bu konumu ile akropolis kent için gerekli olan güvenliği sağlamaktadır. Böylece Akdeniz'den, Toroslardan ya da Holmoe (Taşucu) ve Corasium'dan (Susanoğlu) gelebilecek tehlikeler gözlemlenebilmektedir (Hild – Hellenkemper, 1990: 402).

Seleucia ad Calycadnum, deniz ve kara ulaşımı açısından bakıldığında da oldukça uygun bir konumdadır. Kent, bir kıyı kenti olma özelliğiyle bir yandan Akdeniz'e açılırken, diğer yandan Cilicia Aspera'da bulunan kara yollarıyla iç bölgelere ulaşan yol ağının içinde yer almakta, hatta bu yolların birçoğunun denize ulaşmasını sağlayacak çıkış noktasını oluşturmaktadır. Roma döneminde Seleucia ad Calycadnum'a karayolu ulaşımı, Olba ve Diocaesarea'dan, ayrıca Claudiopolis'ten (Mut) sağlanmıştır.¹ (MacKay, 1968: 44; Hild – Hellenkemper, 1990: 140).

Seleucia ad Calycadnum, kuzeyindeki dağlık bölümdeki Olba ve Diocaesarea (Uzuncaburç) kentlerinin de Akdeniz'e açılım merkezidir. Kentin kuzeyindeki Ιμβριογων η κομη (Demircili), Cambazlı, Gedikli, Karaböcülü gibi arkeolojik kalıntılardan, eskiçağ köyleri olduğu anlaşılan yerleşimlere rastlanmıştır. Ancak bunların, eskiçağdaki adlarına ait bilgi veren herhangi bir yazılı kaynağa henüz ulaşılmamıştır (Sayar, 2004 (a): 23).

¹ Karauguz – Doğanay 2004: 10; Roma yol ağı, örneğin Olba ve Diocaesarea arasında olduğu gibi bugün de bazı yerleşimlerde kolaylıkla izlenebilir.

Olba ve Diocaesarea'dan başka Seleucia ad Calycadnum'un yakın komşuları doğuda, korunaklı limanlara sahip Corycus ve Elaeussa Sebaste, güneybatıda küçük yerleşimler olan Holmoe ve Mylae'dır.

Holmoe, olasılıkla, İÖ VII. yüzyılda kurulmuştur (Mansel, 1943: 5). Holmoe bir *αποικία*'dır, yani kurucularının geldikleri kentle bağlarını kopartarak bağımsız oldukları bir yerleşim alanıdır (Sayar, 1994: 196 – 197; Erten, 2004: 109; Sayar, 2004 (a); 13). Seleucia ad Calycadnum kurulduktan sonra kentin limanı olarak da kullanılan Holmoe, Cyprus ve diğer bölgelerle ticari ve sosyal ilişkilerin sürdürülmesi açısından önem kazanmıştır (Texier, 1862: 725; Baysan, 1997: 1630).

Holmoe, Seleucia ad Calycadnum'dan daha eski bir yerleşim olmasına karşın, sosyal ve ticari açıdan bakıldığında, tek başına yeterince varlık gösteremeyen küçük bir kenttir. Bu nedenle Holmoe halkı, I. Seleucus Nicator tarafından yeni kente doğru yönlendirilmiş olmalıdır. Dolayısıyla, Seleucia ad Calycadnum *συνοικισμός* yöntemiyle, yani kent halkı dışardan getirilerek kurulmuştur. (Hild – Hellenkemper, 1990: 402; Sayar, 2004 (a) : 13).

Yazılı kaynaklar, kentin ilk yerleşimcileri olarak sadece Holmoe'den göç ederek gelenlerden söz eder. Strabon, Seleucia ad Calycadnum'un coğrafi konumunu ve Holmoe'den Seleucia ad Calycadnum'a yapılan bu göçü anlatır. Strabon (14. 5. 4)'da konuyla ilgili şu bilgilere rastlanır:

“...Εἴθ' Ὀλμοί, ὅπου προτέρων ὠκοῦν οἱ νῦν Σελευκεῖς κτιστεῖσθαι δ' ἐπὶ τῷ Καλυκαδῶνι τῆς Σελευκείας, ἐκεῖ μετωκίσθησαν εὐθύς γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Καλυκαδῶνος ἐκβολὴ καμψαντιήιονα ποιοῦσαν ἀκρὰν, ἡ καλεῖται Σαρπηδῶν..., ἐχέει δὲ ὁ ποταμὸς ἀναπλῶν εἰς τὴν

Σελευκείων, πολιν ἐω συνοικουμένην καὶ πολὺ ἀφεστῶσαν τοῦ Κιλικίου καὶ Παμφυλίου τοῦ τροποῦ...

=...Şimdiki Seleucialıların bir zamanlar yaşadığı yer olan Holmoe'ye gelirler; sonradan Calycadnus çevresinde Seleucia kurulunca oraya göç ederler; (Kentin batısındaki) Sarpedon adlı burnun yer aldığı kıyıyı dolaşınca Calycadnus'un ağzına gelinir... Irmak (Calycadnus), denizden içerde yer alan, Cilicia ve Pamphylia'nın adetlerinden farklı adetlere sahip ve kalabalık nüfuzlu Seleucia'ya ulaşımı sağlar...".

Çağdaş bazı araştırmacılar, Seleucia ad Calycadnum'un kuruluşu sırasında, Holmoe'den başka Olba'dan da birçok yerleşimcinin geldiğini yazar (Sayar, 1994: 198). Ayrıca, Seleucia ad Calycadnum kurulmadan önce de burada bir yerleşim bulunması gerekir. Seleucia ad Calycadnum akropolisi, konum olarak yerleşime çok uygundur.

Syria Kralı I. Seleucus Nicator'un (İÖ 312 – İÖ 281) döneminde, Cilicia'da yeni yerleşimler oluşmaya başlar. Bunların arasında, Nicator'un bölgeye İÖ 295 yılında gelmesinden sonra kurulan Seleucia ad Calycadnum kenti de vardır (MacKay 1976: 821; Durugönül 1998: 71; Sayar 2004 (b) : 127). Seleucia ad Calycadnum, Seleucus yönetimleri tarafından Cilicia Aspera'da kurulan tek yerleşim olması bakımından da önem taşır.

Ammianus Marcellinus (14. 8. 2) ve Stephanus Byzantius'un (**Ethnika** sv.) verdiği bilgilere göre kentin kurucusu I. Seleucus Nicator'dur. Buna göre kuruluş tarihi için, Nicator'un ölüm tarihi olan İÖ 281 Eylül ayı **terminus ante quem**'dir².

Hellenistik dönemde, Ptolemaeus ve Seleucus devletlerinin güç mücadelesi sırasında, Cilicia Aspera üzerinde de egemenlik savaşları söz konusudur. Bunun başlıca nedeni,

² MacKay, 1968: 80'de, kentin 296 – 280 arasındaki bir tarihte kurulduğunu belirtir.

Cilicia Aspera'nın Akdeniz ve Küçük Asia arasında geçiş yeri olmasından dolayı kazandığı stratejik konumudur (Durukan 2005: 7).

Cilicia Aspera'da yeni bir kent kurulması için I. Seleucus Nicator'un karar vermesini sağlayan güçlü etmenler, korunaklı akropolis, deniz ulaşımı ve coğrafi durumun uygunluğu ve doğal kaynaklarıdır.

Diğer yandan eskiçağın önemli gemi yapım malzemesi olan Lübnan Sediri'nin (**Cedrus Libani**) Cilicia'da çokça bulunması, bölgenin stratejik konumunun yanısıra, hammadde bakımından da zenginliğini gösterir. Bu durum, merkezi Aegyptus'ta bulunan Ptolemaeus Devleti'nin Cilicia'ya olan ilgisinin temel nedenlerinden birini de açığa çıkarır: Büyük bir askeri ve ticari filo oluşturmak isteyen Ptolemaeus yönetimleri, sedir gereksinimlerini karşılamak için Cilicia Aspera'ya egemen olmak istemektedir (Durukan 2005: 7). Bu durum Strabon tarafından da doğrulanmıştır. Strabon Cilicia'da gemi yapımında kullanılan sedir ağaçlarından ve bunların kalitesinden söz ederek, Antonius'un, filo oluşturması için Cleopatra'ya bu bölgeyi armağan ettiğini yazar (14. 5. 3):

“...δια τουτ Αντωνιος Κλεοπατρα τα χωρια ταυτα προσενειμεν επιτηδεια
οντα προς τας των στολων κατασκευας...
=...*bu yüzden Antonius, donanma yapımına uygun olduğundan bu bölgeyi (Cilicia'yı)
Cleopatra'ya verir...*”.

Kraliçeye yalnız Cilicia değil, Syria, Libanus ve Cyprus da armağan olarak verilir. Bütün bu bölgelerin en önemli ortak özelliği, sedir ağaçlarının bulunduğu alanlara sahip olmalarıdır³ (Erten, 2005: 34).

³ Cilicia'nın eskiçağdaki doğal kaynakları üzerine Bkz.: Özbayoğlu, 2003: 159 - 171.

Hellenistik dönemde kurulan kentler arasında Seleucia adının verildiği birden çok yerleşim bulunduğundan (Seleucia Pieria, Seleucia ad Euphratem vb.), kentin adına, ayırt edici bir özellik olarak, kıyısında yer aldığı Calycadnus Irmağının adı eklenir. Buradan hareketle, yeni kurulan kentin adı, yazılı kaynaklarda Yunanca “ἐπὶ τῷ Καλυκαδνῷ τῆς Σελευκειᾶς” ve Latince “Seleucia ad Calycadnum” olarak geçer⁴ (Lequien, 1740: 1009; The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe, “Seleucia Trachea”).

Ama Plinius, Seleucia’ya, **Cilicia Trachea** ile ilişkili olarak “**Tracheotis**” sıfatını ekler ve “...Seleucia supra amnem Calycadnum, Tracheotis cognomine... =...*Calycadnus Irmağı üzerinde yer alan Seleucia’ya, Tracheotis sıfatı da eklenmiştir...*” (**naturalis historia**. 5. 93).

Calycadnus Irmağı’nın adı, Strabon’da “...Καλυκαδνός...” “...*Kalykadnos...*”(14. 5. 4), Plinius (**naturalis historia**. 5. 92) ve Ammianus Marcellinus’da “...flumen Calycadnus...” “...*Calycadnus Irmağı...*” (14. 8. 1) olarak geçmektedir. Ancak Stephanus Byzantius, Calycadnus Irmağı’na “Calydnus” denildiğini de yazar. Byzantius (sv.) Huria’yı anlatırken, “...ὁ Καλυκαδνός, οὐν Καλυδνόν...” hem Calycadnus’u hem de Calydnus’u kullanmaktadır.

Sikke buluntuları da kentin ve ırmağın adı konusunda aynı bilgileri verir. Özellikle sikkeler üzerinde İÖ II. ve İÖ I. yüzyıllarda görülen yazılar

CEΛEYKEΩN TΩN ΠPOC TOI KAAVKAAΔNOI

şeklindedir (Tekin, 1999: 523). Birden çok Seleucia kenti kurulduğu için ayırt edici özellik olarak Calycadnus Irmağı, sikkelerin üzerindeki yazılarda da görülür.

⁴ Hild - Hellenkemper 1990: 402’de Seleucia ad Calycadnum adının kullanımlarını Σελευκειᾶ, Seleucia, Silawkyā, Saluqiya, Saleph ve Salefo olarak yazar.

Ammianus Marcellinus’da, Seleucia ad Calycadnum’u I. Seleucus Nicator’un, kentin kuzeyinde yer alan Claudopolis’i ise Claudius Caesar’ın kurduğu bilgisi yazılıdır: “...et hanc quidem praeter oppida multa duae civitates exornant Seleucia opus Seleuci regis, et Claudopolis quam deduxit coloniam Claudius Caesar... =...*Burada, pek çok kasabanın yanı sıra, iki kent, yani Claudius Caesar tarafından kurulan Claudopolis kenti ve Seleucus kralının eseri olan Seleucia kenti yer alır...*”(14. 8. 2) .

Plinius genel olarak Cilicia Campestris coğrafyasını betimlemekle birlikte, Calycadnus Irmağı ve yakın çevresindeki yerleşimler üzerine şu bilgileri yazar (**naturalis historia**. 5. 92):

“...Amnes Saros, Cydnos, Tarsum liberam urbem procul a mari secans. regio Celenderitis cum oppido, locus Nymphaeum, Soloe Cilicii, nunc Pompeiopolis, Adana, Cibyra, Pinare, Pedalie, Alae, Selinus, Arsinoe, Iotape, Dorion iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum et portus et specus. mox flumen Calycadnus, promunturium Sarpedon, oppida Holmoe, Myle, promunturium et oppidum Veneris, a quo proxime Cyprus insula...

=...*Sarus ve Cydnus ırmakları, bağımsız bir kent olan Tarsus’u deniz tarafından böler, Nymphae’ların bulunduğu Celenderis bölgesinde söz konusu kentle birlikte Cilicia’nın şimdiki (adı) Pompeiopolis olan Soloe, Adana, Cibyra, Pinare, Pedalie, Alae, Selinus, Arsinoe, Iotape, Dorion kentleri de bulunur; Corycus Denizi yakınında aynı isimle anılan bir kasaba, liman ve oyuk vardır. Daha sonra Calycadnus Irmağı, Sarpedon burnu, Holmoe ve Myle kasabaları, Veneris kasabası ve Veneris burnu yer alır ve hemen yakınında Cyprus Adası bulunur...*”.

Plinius, Cilicia kentlerini sayarak bazılarının eski ve yeni adlarını yazar, ayrıca Seleucia ad Calycadnum hakkında coğrafi betimlemelerde bulunur (**naturalis historia**. 5. 93):

“...Sed in continente oppida Mysanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquus Ciliciae Melas amnis. intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Caesarea, Augusta, Castabala,

Epiphania, quae ante Oeniandos, Elëusa, Iconium, Seleucia supra amnem Calycadnum, Tracheotis cognomine, ab mari relata ubi vocabatur Hermia. praeterea intus flumina Liparis, Bombos, Paradisus, mons Imbarus... =...*Cilicia'nın sınırında, Coracesium, Anemurium, Mysanda kentleri, Cilicia'nın eski sınırındaysa Melas Irmağı vardır. İç kısımda kendisinden söz etmeye değer yerler, şimdi Caesarea olarak (adlandırılan) Anazarbus ve Augusta, Castabala, daha önce adı Oeniandos olan Epiphania, Elaeusa, Iconium, Calycadnus Irmağı üzerinde, Tracheotis sıfatıyla anılan Seleucia, deniz tarafından içerde Hermia olarak adlandırılan yerleşimler vardır. Bundan başka içerde Liparis, Bombos, Paradisus ırmakları ve Imbarus Dağı bulunur...*" .

Seleucia ad Calcadnum'un coğrafyası, adı ve yerleşimin kuruluşuyla ilgili olarak bilgiler veren Stephanus Byzantius (**Ethnika** sv.) şunları yazar:

“...Σελευκεια, πολις επι Κιλικια, τραχεια λεγομενη. ωνομασε δε Σελευκειαν αυτεν Σελευκος ο Νικατωρ, ως Αλεξανδρος φησι προτερον. δε Ολβια εκαλειτο και Υρια. οι πολιται απο της Υριας Υριεις και της Ολβιας Ολβιανοι και της Σελευκειας Σελευκεις και Σελευκευς και Σελευκενος και Σελευκις η χωρα. εστι και ποτηριων ειδος Σελευκις, απο Σελευκου...”

=...*Cilicia’da bir kent olan Seleucia, dağlık (Seleucia) olarak da adlandırılır. Alexandrus’un dediğine göre, Seleucus Nicator kente Seleucia adını vemiştir. Daha önceleri bu kent Olbia ve Huria olarak adlandırılmıştır. Huria kentinde yaşayanlar Hurialılar; Olbia’dakiler Olbialılar, Seleucia’dakiler Seleucialılar olarak bilinirdi ve bu yer, Seleukis, Seleukenos, Seleuceus olarak ve Seleukos’tan dolayı Seleukis olarak adlandırmıştır...*”.

Ancak, Stephanus Byzantius’un metninde geçen, Seleucia ad Calycadnum’un daha önce Huria ve Olbia olarak adlandırıldığı bilgisi, başka yazılı kaynaklarda geçmediği ve arkeolojik verilerle kanıtlanmadığı için şüphelidir. Byzantius, “Huria” maddesinde

kentin (?), Seleucia ad Calycadnum'dan başka bir yerde olduğunu açıkça yazmıştır (**Ethnika** sv.):

“...εστιν Υρια και κατα Ισαυριας Σελευκειαν η παραρρει ο Καλυκαδνος, ον Καλυδνον τινες καλουσιν...

=...Kimilerinin *Calydnus* diye adlandırdığı *Calycadnus Irmağı'nın* aktığı *Isauria'daki Seleucia'nın* aşağısında *Hyria* yer alır...”.

Stephanus Byzantius (**Ethnika** sv.), Cilicia dışındaki bölgelerde de adı Olbia olan birçok kentin adını yazdıktan sonra, Cilicia'daki yerleşim için şu bilgiyi aktarır: “...εννατη Κιλικιας λεγεται και Ολβηνος και Ολβιακος και το θελυκον Ολβιακη. .. =... *Cilicia'da hem Olbanos hem Olbiakos hem de dişil biçimiyle Olbiake derler...*”.

Olasılıkla, Olbia ve Huria, Seleucia ad Calcadnum kurulmadan önceki yerleşimlerin adlarıdır (The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe, “Seleucia Trachea”). Ancak buna ilişkin arkeolojik, numizmatik ya da epigrafik bir veri yoktur. Dolayısıyla metinde geçen Huria ve Olbia'nın bugünkü yerleri bilinmemektedir.

Ancak başka bir olasılık, Stephanus Byzantius tarafından Olbia sözcüğünün Olba için kullanılmış olmasıdır. Çünkü Seleucia ad Calycadnum'un yaklaşık yirmi kilometre kuzeyinde, başkenti Olba olan, sınırları Lamus (Limonlu) ve Calycadnus ırmakları arasındaki dağlık bölgede, yönetimini Seleucusların izniyle sürdüren, Olba Rahip –ya da Tapınak- Devleti vardır. Zeus – Olbios Tapınağı'nın yer aldığı kutsal alanın da bulunduğu yer, İS I. yüzyılda Romalılar tarafından Diocaesarea olarak adlandırılmıştır⁵ (Sayar, 1994: 198; Durugönül, 1995: 79).

Olba rahip–kralları, kendilerinden çok güçlü Seleucus yönetimleriyle uyum içindedir. Buna göre rahip–krallar, İS I. yüzyıla kadar süren yönetim şeklinde, Seleucuslar

⁵ Diocaesarea'daki kutsal alanla ilgili olarak Bkz.: Wannagat 2004: 113 - 116.

tarafından atanır ve kendi bölgelerinde yarı bağımsız hareket edebilirler (Durugönül, 1998: 70 – 71; Durugönül, 2005: 29). Seleucuslar, coğrafi nedenlerle dışa oldukça kapalı olan ve kendileri için ekonomik ya da stratejik açıdan çok da yararlı olmayacak bu bölge için mücadeleyi gereksiz görerek yerel yönetimi özerk bırakmayı uygun bulmuşlardır.

Seleucia ad Calycadnum kurulduktan sonra, Olba topraklarında yaşayan halk vergi yükümlüsü olarak buraya bağlanır (Durugönül 1995: 79). Bu durum, Seleucia ad Calycadnum'un ekonomik ve politik olarak bölgede lider kent konumuna ulaşmasını sağlar.

Seleucus Devleti'nin III. Antiochus önderliğinde Küçük Asia'nın birçok kentini ele geçirmesiyle başlayan tarihsel süreç içinde, Seleucia ad Calycadnum'un, bulunduğu coğrafi konum bakımından özellikle önem kazandığı görülür. Roma, III. Antiochus'un ilerleyişi karşısında önlem alma gereği duyar. İki tarafın güçleri İÖ 189 yılında Sipylus (Sipil) Dağı eteklerindeki Magnesia ad Meandrum'da (Menderes Irmağı Kıyısındaki Magnesia - Manisa) karşı karşıya gelir ve bu savaş Seleucusların yenilgisiyle sonuçlanır (Griffith, 1970: 72).

Roma ve Seleucus Devleti arasında İÖ 188 yılında Phrygia'nın Apamea kentinde barış anlaşması yapılır (Atlan, 1970: 92; Durukan, 2005: 9). Anlaşma şartlarından biri, Syria Kralı III. Antiochus'un Calycadnus Vadisi'nden tümüyle çekilmesidir (Sayar, 2004 (a): 14). Seleucus gemilerinin Seleucia ad Calycadnum'un güneybatısında yer alan Sarpedon burnundan ileriye geçmesi yasaklanır (Atlan, 1970: 92; Durukan, 1998: 92). Apamea Anlaşması'yla Seleucia ad Calycadnum bir sınır kenti olur.

Seleucia ad Calycadnum'un tarihini etkileyen bir diğer olay da, Rhodus'un (Rodos) Akdeniz'de güç yitirmesinin bir sonucu olarak⁶, bölgedeki korsanlığın İÖ II. yüzyılda etkisini iyice artırmasıdır. Bölgedeki korsanlık, Olba Rahip / Tapınak Krallığı gibi yerel

⁶ Cilicia'da korsanlık için Bkz.: Arslan, 2003.

güçler tarafından da desteklenir (Durugönül 2004: 43). Olba'daki yerel yönetimden söz eden Strabon, "...συνεστη τα λησθηρια... =...*korsanlar biraraya geldiler...*" der (14. 5. 10). Roma'da **senatus**, konuyla ilgilenmesi için birçok kişiyi görevlendirdiyse de, kesin çözüm uzun süre bulunamaz. Bu dönemde bölgedeki korsanlık hareketinden Seleucia ad Calycadnum'un da etkilenmiş olması gerekir.

Ancak İÖ 67'de **senatus**, Cnaeus Pompeius Magnus'u, Akdeniz'de kıyıdan elli mil içeriye uzanan bölgede geçerli olmak şartıyla, **imperium proconsulare maius** yetkisi vererek korsanların üzerine yollar (Arslan, 2003: 109). Pompeius, aynı yıl korsanları büyük bir yenilgiye uğratar ve Cilicia'daki kargaşayı yatıştırmayı ve belli bir düzen oluşturmayı başarır. Elindeki büyük yetkiyle İÖ 64 yılında **provincia Cilicia**'yı kurar. **Provincia Cilicia**, Cilicia Campestris, Cilicia Aspera, Pisidia, Cyprus, Pamphylia, Lycia'yı da kapsayan oldukça geniş sınırlara sahiptir (Elton, 2002: 174).

Marcus Tullius Cicero, İÖ 51 yılında bir yıllık bir görevle Pamphylia, Cilicia, Isauria, Pisidia, Cyprus **proconsul**'u olarak atanır (Özbayoğlu, 1998: 131). Pompeius'un sağladığı barış dönemi Cicero'nun **proconsul**'luğu sırasında da sürer. Roma'nın bölgeye verdiği önem, Caesar'ın Cilicia'ya gelmesiyle somutlaşır. Caesar, İÖ 47 yılı Nisan ayında Alexandria'dan (İskenderiye) Tarsus'a gelir ve Cilicia kentleri arasında, ayrıntıları bugün dahi bilinemeyen anlaşmazlıkları çözümlemeye koyulur (Sayar, 2004 (a): 19). Pompeius'un oluşturduğu Provincia Cilicia, İÖ 40 / 39 yılında Antonius'un Cleopatra'yla evlenip Cilicia'yı düğün armağanı olarak kraliçeye vermesiyle, Roma yönetim düzeni içindeki yerini yitirir.

Cilicia, İÖ 40'lı yılların ortalarında Cilicia Campestris ve Cilicia Aspera olarak ikiye ayrılır (Elton, 2002: 174). Cilicia Aspera, Olba'daki gibi, sorun çıkarmayan yerel kralların yönetimine bırakılır, Cilicia Campestris ise **provincia Syria**'ya katılır (Elton, 2002: a. y).

Strabon Roma'nın, Cilicia Aspera yönetimini valiler yerine yerel yöneticilere bırakmasını, bölgeye sıcak iklim ve sürekli iç karışıklılar nedeniyle gitmek istemeyen Romalı valilerin her zaman yerinde bulunmamasıyla, üstelik beraberlerinde götürdükleri askerlerin gereksinimleri için harcamalar yüzünden Roma'ya oldukça büyük maddi yük getirmeleriyle açıklar⁷ (14. 5. 6).

Cilicia'da barış, Octavius ile Antonius arasında yapılan İÖ 31 Actium Savaşı'na kadar sürer. Savaştan sonra Roma'nın tek egemeni olan Augustus İÖ 25 yılında Cilicia Aspera'yı Cappadocia Kralı I. Archelaus'a verir⁸. Kral I. Archelaus'un ölümünden sonra, yerine oğlu II. Archelaus geçer. Strabon, dikkate değer bir bilgi olarak, Kral I. Archelaus'a Seleucia ad Calycadnum'un verilmediğini yazar (14. 5. 6):

“...λαβων την Τραχειωτιν Κιλικιαν ολην πλην Σελευκειας...
=...Archelaus, (Roma'dan) Seleucia dışında bütün Cilicia'yı devraldığında...”.

Seleucia ad Calycadnum'un dışarıda bırakılmasının nedenine ilişkin yazılı kaynaklarda açık bilgi verilmez. Ancak bölgedeki kentleşme süreci düşünüldüğünde, Cilicia Aspera'nın Cilicia Campestris kadar çok sayıda yerleşime sahip olmadığı açıklık kazanır⁹. Belki bu nedenle Seleucia ad Calycadnum, armağan edilen bölgenin dışında bırakılmıştır. Bir diğer olasılık ise, Augustus döneminde Seleucia ad Calycadnum'un **civitas libera** statüsü almasıdır (Mansel, 1943: 5; The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe, “Seleucia Trachea”).

⁷ Strabon (14. 5. 6):

“...εδοκει προς απαν το τοιου
το βασιλευεσθαι μαλλον τους τοπους η υπο τοις Ρωμαιοις ηγεμοσιν ειναι τοις επι τας
κρισεις
πεμπομενοις, οι μητ'αει παρειναι εμελλον μητε μεθοπλων...”.

⁸ Durugönül 1998: 72'de Zeus Korykios rahip adlarının sıralandığı yazıttan söz ederek “...listenin son ismi olan Arhelaos Arhelaos'un Kapadokya kralı I. Arkhelaos'u ifade ettiği düşünülmektedir...” diye belirtmiştir.

⁹ Durugönül 2004: 47'de “...Yerleşim yoğunluğuna baktığımızda, hiçbir dönemde (Helenistik, Roma veya Bizans) Erdemli - Silifke arasındaki yoğun yerleşimlere, Silifke - Anamur arasındaki bölgede rastlamak mümkün olmamıştır...” der.

Bunların ardından İS 38 yılında Cilicia, Commagene kralı IV. Antiochus’a verilir. Ancak IV. Antiochus, İmparator Vespasianus tarafından Roma’ya bağlı olmamakla suçlanarak İS 72 / 74’de tahttan indirilir ve Cilicia, bu tarihten sonra doğrudan Roma’ya bağlanır (MacKay, 1976: 821; Sayar, 1994: 211). Başkenti Tarsus olan, yeni bir **provincia Cilicia** oluşturulur ve bu arada Olba Rahip / Tapınak Devleti de ortadan kalkar (Sayar, 1994: a. y). **Provincia Cilicia** doğrudan imparatora bağlı eyaletler içine alınır ve yönetimine bir **legatus Augusti pro praetor** getirilir (Sayar, 1994: a. y).

Yazılı kaynaklarda Seleucia ad Calycadnum’un İS I. yüzyıl içindeki kültürel yaşamı üzerine bilgiler vardır. Buna göre, Seleucus krallarının korumasındaki Seleucia ad Calycadnum, felsefe ve edebiyat ekolleri açısından önemli bir yerleşim olmalıdır (Cramer, 1975: 331). Strabon, Seleucia ad Calycadnum doğumlu iki **peripatetici** filozoftan söz eder. Bu filozoflar, Athenaeus ve Strabon’un hocası da olan Xenarchus’tur. Strabon’un verdiği bilgilerden özellikle Athenaeus’a ilişkin olanlar ilginçtir (14.5.4):

“...ο μὲν Αθηναῖος καὶ ἐπολιτεύσατο καὶ ἐδημαγωγῆσε χρόνον τινα ἐν τῇ πατρίδι...

=... *Athenaeus devlet işleriyle uğraşmış ve bir süre için anavatanında halkın önderi olmuştur...*”.

Ancak bu metninde geçen “...δημαγωγέο...” “...halkın önderi...” sözü ile anlatılmak istenen, Athenaeus’un resmi bir görevli mi, yoksa halkın sözünü dinlediği bir lider mi olduğu pek açık değildir. Burada Strabon, Athenaeus’un politikayla uğraştığı ve Augustus Caesar’a karşı bir komploya “...κατὰ Καίσαρος... φοραθείσης..” adının karıştığı bilgisini de verir. Ancak Strabon, aynı bölümde filozofun suçsuzluğunun

anlaşılarak bizzat Augustus Caesar tarafından affedildiğini ve Roma’da öldüğünü belirtir.

Strabon, Caesar Augustus ve Areius’un dostu olan Seleucia ad Calycadnum’lu filozof Xenarchus hakkında da şu bilgileri verir (14. 5. 4):

“...Ξεναρχος δε, ου ηκροασαμεθα ημεις, εν οικω μεν ου πολυ διετριψεν, εω Αλεξανδρεια δε και Αθηνησι και το τελευταιον εν Ρωμη, τον παιδευτικον βιον ελομενος... =...Öğrencisi olduğum Xenarchus vatanında uzun süre kalmadı, bir öğretmenin yaşantısını seçerek ilkin Alexandria’da, ardından Atina’da ve sonunda Roma’da ikamet etti...”. Strabon, aynı bölümde Xenarchus’un Roma’da hastalanarak öldüğünü yazar.

Seleucia ad Calycadnum’lu düşünürlerle ilgili bu bilgiler, Roma’nın egemenliğindeki Akdeniz havzasında ortak bir kültür anlayışının gelişmiş olmasını göstermesi açısından önemlidir.

Dönemin yazılı kaynaklarında, Seleucia ad Calycadnum’un **principatus** döneminde Roma’da **senator** bulundurduğuna dair bilgi yoktur. Bu dönemde Roma’da görevli, yalnız dört Cilicalı **senatus** üyesinin adı bilinir. Bunlar da Cilicia Campestris bölgesinden, Megarsus ve Tarsus’lu yurttaşlardır (Ertekin, 2004: 171 – 172).

Senatus sınıfına girebilmek için kişinin büyük arazi sahibi olması gerekli koşuldur, ama bu özelliği taşıyan kişilerin Cilicia Aspera’da bulunma olasılığı, bölgenin coğrafya nedenlerinden dolayı zordur. Bu görüşü güçlendiren nedenler, yörenin dar kıyı şeridi, Cilicia Campestris’e göre dağlık, kayalık ve verimsiz arazileri bulunmasıdır. Bu yüzden Roma’da adı bilinebilen az sayıda Cilicia’lı **senatus** üyesi arasında, Cilicia Aspera’dan,

dolayısıyla Seleucia ad Calycadnum'dan kimsenin bulunmaması çok doğaldır¹⁰ (Ertekin, 2004: 171 – 172).

B. Hristiyanlık Döneminde Seleucia ad Calycadnum

1. Tarsuslu Paulus ve Hristiyanlığın Yayılımı

Roma İmparatorluğu'nun geniş topraklara yayılan yönetimi sürerken, Palaestina'da ortaya çıkan Hristiyanlık da etkisini arttırarak sürdürmeye başlar. Yeni dinin, İS I. yüzyılın ortalarından başlayarak Syria ve Küçük Asia'ya doğru yayılımından, öncelikle kuzeybatı Syria'daki Antiochia ad Orontem (Orontes - Asi Irmağı kıyısındaki Antiochia - Antakya) etkilenir. Bu kent yaklaşık 250 bin kişilik erkek nüfusuyla, Hellenistik dönemde kurulan kentlerden biri olan Aegyptus'daki Alexandria'nın (İskenderiye) ardından gelmektedir. Alexandria ise İS I. yüzyılda nüfusu bakımından imparatorluğun Roma'dan sonra ikinci büyük kenti olarak ünlenmiştir. (The Catholic Encyclopedia 1912: Arbez, “Antioch”; Wright, 1957: 247; Aydın (M.), 2004: 252). Söz konusu kent, Pompeius döneminde ve onun katkısıyla **civitas libera** statüsü kazanır (Dürüşken, 2003: 239, dipnot: 40).

Doğu Akdeniz'in en önemli kültür merkezlerinden biri olan Antiochia ad Orontem, çok kültürlü yapıya sahip bir kenttir. Kent merkezinde Yunanca konuşanlar, kırsal alandaysa Aramca'nın yerel ağzı olan Süryanca'yı konuşan toplumlar yaşamaktadır (Dürüşken, 2003: 239, dipnot: 40; Aydın (M.), 2004: 252). Kentte rhetorica, tıp ve felsefe eğitimi veren okullarla birlikte, büyük bir kütüphanenin de yer alması, kültürel zenginliği göstermesi bakımından önemlidir¹¹.

¹⁰ Ertekin 2004: 176'da “...*Prinipatus devrinde yalnızca dört Kilikialının Roma senatosuna girmiş olması, kanımızca bölgedeki Romalılaşıma düzeyinin düşüklüğünün en önemli göstergelerinden biri olarak algılanmalıdır...*” yazar.

¹¹ Antiochia ad Orontem'in eskiçağdaki kültürel yaşamı için, Bkz. Harrent 2003.

Antiochia ad Orontem, Hristiyanlık içindeki dinsel tartışmalarda öncelikle Seleucia ad Calycadnum'un, ardından Cilicia ve Isauria'daki diğer birçok kentin yüzyıllar boyunca en çok etkileneceği kent olur. Bunun en önemli nedeni, Antiochia ad Orontem'in Cilicia ve Isauria kentlerine olan coğrafi yakınlığıdır.

Hristiyanlık, kısa sürede Syria, Cilicia ve diğer birçok yerleşimleri etkisi altına alacak sosyal ve kültürel değişimleri beraberinde getirir. Başlangıçta, Palaestina'da Yahudiliğin yenilenmesi olarak bu yeni inanç sistemi, özellikle Hierosolyma (Kudüs) Yahudileri arasında hızla yayılır ve bu nedenle Yahudi kökenli Hristiyanlar, bu dinin ilk topluluklarını oluşturur. Hristiyanlığın hızlı yayılımdan payını alan Seleucia ad Calycadnum'u bu açıdan incelemeyen önce, başta Cilicia olmak üzere birçok bölgede pagan inanlılar arasında Hristiyanlığın en önemli yayıcısı olan Tarsuslu Paulus'un yaşamını kısaca incelemek gerekir. Çünkü Paulus'un aile kökeni, eğitimi, yaşadığı yer gibi etkenler, onun halk kitleleri üzerinde büyük bir etki yaratmasını sağlamış ve Hristiyan dünyada kendisine büyük önem verilmesine neden olmuştur. Yazılı kaynaklarda Paulus'un, "Tarsuslu" olarak geçmesi, bu yeni dinin Syria, Cilicia, Isauria ve benzeri pagan inançlı bölgelerdeki hızlı yayılımının nedenini de kanıtlar niteliktedir.

Tartışmalı konulardan biri, Paulus'un nerde doğduğu sorunudur. Bu konuda edinilen bilgilerin ilki İncil'de geçer ve Paulus'un doğum yeri Lucas'ın metninde anlatılır. Bu konuda Lucas İncili, Paulus'un ağzından kendisinin nereli olduğunu gösteren, birinci elden en önemli kaynaktır:

"...Ego homo sum quidem Iudaeus a Tarso Ciliciae...
= *Ben Cilicia'nın Tarsus kentinden bir Yahudiyim...*" (**Acta apostolorum**, 21. 39);
"... Ego sum vir Iudaeus, natus in Tarso Ciliciae...
= *...Ben Cilicia'da Tarsus'ta doğmuş bir Yahudiyim...*" (**Acta apostolorum**, 22. 3)

Lucas İncilinde yazılan bu bilgilere karşın, Eusebius Hieronymus Stridenensis, Paulus'un Iudaea (Yahudiye) bölgesindeki Giscala doğumlu olduğunu ve ailesiyle Tarsus'a göç ettiği söyler. Bu konuda Hieronymus, şu bilgileri verir (**de viris illustribus**, 5.):

“...Paulus apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim Apostolorum, de tribu Benjamin et oppido Iudaeae Giscalis fuit, quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciae commigravit...

=...*On iki havarinin dışında (ve) önceden (adı) Saulus olan havari Paulus, Benjamin kavmindendir ve Iudaea'nın Giscala kasabasında doğmuştur; (Giscala) Romalılar tarafından alınınca kendi ailesiyle birlikte Cilicia'nın Tarsus'una göç etti...*”.

Görüldüğü gibi gerek Lucas'ın metninde, gerekse Hieronymus'ta ortak olan bilgi, Paulus'un kesin olarak Tarsus'ta yaşadığına ilişkindir. Ama Paulus üzerine çalışan bazı çağdaş araştırmacılar, Hieronymus'un verdiği bilgileri benimsemiştir¹².

Paulus'un İbranca karşılığı Shaul'dur ve İbranilerin ilk kralının adıdır. Lucas, **Acta apostolorum**'da (13. 9) şöyle der:

“...Saulus autem, qui et Paulus, ...
=...*Saulus bir diğer adıyla Paulus...*”

Paulus, Yahudi bir ailenin çocuğudur ve din eğitimi için ailesi tarafından Hierosolyma'ya gönderilir¹³ (Dürüşken 2003: 12).

¹² Dürüşken 2003:9'da “...Paulus'un Tarsus kentinde doğduğu bilgisi sadece Lucas'ın metninden elde edildiğinden ve yinelenmediğinden Hieronymus, Paulus'un Tarsuslu olmadığını, Iudea (Yahudiye) bölgesinde Giscala'da doğduğunu ve bölgenin Romalıların topraklarına katıldığında da ailesiyle birlikte Tarsus'a göç ettiğini belirtmiş, bu yorum Paulus üzerine çalışmalarda bulunan çoğu yazar tarafından kabul görmüştür...” bilgisini verir.

¹³ Paulus ve ailesinin kökenleri için Bkz.: Wilson, 2003: 93 – 107.

Tarsuslu Paulus aynı zamanda özgür bir Roma yurttaşıdır. Bu konuda Lucas şöyle der:
“...dic mihi si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam...
= ...(Komutan) *Eğer Romalıysan söyle bana? Ve o (Paulus) dedi ki: Evet...*” (**Acta apostolorum**, 12. 27).

Cilicia’nın Tarsus kentinden olan Paulus, özgür bir Roma yurttaşı, Yahudi, din eğitimini Hierosloyma’da alan ve Yunanca bilen bir kişiliktir. Paulus, bütün bu özelliklerinin yanında, Hristiyan olmadan önce, bu dine inananlar için gerçekten tehlikeli bir düşmandır (Gasque, 2004, 60).

Paulus’un Hristiyan olması Damascus’a Hristiyanları cezalandırmak amacıyla giderken yolda Hz. İsa’nın –öldükten iki yıl sonra- kendisine görünmesi sonucu gerçekleşir. Bu konuda Lucas şu bilgileri aktarır (**Acta Apostolorum**, 22. 6 – 7):

“... subito de caelo circumfulsit me lux copiosa: et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi: Saule, Saule quid me persequeris? Ego autem respondi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris...

=...aniden gökyüzünden gelen bir ışık beni aydınlattı: tam yere düşerken bir sesin bana şöyle dediğini işittim: *Ey Paulus, ey Paulus niçin bana zulmediyorsun? Ben yanıt verdim: Ey efendi sen kimsin? Ve bana dedi ki: Ben, senin zulmettiğin Nazarenus’lu (Nasıra) İsa’yım...*”.

Bu olayın ardından Paulus Hristiyan olmakla kalmaz, yeni dinin en önemli yayıcılarından biri de olur. Paulus, önce Damascus’a ardından Hierosolyma’ya giderek inanlılara katılır. Ancak hem Hristiyanlar hem de Yahudiler, önceki yaşamından dolayı onu kuşkuyla karşılar. Hierosolyma’daki inanlılar, Paulus’u (yaklaşık 38–43 yılları arasında) Tarsus’a gönderir (Dürüşken, 2003: 15). Ama Aziz Barnabas, Tarsus’a giderek Paulus’u bulur ve ikisi birlikte Hristiyanlığı pagan inanlılar arasında yaymak için

Antiochia ad Orontem’e giderler (Aydın (M.) 2004: 252). Böylece Antiochia ad Orontem’in, Hristiyanlık açısından hiç bitmeyecek önemi de başlamış olur.

Antiochia ad Orontem’de ilk kez adında Christiani (Hristiyanlar) sözcüğü kullanılan ecclesia¹⁴ Barnabas ve Paulus’un yaklaşık bir yıl süren misyon gezileri sonucunda oluşur (Wright, 1957: 247). Bu olayı Lucas **Acta Apostolorum**’da (11. 26 – 27) şöyle dile getirir:

“... et annum totum conversati sunt in ecclesia et docuerunt turbam multam ita ut cognominarentur primum Antiochiae discipuli Christiani in his autem diebus supervenerunt ab Hierosolymis prophetae Antiochiam...

=... *bütün bir yıl boyunca halk kitlelerini kilisede Hristiyanlaştırdılar ve bu dini onlara öğrettiler; bunlara ilk kez Antiochia’da (onlara) Hristiyan öğrenciler adı verildi, o günlerde Hierosolyma tarafından elçiler (havariler) geldiler...*”

Barnabas ve Paulus, 43–44 yıllarında Macedonia, Ege ve Cilicia’nın birçok kentinde yeni dini yayma çalışmalarına başlar (Dürüşken, 2003: 15). Paulus’un kutsal görev gezileri, Hristiyanlığın yayılmasının yanı sıra, ilk kilise yapılanmasının oluşturulması bakımından da önemlidir.

Paulus, pagan inançlara sahip topluluklarda Hristiyanlığın yayılabilmesi için, Yahudi şeriatının bazı katı kurallarından ödün verilebileceğine inanır. Yahudi inancının gereği olan Sebt¹⁵ gününe saygı, sünnet ve benzeri konularda verilen ödünler, Hierosolyma’nın katı Yahudi gelenekle yetişen Hristiyan topluluğu içinde Paulus’a karşı büyük bir tepki oluşturur.

¹⁴ Ecclesia, -ae, f.: inanlı topluluğu, kilise.

¹⁵ İbranca Şabbat. Yahudilerin dinen çalışmalarının yasak olduğu gün, Cuma akşamı güneşin batışından Cumartesi akşamı batışına kadar olan zamandır.

Paulus ve Barnabas'ın kutsal görev gezileri sırasında Seleucia ad Calycadnum'a geldiklerine dair bir bilgi yoktur. Bu kente en çok yaşlaştıkları ve yeni dini anlattıkları yer Iconium (Konya) ve Seleucia ad Calycadnum'un hemen karşısında bulunan Cyprus'tur.

İncil'deki anlatıya göre, Barnabas ve Paulus, Pisidia Antiochiası'ndan (Yalvaç), Iconium'a geçerler. Lucas, **Acta Apostolorum**'da (13. 51) şu bilgiyi verir:

“... venerunt Iconium...

=...(Barnabas ve Paulus) *Iconium'a geldiler...*” Barnabas ve Paulus, bu kentteki havrada dinleyenleri etkileyen bir konuşma yapar (Dürüşken, 2003: 27).

Paulus, Iconium'da Onesiphorous adında bir kişinin evinde de konuşma yapar ve Thecla adlı genç bir kız da evdeki dinleyiciler arasındadır (Canevello 2004: 262). Thecla, Seleucia ad Calycadnum'u Hristiyanlık için olağanüstü yer haline getirecek ve Azize Thecla olarak Hristiyanlık dünyasında özel yer edinecek önemli bir kişiliktir.

2. Azize Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum Açısından Önemi

Thecla'nın yaşamı üzerine bilinen ilk olay, Iconium'a gelen Paulus'un konuşmalarını dinlemiş olmasıdır. Azize Thecla üzerine bilgilerin büyük çoğunluğu, onun tarafından gerçekleştirildiğine inanılan mucizelerden oluşur¹⁶.

Thecla, Paulus'un konuşmalarından etkilenererek Hristiyan olur (The Catholic Encyclopedia 1912: Kirsch, “Sts. Thecla”). Ancak Paulus'a yakınlığının ve din değiştirmesinin bedelini acı şekilde öder ve Iconium'da bizzat valinin emriyle yakılarak

¹⁶ Goodspeed 1901: 5'de *Thecla'nın yaşamıyla ilgili ilk kaynak, yazarı bilinmeyen, İS II. yüzyılın sonunda yazıldığı düşünülen ve dua kitabı olarak da okunan Acta Pauli et Theclae* adlı yapıttır, der; Egeria, günlüğünde, Thecla'nın mağarasını ziyareti sırasında, bu kitabı baştan sona okuduğunu yazar.

öldürölme cezasına çarptırılır. Ama tam yakılacağı sırada, bir mucize gerçekleşir ve sağanak halinde yağan yağmur onu ölümden kurtarır. Bu olay sonucunda, Thecla Iconium'dan ayrılır ve Antiochia ad Orontem'e gelir (Canavello, 2004: 62). Burada Paulus'u bulan Thecla, ondan onay aldıktan sonra, halka Hristiyanlığı anlatmak ve bu yeni inancı yaymak üzere kent kent dolaşmaya başlar. Değişik yörelerde konuşmalar yaptıktan sonra, Iconium'a annesini görmeye gider. Ardından Seleucia ad Calycadnum'a gelir ve kentin 4 km güneybatısında yer alan bir mağaraya çekilerek yaşamını inzivada sürdürmeye başlar.

Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum'a geldiğı dönemde, kent halkının inanç dünyasında yerel költlerin önemi büyüktür. Bunların arasında, Sarpedon költü başat rol oynamakta, kalıntıları bugün yerleşim merkezinde bulunan Iuppiter Tapınağı, yöredeki dinsel yaşamın merkezinde yer almaktadır.

Cilicia'da, pagan dönem ve sonrasında halk arasında dinsel inaçların oldukça güçlü etkilere sahip olduğu bilinmektedir. Olba'nın bir rahip-krallık olması bölgedeki bu etkiyi açıkça göstermektedir. Cilicia'da dinsel yaşamın önemi Hristiyanlık sonrasında da sürmüştür. Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum'a gelmesiyle bu kent dinsel olarak bölgenin en önemli yerleşimi olmuştur.

Azize Thecla'nın, Seleucia ad Calycadnum'daki söz konusu mağaraya gelmesinin ve burada inzivaya çekilmesinin ardından, çeşitli mucizeler gerçekleşir ve bu mucizelerde onun etkin rol oynadığına inanılır. İlk dört mucizeden, Seleucia ad Calycadnum'da halkın tapındığı költler ve kentin Hristiyanlaşması üzerine bazı önemli bilgilerin ipuçları elde edilmiştir. Diğer mucizeler Thecla'nın kendisine gelenlerin hastalıklarını iyileştirmesiyle ilgilidir.

Azize Thecla'nın mucizelerinin önemi, yerel költlere inancı yıkmak ve insanların Hristiyanlığı benimsemesinde başat rol oynamaktır. Bunların ilki, Seleucia ad

Calycadnum'un güneydoğusundaki Sarpedon burnuna adını veren ve halk arasında etkin olan Sarpedon kültüne karşı gerçekleşir: Sarpedon'la tartışan Azize Thecla, bu *çok konuşan Sarpedon'u* (Τὸν Σαρπηδονιον... πολυφωνοτατον) en sonunda susturur (Dagron, 1978: 1. 17).

Azize Thecla'nın gerçekleştirdiği ikinci Mucize'nin konusu Seleucia ad Calycadnum'daki Kokysion Dağı'dır. Yazılı kaynaklarda, "... Αθηνας ιερον το ορος..." "... (Kokysion) *Minerva'nın kutsal dağıdır...*" biçiminde kaydedilmiştir (Dagron, 1978: 2. 2). Thecla, Minerva Tapınağı'nı yıkar ve burayı rahiplerin kalacağı kutsal bir alana dönüştürür¹⁷.

Üçüncü mucize, *şehvet düşkünlüğü* Aphrodite'nin (Αφροδιτην...ασελγαυνουσαν), Seleucia ad Calycadnum'dan Azize Thecla tarafından kovulmasıdır (Dagron, 1978: 3. 1 – 2).

Dördüncü Mucize ise *kötülüklerin başı* (η πᾶν δαιμονων κορυφη) olarak nitelendirilen Iuppiter'e Azize Thecla şiddetle karşı çıkması üzerine gerçekleşir ve halk Hz. İsa'ya inanmaya çağırılır (Dagron, 1978: 4. 2).

Azize Thecla'nın, Seleucia ad Calycadnum'da yerel kültlerle büyük bir savaşım içine girdiğini gösteren ve başarılı sonuçlarından dolayı mucizevi olarak değerlendirilen bu olayların ardından, Thecla'nın yaşadığı mağarada bu kez kendi bedeninin mucizevi şekilde ortadan kaybolduğuna inanılır. Ama kısa bir süre yaşadığı bu yer daha sonradan Hristiyanlar için kutsal sayılır ve bir hac mekanına dönüştürülür.

Azize Thecla, Seleucia ad Calycadnum'da yaşayanların, Paulus'un kenti olarak anılan Tarsus halkı kadar Hristiyan olduğu söyler ve onları över (Dagron, 1978: 4. 2). Bu bilgi

¹⁷ Mansel 1943: 13'de Azize Thecla'ya olan inancın Seleucia ad Calycadnum'da pagan unsurlarla örülerek Minerva kültünün yerini aldığını yazar.

doğruysa, İS I yüzyıl sonlarına doğru, Seleucia ad Calycadnum'da Hristiyanlık inancını benimseyenlerin sayısı önemli boyutlara ulaşmış olmalıdır.

Thecla, kayboluşunun ardından, Doğu ve Batı kiliseleri tarafından son derece saygı gören bir azize halini alır. Öyle ki Doğu kiliseleri, Thecla'yı Hz. İsa'nın havarileriyle eşit sayacak kadar ileri gider ve onu ilk kadın **martyr** (din şehidi) olarak kabul eder (The Catholic Encyclopedia 1912: Kirsch, "Sts. Thecla"; Canevello, 2004: 266).

Thecla ve benzer din şehitleri tarafından Hristiyanlık dini değişik inançlara ve kültürlere mensup halklar arasında hızlı yayılırken, bu halkları ortak bir inanç sisteminde birleştirmek ve Hristiyanlık düşününde temel bir doku yaratmak amacıyla çeşitli konsiller oluşturulmaya ve belli başlı kararlar alınmaya başlar.

Hristiyanlığın ilk konsili olan ve 50 yılında toplanan *Hierosolyma Havariler Konsili*, Paulus ve Yahudi kökenli Hristiyanlar arasında inanç bakımından derin kopuşlara sahne olur (Aydın M.) 2002: 107). Hierosolyma'da toplanan ve Hz. İsa'nın havarilerinin de katıldığı, bu yüzden kutsallığı Hristiyanlar için tartışılmaz olan bu Konsil'de, iki ayrı görüş karşı karşıya gelir: Paganlar arasında Hristiyan inancı yayılırken, Yahudiliğin geçmişten gelen temel kurallarından ödün verilmeli mi verilmemeli mi?

Bu Konsil'de Paulus, Hierosolyma kentinin Yahudi kökenli Hristiyanları tarafından şiddetle eleştirilir ve pagan inanlıları yeni dine davet ederken verdiği ödünler nedeniyle yerden yere vurulur (The Catholic Encyclopedia 1912: Prat, "St. Paul"; Freeman, 2003: 566). Ama bu sert tartışmalar sonrasında, Yahudi kökenli Hristiyanların dinsel inançlarının kısa bir süre içinde diğer Hristiyanlık yorumları arasında yitip gittiği görülür (Aydın (F.), 2002: 83). Bu durum, Yahudi kökenli Hristiyanların sayısının azlığına ve pagan kökenlilerin bu yeni din içinde etkin oluşlarına bağlanabilir.

Hristiyanlık Konsillerinin tarihi açısından önemli olan Hierosolyma Konsili'nin ardından, Antiochia ad Orontem, kısa sürede büyük bir güç elde eden piskoposluk merkeziyle sahneye çıkar (Çelik, 1996: 55) ve çok geçmeden Paulus'un yoğun çabalarıyla kurulmaya çalışılmış olan yönetsel kilise yapılanmasının merkezi haline gelir. Bu durum, Hristiyanlığın siyasal tarihi açısından bakıldığında, Hierosolyma'nın sonu olur. Çünkü bu kent Roma İmparatoru Vespasianus'un oğlu Titus¹⁸ tarafından 70 yılında yakılıp yıkıldıktan sonra, Hristiyanlık açısından kutsallığını her zaman korumakla beraber, sosyal ve politik yönden hiçbir zaman yeniden etkin bir güç haline gelemmez.

Bu dönemde Aziz Ignatius, Antiochia Kilisesi'nde İS 68 yılından başlayarak kırk yıl kadar sürecek piskoposluk görevine başlar¹⁹ ve bu görevde bulunduğu süre içinde özellikle kilise oluşumlarının güçlendirilmesine öncülük eder. Her Hristiyan topluluğunun başında birer piskopos olması gerektiğini savunan (Smith, 2004: 83) Ignatius önderliğinde, Antiochia Kilisesi başarılı bir kilise yapılanmasının ilk örneğini oluşturur.

Hristiyanlıkta Piskoposluk merkezleri oluşturulmaya başlanması, başlangıçta imparatorluğun doğu eyaletlerinde sayıları hızla artan Hristiyanlar için bir dinsel önderlik kurumu oluşturulmasıyla eş anlam taşımaktadır. Ama Hristiyan halkların sayısı arttıkça imparator kültüne saygısız davranışların da artması ve pagan dünyanın diğer tanrılarına karşı olumsuz tavır alışlar başlangıçtaki iyi niyetli anlayışı kırar ve baskıcı bir anlayış gelişir. Bu olumsuzluklar öyle bir noktaya gelir ki, yaşanan herhangi bir siyasal-sosyal sorunda imparatorluk Hristiyanları sorumlu göstererek karşıt eylemleri körükler ve bu eylemlerin resmiyet kazanmasını sağlar.

¹⁸ Titus, 79 – 81 yılları arasında Roma imparatoru olur.

¹⁹ Bkz. The Catholic Encyclopedia 1912: O'Connor, "Ignatius of Antioch".

Bu baskılar Hristiyanları birarada tutacak bir yapılanma gereksinimi doğurur. Bu yapılanma önceleri dinsel bir karakter taşıırken, zamanla güçlü bir siyasal yapılanma olarak kendini gösterir. Baskılar olmasaydı bile, yeni yeni biçimlenen temel inanç esaslarının inananlara duyurulması için de böyle temel bir yapılanmaya gidilmesi gerekli gözükmetedir.

Hristiyanlığın gelişiminde yaşanan hızlı değişiklikler sonucunda, İmparatorluğun doğu eyaletlerinde Hristiyanların sayısında da büyük artışlar yaşanır. İmparator Traianus (98 – 117) döneminde Bithynia **proconsul**'u olan Plinius, imparatora yazdığı mektuplarda eyaletteki Hristiyanlar üzerine bilgiler vermeye çalışır. Bu mektuplar, Küçük Asia'daki Hristiyan nüfusunun yayılımını göstermesi açısından önemli belgelerdir (Dürüşken – Özbayoğlu, 1999: 16). Bu konuda, Plinius'un **Epistulae**'ındaki şu ifade oldukça çarpıcıdır (10. 96. 9):

“...Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum...

=...(Hristiyanlıkla) *suçlananların sayısının artmasından dolayı, bu konuyu sana danışmaya değer buldum...*”

Hierosolyma ve Antiochia ad Orontem'e oldukça uzak olan Bithynia'da, henüz III. yüzyıl başında, Hristiyan nüfusundaki artışın bu kadar dikkat çekici olması gerçekten ilginçtir. Ne yazık ki, bu dönemde Seleucia ad Calycadnum'da Hristiyanların toplam nüfus içindeki yeri üzerine kesin bilgiler elimize geçmemiştir. Ama, şu da bir gerçektir ki, Seleucia ad Calycadnum'un, hem Antiochia ad Orontem'e ve Tarsus'a yakınlığının, hem de Azize Thecla'nın I. yüzyıl sonlarına doğru başlattığı dinsel yayılma siyasetinin etkileri sonucunda, yerel halkın arasından dikkate değer bir Hristiyan topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda, Azize Thecla'nın dördüncü Mucizesinde, Seleucia ad Calycadnum halkının Hristiyanlaşma sürecini, Tarsus halkının Hristiyanlaştırılmasıyla kıyaslaması

önemli bir bilgi kaynağı olarak gözükmektedir.²⁰ Bütün bu olumlu yorumlara karşın, yine de, İS I. yüzyılda ortaya çıkan Hristiyan topluluğun, Seleucia ad Calycadnum'un kent nüfusu içinde çoğunluğu oluşturduğunu düşünmek yanıltıcı olur. Çünkü büyük olasılıkla, Seleucia ad Calycadnum'da pagan inançlar hala gücünü korumaktadır. Bunun en önemli kanıtı, kentte İS II. yüzyıl başlarında bir tapınağın (Iuppiter ?) yapılmış olmasıdır (Mansel, 1943; 11).

Hristiyan topluluklarının yaşadığı kentlerin, Doğu'da piskoposluklar oluşturmaya başlamasına karşın, bu durum Roma İmparatorluğunun geneline bakıldığında, 250 yılında Hristiyanların imparatorluk nüfusuna oranının ancak yüzde iki ya da, iyimser bir tahminle, yüzde on kadar olduğu düşünülmektedir (Freeman, 2003: 257;). Gerçi aynı oranın Cilicia'da da geçerli olduğuna inanmak yanlış olur. Bu dönemde, İmparatorluğun kuzey ve batı eyaletlerinde Hristiyan topluluklarına rastlanmaz; Hristiyanlaşmış nüfus daha çok Afrika, Syria ve Küçük Asia'daki eyaletlerde yaşamaktadır (Freeman, 2003: 570). Çağdaş araştırmacılar, Hristiyanların Küçük Asia'nın bazı eyaletlerinde ancak 300 yılı sonrasında çoğunluğu oluşturabildiği bilgisini verir²¹ (Gasque, 2004: 66). Bu konuda, İmparator Constantinus'un 320 yılından sonra Hristiyan olmasının etkisi büyüktür²². Çünkü Roma'nın Hristiyanlara karşı tutumu, İmparator'un Hristiyan oluşuyla değişir ve kısa bir süre sonra Hz. İsa'nın doğası üzerine ortaya çıkacak tartışmalarla kilise ile devlet –özellikle doğudaki eyaletlerde – birbirlerinin içsel alanına karışmaya başlar.

Özellikle III. yüzyılın ikinci yarısında, imparatorluk içindeki kiliselerin sayısında büyük bir artış olduğu gözlemlenir (Maraval, 2003: 66). Aynı dönemde, Cilicia'da, Persler ve Romalılar arasında çıkan büyük savaşta, Pers Kralı Shapur, İS 260 yılında, Seleucia ad

²⁰ Tarsus'ta Hristiyanlığın İS I. yüzyılda yayılmasının diğer Cilicia kentlerinden daha çabuk olduğu, Paulus'un bizzat buraya gelerek yeni dini yaymaya çalıştığı bilinmektedir.

²¹ Gasque, 2004: 66'da bunların hangi eyaletler olduğu bilgisi yer almaz.

²² Lemerle, 2004: 24'de Constantinus'un Hristiyanlığı konusunda dikkatli düşünmek gerektiğini belirterek numizmatik bulgular bu yönde bir kanıt oluştursa da, İmparator'un Hristiyan olmasıyla ilgili kesin bir tarih vermekten kaçınılması gerektiğini savunur.

Calycadnum, Elaeussa Sebaste gibi kentleri tahrip eder (Hild – Hellenkemper, 1990: 403). Her şeye rağmen, Hristiyanlığın bölgedeki yayılımının önüne geçilemez. Sonuçta, Antiochia ad Orontem Kilisesi III. yüzyılın sonlarında, Cilicia başta olmak üzere, Syria, Palaestina, Cappadocia, Persia gibi çok geniş bir coğrafyada, 12 başpiskoposluk ve 137 piskoposluğun bağlı bulunduğu güçlü bir merkez haline gelir (Çelik, 1996: 63).

Seleucia ad Calycadnum, Roma İmparatorluğu genelinde çok büyük bir merkez olmamakla birlikte, coğrafi ayrıcalıklarından ötürü, başlangıçta Cilicia Aspera'nın, daha sonra, İS IV. yüzyılda, Roma'nın oluşturduğu **provincia Isauria**'nın en önemli yerleşimi haline gelir. Basileus Seleuciensis **de Vita Sanctae Theclae**'da (1. 275), Seleucia ad Calycadnum için şöyle der:

“...principem locum inter omnes Isauriae urbes obtinens; mari finitima fluvio Calydno vicina...

=... (Seleucia ad Calycadnum) *Isauria'nın bütün kentleri içinde seçkin bir yer edinir; denize yakın, Calydno Irmağı'na komşudur...*”.

Bugün Silifke'de Meryemlik olarak bilinen tepe ve çevresi Thecla'nın kutsal alanı olarak bilinir. Azize Thecla'nın yaşamını geçirdiğine inanılan Meryemlik, IV. yüzyıl ile birlikte Cilicia, Isauria gibi Küçük Asia'nın değişik bölgelerinden ve Akdeniz'den gelen Hristiyanlar için hac yeridir. Seleucia ad Calycadnum, Hristiyanlık dünyası için Azize Thecla'nın kutsal kentidir (Mansel, 1943: 12; Hayne, 1994, 212; Davis, 2001, 37).

Azize Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum'a geldikten sonra yaşadığı tepedeki mağara bugün de görülebilir. Mağaranın içinde bir kilise ve burada görev alan din adamlarına ait olabilecek mezarlar yer almaktadır. Ayrıca yine mağarada Thecla'nın –ölmeyip mucizevi bir biçimde- kaybolduğuna inanılan bir oyuk bulunur.

Azize Thecla'nın yaşadığı Meryemlik'in taşıdığı dinsel önem, İS IV. yüzyılda, Gezgin Egeria'nın günlüğündeki yazılarından da anlaşılır. Egeria, 381–384 yılları arasında Hierosloyma, Alexandria, Antiochia ad Orontem, Tarsus gibi kutsal yerleri gezmiş, Tarsus'tan, Pompeiopolis (Mezitli - Viranşehir) ve Corycus'a geçtikten sonra, İS 384 yılı Mayıs ayında, Seleucia ad Calycadnum'a, Azize Thecla'nın kutsal alanını ziyaret etmek için gelmiştir (Davis, 2001: 37). Meryemlik'te iki gün kalan Egeria'nın günlüğünde burada bir kilise olduğu bilgisi yer alır. Egeria **Itinerarium peregrinatio**'da (23. 1) şu bilgiyi verir:

“...Ac tertia die perveni ad civitatem, quae apellantur Seleucia Isauriae... vidi etiam ibi ecclesias valde pulchram in eadem civitate...

=...Üçüncü gün, Isauria'da Seleucia diye adlandırılan kente geldim... Orada, aynı kentte, o muhteşem güzellikteki kiliseyi gördüm...”.

Meryemlik'te dua eden Egeria'dan sonra, kutsal alan, dinsel önemini korumayı sürdürmüştür. Burada, Azize Thecla için yaptırılan, İS 460 – 470 yıllarına tarihlenen ve ayakta olduğu dönemde oldukça görkemli olduğu mimari kalıntılardan anlaşılan bir kilise vardır (Mansel, 1943: 14). Bugün yalnız apsisinin bir bölümü sağlam olan kilisenin yaklaşık 30 m. kuzeydoğusunda, yine beşinci yüzyıla tarihlenen büyük bir sarnıç bulunur. Buradaki mağara-kilise, yukarıda söz edilen ana kilisenin altındadır ve kilisenin apsisi mağarada Thecla'nın kaybolduğuna inanılan oyuğun üzerinde yer alır.

Meryemlik'teki ana kilisenin yaklaşık yüz elli metre kuzeyinde bir başka kiliseye ait kalıntılar da söz konusudur. Bu kilise Isauria'lı İmparator Zenon (474–475 ve 476–491) tarafından -olasılıkla kazandığı bir zafer için- Azize Thecla'ya şükran ifadesi olarak yaptırılmıştır²³ (Mansel, 1943: 15).

²³ Canevello 2005: 264'de Isaurialı Zenon'un tahttan indirildikten sonra Thecla'ya dua ederek yeniden tahta geçmek istediğini, bu isteği gerçekleşince şükran ifadesi olarak bu kiliseyi yaptırdığını yazar.

Meryemlik'teki mağara-kilise, Azize Thecla'nın burada İS I. yüzyılda yaşadığı düşünüldüğünde Seleucia ad Calycadnum'un ilk kilisesi olma özelliği taşır. Bölgede diğer erken dönem kilise örneklerinden biri, Olba'da, Şeytan Deresi Vadisi içinde bulunan mağara-kilisedir (Erten, 2006: baskıda).

Roma'nın İS 320 yılından başlayarak imparatorluk kanunlarıyla, mimari malzemelerin ve yapıların ikincil kullanımlarına düzenleme getirmek istediği bilinir (Ceylan, 2003: 73). Hristiyanlığın imparatorluk içindeki etkinliğinin artması tapınakların giderek işlevsiz hale dönüşmesine neden olur. Roma İmparatorluğu'nun gittikçe bozulan ekonomik durumu, ikincil kullanımları zorunlu hale getiren en önemli etmendir. Yapıların, Doğu Roma döneminde ikincil kullanımları Cilicia – Isauria genelinde de görülür.

Isauria'daki yapıların ikincil kullanımlarına önemli bir örnek Diocaesarea kutsal alanında yer alan Zeus–Olbios Tapınağı'nın daha sonra kiliseye dönüştürülmesidir²⁴. Genel olarak Cilicia– Isauria kiliseleri ile karşılaştırma sonucunda tapınak – kilisenin mimari verileri, yapıya, kiliseyle ilgili eklemelerin İS V. yüzyılda yapılmaya başladığını gösterir (Ceylan, 2003: 75).

Meryemlik'te ilk arkeolojik kazılar Avusturyalılar tarafından 1925 yılında yapılır²⁵ (Mansel, 1943: 13). Silifke içinde arkeolojik kazılar, 1980 yılında Türk arkeologlar tarafından yeniden başlatılır. Bu dönemde kazılar, Silifke'de bulunan Roma dönemi tapınağında yoğunlaşır. Bu kazıların bilimsel sonuçları Seleucia ad Calycadnum'un erken Hristiyanlık dönemiyle ilgili bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Bugün Silifke, eskiçağdaki yerleşimin tam üzerine kurulduğundan, arkeolojik tahribat oldukça çoktur.

²⁴ Diocaesarea'daki kutsal alandaki tapınak – kilise için, Bkz.: Ceylan 2003: 73 – 82.

²⁵ Mansel, 1943: 10'da Silifke'nin merkezinde yer alan tapınakta 1914 yılında araştırmalar yapıldığını yazar. Ancak verdiği bilgilerde kimler tarafından ve ne tür bir araştırma yapıldığı açık olmamakla birlikte arkeolojik bir çalışma olduğu anlaşılır.

Seleucia ad Calycadnum içinde bulunan Roma Tapınağı alanında yapılan çalışmalardaki buluntular arasında, bir bronz haç dikkat çekicidir (Topçu, 1982: 272). Ayrıca, İS II. yüzyıla tarihlenen ve üzerinde Yunanca ve Latince olarak iki kişinin adının yazılı olduğu mermer yazıtlar da bulunmaktadır. Bunlardan Latince yazılı olanında *Flavius Severianus* ve Yunanca yazılı olanında *Κυσταρχος* adları okunur²⁶.

Kentte, İS II. yüzyıl başlarına tarihlenebilen Roma Tapınağı'nda yapılan çalışmalarda, bu yapıyla ilişkili olmayan, ancak Doğu Roma dönemine ait olabilecek özelliklere sahip bir bazilika bulunur (Topçu, 1984: 449). Kazı sonucunda kesin tarihlenmesi yapılmayan bazilikaya ait sütun parçaları, üst yapı elemanları, süsleme parçaları ortaya çıkarılır (Topçu, 1984: a. y.).

Seleucia ad Calycadnum çevresinde özellikle son on yılda artan arkeolojik ve epigrafik yüzey araştırmaları ve bunun sonucunda, örneğin, kentin kuzeyinde yer alan Karaböcülü Köyü'nün kuzeyinde bir erken Doğu Roma kilisesi kalıntılarının bulunması, Seleucia ad Calycadnum kentinin inanç tarihine ilişkin bilgileri artırması açısından büyük önem taşır (Sayar, 2003: 160). Yine, Seleucia ad Calycadnum'un doğusunda yer alan Canytellis, Hristiyanlık öncesinde bölgede önemli bir dinsel merkezdir. Canytellis, Hristiyanlık sonrasında da önemini İS V. yüzyılın ilk yarısıyla İS VI. yüzyıla tarihlenen beş görkemli kiliseyle sürdürür.

Seleucia ad Calycadnum'un yakın çevresinde yapılan araştırmalar da, bölgede erken Doğu Roma dönemine tarihlenen konut mimarisine ait arkeolojik kalıntıların varlığını gösterir (Eichner, 2003: 74). Bu araştırmalarla Karakabaklı, Işınkale, Sinekkale, Öküzlü, Yapısıgüzel, Şamlığöl ve Manastır köylerinde erken Doğu Roma dönemine ait konut

²⁶ Topçu, 1982: 272'de bu tarihlenmenin harf karakterinden yapıldığını belirtir.

mimarisi kalıntıları öne çıkar²⁷. Ayrıca Cambazlı’da yer alan ve V. yüzyıla tarihlenen kilise de oldukça sağlam durumdadır.

²⁷ Eichner 2003: 75; Ancak yüzey araştırmalarının sonucunda yapılan yayınlarda, bu konutların yapıldığı tarihleri belirlemede yardımcı olacak şekilde Doğu Roma dönemine ait oldukları bilgisi yer alır. Daha kesin tarihleme için yeterli arkeolojik ve epigrafik veri yoktur.

II. Seleucia ad Calycadnum'daki Konsil'in Toplanma Nedenleri

A.Arius ve Dinsel Düşüncelerinin IV. Yüzyılda Piskoposluklar Arasındaki Yayılımı

Seleucia ad Calycadnum'un erken Hristiyanlık tarihi içindeki yerini daha iyi belirlemek için dönemin dinsel tartışmalarını ve bir piskoposluk merkezi haline gelen bu kente yansımalarını incelemek gerekir. Bu açıdan yaklaşıldığında, 359 yılında Seleucia ad Calycadnum'daki konsilin toplanma nedenlerini belirlemek, konunun ayrıntılı çözümü için önem kazanır.

Hız. İsa'nın havarileri, I. yüzyılda, bir yandan Hristiyanlığı biçimlendirecek kuralları belirlemek, diğer yandan bu yeni dinin olabildiğince büyük bir coğrafyaya yayılımını sağlamak için hummalı bir çalışmaya girişirler. Bu dönemde, yukarıda da kısaca söz edildiği gibi, Tarsuslu Paulus'un pagan inanlılar arasındaki misyon çalışmaları Hristiyanlık açısından çok önemlidir. Ama Hristiyanlığın geniş coğrafyalara ve yeni kültürel alanlara yayılımı, bünyesine pagan dinlerinden pek çok etkiyi almasına neden olur. Ayrıca, henüz kesin sınırları çizilemeyen bu yeni inanç üzerine yapılan değişik yorumlar, dinin temel inanç yapısında birbiriyle uzlaşmaz görüşlerin ortaya atılmasını çabuklaştırır. Çok geçmeden kiliselerde, özellikle Hız. İsa'nın inançtaki yeri üzerine değişik tanımlamalar yapılmaya başlar. Bu tanımlamalar aslında Hristiyanlığı birkaç yüzyıl boyunca büyük bir karmaşa içine sürükleyecek ve din adamları arasında sert tartışmaların yaşanmasına neden olacak düşünceler silsilesidir. Başka deyişle, bu tanımlamalar, aynı dine inanmakla birlikte, birbirinden çok değişik inanç ilkelerini benimseyen mezheplerin ortaya çıkmasına yol açacak uzun bir sürecin başlangıcıdır.

Hristiyanlık dünyasının ilk yüzyıllarında, Hız. İsa'nın dindeki yeriyle ilgili sorun kuşkusuz en çok tartışılan konu olmuştur. Özellikle IV. yüzyılın kristoloji tartışmaları açısından bir değerlendirme yapılacak olursa, Doğu Hristiyan dünyasının en etkin rahiplerinden Arius'un düşünceleri, halk arasında Hristiyanlık inancına ilişkin çözümü

zor sorunsalı beraberinde getirmiş ve kiliseleri henüz yeni yeni oluşan piskoposlukların ciddi anlaşmazlıklar yaşamasına yol açmıştır. Bunun sonucunda, Hristiyanlık tarihinde devletin dine sürekli müdahale ettiği uzunca bir kargaşa dönemi başlamıştır.

Hristiyanlığın dinsel tartışmalar dönemi, Hristiyanlıkla daha erken tanışan ve kalabalık Hristiyan topluluklara sahip Doğu piskoposluklarını, İmparatorluğun batısına oranla daha fazla etkisi altına almıştır. Bu etkiyi olanca çıplaklığıyla yaşayan piskoposluklardan biri de Seleucia ad Calycadnum Piskoposluğu'dur.

Arius'un yaşamı üzerine yazılı kaynaklarda, onun doğum tarihi ve ailesinin kökeni konusunda IV. ya da V. yüzyıldan kalan kilise metinlerinde bilgi bulunmaz (Williams, 1987: 30). Araştırmalarını bu konu üzerinde yoğunlaştıran uzmanlar, Arius ile ilgili yazılı kaynaklardan derledikleri bilgileri biraraya getirerek derleme bir bilgi yığımına sahip olmuşlar ve bu bilgileri aralaya aralaya metinlerin içinde yer alan kısa cümlelerden yola çıkarak olayların gelişimini dikkate alıp bir sonuca ulaşmayı denemişlerdir.

Bu yöntemle edinilen bilgilere göre, Arius, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki Libya'da, 250'lerde doğmuş olmalıdır (Hefele, 1871: 250; The Catholic Encyclopedia 1912: Barry, "Arianism"; Williams, 1987: 29; Atiya: 2005: 72). Arius eğitiminin önemli bölümünü, felsefe okullarıyla ünlenen Antiochia ad Orontem'de, "Antiochia İlahiyat Okulu"nda tamamlamış (Çelik, 1996: 108); ilahiyat öğrenimi yanısıra mantık ve felsefe konularında da ayrıcalıklı bir eğitim alma şansına sahip olmuştur (Hefele, 1871: 239 – 242). Ayrıca, kendine özgü düşüncelerini ustalıkla ve güçlü bir şekilde savunma yeteneği, onun bu kentte iyi hitabet eğitimi de almış olabileceğinin en önemli kanıtıdır. Arius'un *Θαλία* (Şölen) adlı bir yapıtı olduğu ve bu yapıtta dinsel düşüncelerini açıkladığı bilinir, ancak başka yapıtı olduğuna ilişkin bir bilgi kaynaklarda yer almaz²⁸.

²⁸ Arius'un *Θαλία* adlı yapıtı günümüze tümüyle ulaşmamıştır. Athanasius, didaktik şiir olan bu yapıttan bazı kısa bölümler aktarır.

Arius'un eğitmenleri arasında bulunan Lucianus, Alexandria Kilisesi'nden din bilgini Origenes'in izleyicisi, önemli bir İncil bilgini ve aynı zamanda Antiochia ad Orontem'de bulunan okulun da kurucusudur (Rubenstein, 2004: 62; Kaçar, 2003 (a): 199; Atiya, 2005: 194). Arius'un Antiochia ad Orontem'deki okul arkadaşları arasında, daha sonra Nicomedia Piskoposu olan ve Arius'un dinsel düşüncelerini paylaşan Eusebius da vardır (The Catholic Encyclopedia 1912: Barry, "Arianism").

Arius'un düşüncelerini etkilemiş olan Lucianus'un, Antiochia ad Orontem Piskoposu Samosatalı (Samsat) Paulus'un öğrencisi olduğu konusu tartışmalıdır. Arius'un dinsel düşüncelerinin şekillenmesinde Antiochia İlahiyat Okulu'nda aldığı eğitimin önemli yeri olduğu da bir gerçektir (Atiya, 2005: 196).

Arius Antiochia ad Orontem'de eğitimini tamamladıktan sonra, hem Roma İmparatorluğu'nun, hem de Aegyptus Hristiyanlığının önemli kenti olan Alexandria'ya gelir.²⁹ Aegyptus, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarından başlayarak önemini hissettiren güçlü olduğu bir merkezdir ve Aegyptus'da Alexandria Başpiskoposluğu liderliğinde bir kilise yapılanması söz konusudur. Arius, Alexandria'da Piskopos Petrus tarafından **diaconus**³⁰ olarak atanır (Şer, 2002: 68; Çelik, 1996: 108). Kaynaklar, ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte, Arius'un bazı dinsel düşünceleri nedeniyle Piskopos Petrus tarafından Alexandria Kilisesi'nden atıldığını yazar (Çelik, 1996: 108). Bazı Süryani yazılı kaynakları da Piskopos Petrus'un, Arius'un dinsel düşüncelerini bildiği için onu kiliseden uzaklaştırdığı bilgisini verir³¹ (Şer, 2002: 68).

Ado Viennensis **Chronicon**'da (column. 0093a paragraph (h2) (h1)) şöyle yazar:

²⁹ Alexandria'nın eskiçağdaki kültürel yaşamıyla ilgili olarak Bkz. Demiriş, 2005.

³⁰ diaconus, -i (m.): diyakoz, vaiz, papaz yardımcısı.

³¹ Şer, 2002: 68'de "...Petrus onun öğretilerini bildiği için (Arius'u) aforoz etmişti..." yazar. (Yazarı bilinmeyen Süryanca yapıt, IX. yüzyıla tarihlenir ve A. Şer tarafından derlenerek, XX. yüzyıl başında yeniden yayınlanır.)

“...Ea tempestate Petrus, Alexandriae episcopus, a quo Arius presbyter primo damnatus est...

=...*Rahip Arius’u ilk kez mahkûm eden o dönemde Alexandria’nın piskoposu olan Petrus’tur...*”.

Arius daha sonra Alexandria Piskoposu olan Achillas’ın yardımıyla yeniden görevine döner ve Alexandria Kilisesi’nin on iki yönetim bölgesinden biri olan Baucalis Kilisesi’nin başına getirilir³².

Bu dönemde Roma İmparatorluğu sınırları içinde, Hristiyanlığın yayılmış olduğu yerlerde, üçlü birlik³³ (teslis) inancının açıklanması konusunda birbirinden değişik görüşler belirtilir. Üçlü birlik içinde Hz. İsa’nın konumu üzerine İncil bilgilerinin yorumlanması, Hz. İsa’nın doğası (Tanrı mı, insan mı, Tanrısal mı) gibi sorulara yanıt arayan erken Hristiyanlık döneminin en önemli dinbilim sorunu olan **kristolojiyi** oluşturur.

Tek Tanrı inancına vurgu yaparak Hz. İsa’nın tanrısallığını reddeden dinsel görüşün oluşumunda Samosatalı Paulus’un etkisi büyüktür (Kaçar, 2003 (a): 196). Yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmayan Paulus’un 260 yılından sonra Antiochia ad Orontem’de piskopos olduğu bilinir. Dinsel görüşlerinin sorun teşkil etmesinden ötürü Paulus’un piskoposluktan uzaklaştırılması için üç ayrı **synod** toplanır (Kaçar, 2003 (a): 197). Samosatalı Paulus’un, Tanrı inancı konusunda Yahudi kökenli Hristiyanlardan etkilendiği açıktır. Çünkü Rahip Arius’un IV. yüzyıl başında yaptığı tanımlamalar, Samosatalı Paulus’un anlatımlarıyla benzerlik gösterir. Her ikisi de tanımlamalarında Tanrı ve Hz. İsa arasındaki ayrılığa vurgu yapmakla birlikte, kendilerinden önceki yakın söylemleri sahiplenmedikleri görülür. Bu durumun, IV. yüzyılın siyasal yaklaşımları yüzünden zorunlu olarak yaşandığı düşünülebilir. Kaldı ki Samosatalı Paulus, inançları

³² Kaynaklar, Arius’un yaşamıyla ilgili bilgilerde olayların gelişim sırasını belirtmekle birlikte kesin tarihleri konusunda bilgi vermez.

³³ Üçlü birlik: Teslis, Baba - Tanrı, Oğul - Hz. İsa ve Kutsal Ruh’a inancı tanımlamak için kullanılır.

yüzünden üçüncü yüzyılda aforoz edilerek kiliseden atılmıştır (Kaçar, 2003 (a): 205). Arius'un belki de bu yüzden din adamlarından destek bulamamaktan çekindiği için, doğrudan Samosatalı Paulus'un görüşlerini savunmadığı düşünülebilir (Kaçar, 2003 (a): a. y.). Yazılı kaynakların yetersizliği, konu üzerine ayrıntılı bilgilerin bulunmasına engel oluşturmuştur.

Ancak Arius ve yandaşlarının Samosatalı Paulus'un düşüncelerini tümüyle onayladıkları da söylenemez. Arius, Tanrı ve Hz. İsa arasındaki ilişkiyi **substantia** (Yun. ousia - öz) terimiyle açıklarken, bu durum için Samosatalı Paulus **consubstantialis** (Yun. Homousios - aynı öz) terimini kullanır³⁴ (The Catholic Encyclopedia 1912: Bridge "Homousian"; Kaçar, 2002: 202). Çok kesin anlamları olmayan ve kiliseler arasında uzun sürecek tartışmalara neden olan bu sözcüklerin İncil'de yer almaması önemli bir ayrıntıdır.

Rahip Arius'un kristoloji üzerine düşünceleri kısaca şöyle açıklanabilir: Teslis inancında oğul Hz. İsa ve baba Tanrı birbirleriyle –herkesin değişik açıkladığı şekilde- ilişkilidir. Arius, oğul ve babanın birbirinden ayrı, oğlun ancak Tanrı tarafından yaratılan, dolayısıyla başlangıcı olan bir varlık olduğunu belirtir (Çelik, 1996: 109; Kaçar, 2003 (a): 202). Arius'un kristoloji ile ilgili düşünceleri üzerine Aurelius Augustinus³⁵ **De trinitate**'de (6. 1) şu bilgileri verir:

“...Nam ipse Arius dixisse fertur: Si filius est, natus est. Si natus est, erat tempus quando non erat filius...

=...Arius'un kendisinin şöyle dediği söylenir: Eğer oğul varsa, yaratılmıştır. Eğer (oğul) yaratıldıysa, oğlun olmadığı bir zaman söz konusudur...”.

³⁴ Yunanca *omo*: aynı, benzer ve *ousia*: öz, cevher sözcüklerinden oluşur.

³⁵ Aziz Augustinus.

Metindeki “...erat tempus quando non erat filius...” “...oğlun olmadığı bir zaman söz konusudur...” ifadesi, Ariusçu düşünceyi savunanlar tarafından uzun süre önemli bir slogan olarak kullanılmıştır (Freeman, 2003: 581 – 582).

Arius’un ve yandaşlarının düşüncesini onaylamayanların görüşlerini ise, yine Aurelius Augustinus şu şekilde aktarır (**De trinitate**, 6. 1):

“...Dicit autem apostolus: Christum dei virtutem et dei sapientiam, et deum aliquando non habuisse virtutem aut sapientiam dementis est dicere. Non igitur erat tempus quando non erat filius...

=...*Havari şöyle der: Tanrı’nın erdemi ve Tanrı’nın bilgeliği olan İsa’nın, bir zamanlar Tanrı’nın erdemi ya da bilgeliği olmadığını söylemek akılsızlıktır. Çünkü oğlun olmadığı bir zaman yoktu...*”.

Arius’un düşünceleri üzerine yapılan tartışmaları kaydeden Ambrosius Mediolanensis, **De fide**’de (column. 0557b (h3) (h2) (h1)) şu bilgileri aktarır:

“...Arius dicit ex nihilo Dei Filium. Quomodo ergo Dei Filius?...

=...*Arius Tanrı’nın Oğlunu hiçlikten (yarattığını) söyler. O zaman nasıl Tanrı’nın Oğlu (olur)?...*”.

Ayrıca, yine Ambrosius Mediolanensis’in **De fide**’de (column. 0558a paragraph (h3) (h2) (h1)),

“...Arius dicit mutabilem et convertibilem Dei Filium...

=...*Arius, Tanrı’nın oğlunun değişkenliğini ve değişebilirliğini söylüyor...*” şeklinde yazarak Oğlun Tanrı’yla aynı olmadığını belirtir.

Aynı konudaki başka bir yapıtında ise, Ambrosius Mediolanensis şöyle der: (**De incarnationis dominicae sacramento**, column. 0840c paragraph (h2) (h1):

“... Arius dixit ingenitum Patrem, et genitum et creatum Filium...

=...Arius, babanın Oğlu vücuda getirdiğini, hem babası olduğunu hem de Oğlu yarattığını söyledi...”.

Arius, Alexandria Kilisesi’nde rahip olarak görevini sürdürürken, kentin piskoposu olan Alexandrus’un üçlü birlik konusundaki düşüncesi, Hz. İsa ve Tanrı’nın aynı özden geldiği yönündedir ve dolayısıyla Arius’a karşıttır. Bu konuda iki din adamının düşünceleri arasında önemli ayrılıklar söz konusudur. Arius, Piskopos Alexandrus’u halkın önünde açıkça eleştirerek, başlangıçta yalnızca Alexandria Kilisesi’ne, daha sonra tüm bölge kiliselerine yayılan yeni tartışmalara yol açmıştır (Rubenstein, 2004: 56 – 57; Çelik, 1996, 108).

Piskopos Alexandrus, Arius’la arasındaki sorunun giderek büyümesi üzerine, Alexandria’da, 318– 320 yılları arasında Aegyptus piskoposlarının katılımıyla bir konsil toplayarak çözüm aramak yoluna gider ve bu toplantı sonunda Arius ve Hristiyanlık konusundaki düşünceleri **haereticus** (din dışı, sapkın) ilan edilir (Şer, 2002: 69). Piskopos Alexandrus’a, o yıllarda Alexandria Kilisesi’nde henüz bir **diaconus** olan genç Athanasius da destek verir.

Bunun üzerine Arius, kendisi gibi Antiochia İlahiyat Okulu’ndan yetişen ve kilise içinde önemli görevlere getirilen piskopos arkadaşlarına durumu bildirir ve Syria, Palaestina ve Küçük Asia’daki birçok din adamına mektuplar yazar. Arius, piskoposlara yazdığı mektuplarında, kristoloji üzerine kendi düşüncelerini açıklamayı da ihmal etmez (Rubenstein, 2004: 57; Çelik 1996: 109). Sonuçta, görüşlerini Aegyptus dışında ilk kez duyurma olanağına sahip olan Arius, hem din adamlarından, hem de halktan kendisine yandaşlar bulur. Bu şekilde Arius’un kristolojisi kısa sürede, Küçük Asia, Syria,

Aegyptus ve Palaestina'da hem kiliselerde hem de halk arasında giderek artan tartışmaların başlamasına yol açar (Rubenstein, 2004: 67 – 69; Özyıldırım, 2005 (b): 59).

Arius, Alexandrus'un, Athanasius'un ve diğer kilise üyelerinin kendisine ve yandaşlarına baskıcı tutumlarını artırması üzerine, bu karmaşık tartışma ortamından uzaklaşmak için önce Palaestina'ya, ardından, Antiochia ad Orontem'den okul arkadaşı olan Nicomedia Piskoposu Eusebius'un davetiyle, 318 yılında Nicomedia'ya gider (Çelik, 1996: 112).

B. Nicaea Konsili ve Sonrası

Böylece IV. yüzyıl başlarında Arius'un düşüncelerinin tartışıldığı piskoposluklar, din adamlarının Arius ya da Alexandrus'un görüşlerini benimsemeye başlamasıyla taraf tutup onu da açıkça desteklemeye başlar. Kristoloji konusunda yaşanan bu büyük karışıklık döneminde, Isauria'nın **metropolis**'i Seleucia ad Calycadnum'da ya da Cilicia'nın **metropolis**'i Tarsus'ta, hangi tarafın düşüncesinin daha güçlü olduğuna ilişkin bilgi edinilebilecek yazılı bir kaynak, ne yazık ki, yoktur.

Bu arada önemli bir olay olur ve Roma İmparatoru Constantinus (306–337) yaklaşık 320 yılında Hristiyanlığı seçer. Bu seçim, Roma'nın Hristiyanlığa ve Hristiyanlara yaklaşımını tümüyle değiştirecek önemli bir olay olarak Hristiyan tarihine kaydedilir. Constantinus'un yönetimi altındaki Hristiyanlara, örneğin İmparator Diocletianus döneminde olduğu gibi, bir baskının yapılmadığı bilinir³⁶. İmparator Constantinus, 324 yılından başlayarak kiliselerde huzursuzluğa ve din adamları arasında giderek bölünmeye yol açan Arius ve onun kristoloji ile ilgili tartışmalarıyla yakından

³⁶ Diocletianus, Şubat 303'de kilise tarihine “büyük takibat” ya da “büyük zulüm” olarak geçen Hristiyanlara baskı dönemini başlatır. Bu dönem yaklaşık on yıl sürer ve Licinius'un imparatorluğun doğusunda yönetimi ele geçirmesiyle sona erer (Williams, 1987: 32 – 33).

ilgilenmeye başlar (Çelik, 1996: 102 – 103; Kaçar, 2003: 201; Özyıldırım, 2005 (a): 206).

Çok geçmeden, piskoposluklardaki dinsel bölünme, dolayısıyla İmparatorluğun Doğu eyaletlerinde yaşanan huzursuzluklar İmparator Constantinus’a bütün şiddetiyle yansır. Başlangıçta, Constantinus’u asıl ilgilendiren sorun, karşıt taraflardan birinin haklılığından çok, ülkede –kendisi tarafından sağlanan- iç huzurun, özellikle din gibi, halkı çabuk etkileyebilen önemli bir konuda bozulmaya başlaması olur. İmparator, önceleri bu büyük tartışma konusunda tümüyle tarafsızdır, ama ilerleyen zamanda olayların denetimden çıkması üzerine Rahip Arius’un karşıtlarının görüşlerini benimsemek durumunda kalır. Oysa onun amacı, ülke içinde ancak savaşıarak oluşturabildiği güvenli ortamı, bütün kiliselerin benimseyebileceği ortak bir dinsel tanımlamayla kiliseler arasında da oluşturabilmektir. Bu yüzden, Constantinus, kiliseler arasında ortaya çıkan ve gittikçe büyüyen dinsel tartışmaları, çözümsüz sorunlar olarak görmemeye çalışır (Rubenstein, 2004: 76; Özyıldırım, 2004: 249). İlk iş olarak danışmanlarıyla bu sorunu görüşür ve hemen ardından yazılı bir bildirgeyle ülkenin dört bir yanından Hristiyan din adamlarını, Küçük Asia’da, **Provincia Bithynia**’daki Nicaea kentinde toplanmasına karar verdiği konsile çağırır. Bu resmi çağrı üzerine Küçük Asia’nın piskoposluklarından ve Aegyptus, Syria, Palaestina gibi İmparatorluğun birçok ünlü bölgesinden din adamları Nicaea’ya akın akın gelmeye başlar.

Nicaea’ya gelenler arasında Arius ve Piskopos Alexandrus’un sözcüsü olan, Arius karşıtı görüşleriyle bilinen baş **diaconus** Athanasius da vardır. Bernaldus Constantiensis, **Chronicon**’da (column. 1316d paragraph (h3) (h2) (h1) şu bilgiyi aktarır:

“...Athanasius... qui eidem sinodo interfuit...

=... *Aynı synod’a Athanasius da katıldı...*”.

Ancak Nicaea Konsili'nin katımcılarına genel olarak bakıldığında, gelenler arasında daha çok Doğu kiliselerinden din adamlarının bulunması dikkati çeker. İmparatorluğun batısından yalnızca Hispania, Gallia ve Carthago'dan piskoposlar Nicaea'ya gelirken, Roma Kilisesi, piskopos bile olmayan Victor ve Vincentius adlı iki rahip tarafından temsil edilir.

Bazı çağdaş araştırmacılar bu ilginç durumu, Hristiyanlığın IV. yüzyıl başlarında bile Roma İmparatorluğu'nun batı eyaletlerinde yayılımının, Doğu'ya göre yeterince güçlü olmamasına bağlar ve kristoloji tartışmalarının Batı dünyasında klasik bir Yunan mantık tartışması olarak görülmüş olmasıyla yorumlar (Rubenstein, 2004: 80). Oysa bu Konsil'e bizzat İmparator Constantinus ve bazı danışmanları da katılmıştır, ayrıca bu katılım aslında tartışılan konunun İmparator üzerindeki etkisinin ne denli önemli olduğunu da gösterir.

Nicaea Konsili'ne Küçük Asia'dan gelenler arasında Cilicia'lı ve Isauria'lı piskoposlar da vardır ve bu piskoposlar Antiochia ad Orontem kilise yönetim bölgesindeki Tarsus ve Seleucia ad Calycadnum başpiskoposluklarına bağlıdır.

Nicaea Konsili'nin toplanma tarihi, yeri ve konsile katılan din adamlarının sayısı üzerine bilgi veren yapıtlardan **Ordo rerum**'da şu bilgilere yer verilir:

“...Synodus igitur ad Nicaeam metropolim Bithyniae convocatur, ad quam 318 episcopi ex toto orbe convenerunt, coepta a die XVIII Kal. Iulias, usque ad diem VIII Kal. Sept. Ann. 325, Silvestri papae 11, Constantini imp. 20. Ad hanc Osius episcopus Cordubensis, Victor et Vincentius, presbyteri urbis Romae,...pervenissent...

=...*Bu yüzden synod, Bithynia'nın metropolis'i olan Nicaea'ya davet edilir ve bütün dünyadan 318 piskopos³⁷ bu kentte biraraya gelir. Konsil 325 yılında, 18 Mayıs- 8*

³⁷ Nicaea Konsili'ne katılan din adamlarının sayısı, yazılı kaynaklarda birbirinden değişik olarak verildiğinden kesin sayıyı belirlemek zordur. Ancak, konsil sonunda alınan kararları, üç yüz on sekiz

Haziran tarihlerinde Papa Silvester'in 11., Constantinus'un 20. yılında toplanır. Nicaea'ya ayrıca Corduba (Kordoba - İspanya) Piskoposu Osius (/Hosius), Roma kentinin rahipleri Victor ve Vincentius da gelmişlerdir..." (Editores, Ordo rerum, column. 1595a paragraph (h2) (h1)).

Bu kaynaktan elde edilen bilgi çerçevesinde bakıldığında, 325 yılında toplanan Nicaea Konsili, İmparator Constantinus'un Latince yaptığı –ve Latince bilmeyen Doğulu piskoposlar için çevirmeni tarafından Yunanca'ya aktarılan - kısa bir açılış konuşmasıyla başlar (Hefele, 1871: 271; Çelik, 1996: 115; Rubenstein, 2004: 81). **Ordo rerum**'da adı geçen Piskopos Osius, aynı zamanda İmparator Constantinus'un danışmanlarından biridir. Constantinus'un isteğiyle Konsil'den önce Aegyptus'a gitmiş ve uzun süre taraflar arasında arabuluculuk yapmıştır, ancak bir başarı elde edememiştir. Ama bazı kaynaklarda, Nicaea Konsili'ni, Constantinus ya da Piskopos Osius'un yönettiğine ilişkin bilgiler kesin değildir³⁸ (Wright, 2004: 168).

Nicaea Konsili'nin, kristoloji tartışmaları açısından **Provincia Isauria**'nın **metropolis**'i olan Seleucia ad Calycadnum Başpiskoposluğu için büyük önemi vardır. Bunun yanında, Nicaea'ya bu kenti temsil eden bir piskoposun gönderilmesi de bu Konsil'in Seleucia ad Calycadnum açısından değerini artırır. Söz konusu Seleucia ad Calycadnum piskoposu, erken Hıristiyanlık yazılı kaynaklarında adı geçen ve kentin ilk piskoposu olarak tanınan Agapetus'un kendisidir (Lequien, 1740: 1011; The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe "Seleucia Trachea"). Ama Agapetus'un yanı sıra, Seleucia ad Calycadnum'dan, Nicaea Konsili'ne başka din adamlarının katıldığı da varsayılabilir. Ancak bunu saptamak zordur, çünkü günümüze ulaşan Nicaea Konsili katılımcı listelerinde yer alan piskoposların adları, yalnızca konsil sonunda alınan kararları onaylayan piskoposlardan oluşmaktadır. Konsil'e katılan ya da kararları imzalamayan

piskoposun imzaladığı bilinir. (Bu konuda Bkz.: The Catholic Encyclopedia 1912: Leclercq, "First Council of Nicaea"; Abu'l Farac, 1999: 134).

³⁸ Nicaea Konsili'nin yazılı metinleri günümüze ulaşmamıştır. Bu konudaki bilgiler, Konsil'e katılanların yazdığı öne sürülen mektuplardaki kısa ifadelerden ya da Konsil'den sonraki yüzyıllarda yaşayan kilise tarihçilerinin aktarımlarından oluşmaktadır.

diğer din adamlarının adları listelerde yoktur. Bu bakımdan Doğu kiliselerinin bazıları, örneğin Süryani, Kıpti ve Melkîthi kiliseleri yazılı kaynaklarının konsile katılan tüm din adamlarının sayısını, kararları imzaladıkları bilinenlerin sayısından daha yüksek yüksek vermeleri önemlidir³⁹. Bu sayısal durum, Seleucia ad Calycadnum kentinin hem Azize Thecla'nın kutsal yeri, hem de **Provincia Isauria**'nın başpiskoposluğu olmasından ötürü, Nicaea Konsili'ne –adları konsil kararlarını imzalayanların arasında bulunmayan-başka din adamlarını da yollamış olabileceğini düşündürmektedir.

Agapetus adı, konsile katılanların adlarının yazıldığı listelerde **Provincia Isauria** piskoposları arasında geçer. (Gelzer 1898, 44 – 45). Bu Latince ve Yunanca listelerde, aynı piskopos için hem Agapetus hem de Agapius adlarının kullanıldığı görülür (Lequien, 1740: 1011).

Nicaea Konsili'ne katılan **Provincia Isauria**'nın piskopos adlarının Latince olarak verildiği listede Seleucia ad Calycadnum piskoposunun adı, no: 175'de Agapius Seleucia, no: 175'de Agapius Seleucia, no: 174'te Acapius Seleucia ve no:163'de Agapius Seleucia, Yunanca liste no: 172'de *Αγαπιος Σελευκειας* olarak yazılıdır (Gelzer, 1898: 44 – 45). Ayrıca, başka yazarlar tarafından hazırlanan konsilin katılımcı listelerinde de “Agapius Seleucia” olarak geçmektedir (Auctores varii, Appendix **ad opera S. Leonis Magni**, column. 0384b paragraph (h3) (h2) (h1)).

Seleucia ad Calycadnum'un adı bilinebilen piskoposları üzerine ve bu dönemde kentin Piskoposu olan Agapetus'un Nicaea Konsili'ne katılımıyla ilgili olarak bilgiler veren Lequien'de şu bilgilere yer verilir (1740: 1011):

“... In Nicaenae synodi Patrum indice, Agapetus Seleuciensis legitur, alias etiam Agapius, post nonnullos tamen Isauriae episcopus collocatus...”

³⁹ Kararları üç yüz on sekiz piskopos imzalar, ancak Kıpti ve Melkîthi kilise kaynakları, konsile katılanların sayısı ile ilgili olarak, iki bin kişiden söz eder. (Bu konuda Bkz. Çelik, 1996: 114 – 115).

=...Nicaea Konsili'nin kilise babalarının listesinde Agapetus Seleuciensis, bazen Agapius olarak okunmaktadır; bununla birlikte (listeye) birkaç kişinin ardından Isauria'nın piskoposu olarak eklenmiştir...”.

Kristoloji tartışmalarına son verebilmek için toplanan Nicaea Konsili'nde taraflar kendi görüşlerini ortaya koyarlar⁴⁰. Doğrudan konsil belgelerine dayanmayan yazılı kaynaklar, tartışmaların ne şekilde geliştiği konusunda oldukça yetersizdir. Arius piskopos olmayan bir rahip olduğundan, özellikle Athanasius'un engellemeleri sonucunda bu tartışmalarda kendisi görüş bildirmemiş olabilir. Ama Arius yandaşı olan piskoposlar onun kristolojiye ilişkin görüşlerini kıyasıya savunurlar. Nicaea Konsili'nde, Arius karşıtlarının onayladığı **consubstantialis** Ariusçuların benimseyebilecekleri bir terim olmaktan uzaktır. Bu nedenle, yapılan tartışmalarda bir uzlaşım sağlanamaz. Ama **consubstantialis** terimi, piskoposların çoğunluğu tarafından benimsenir ve bu terim, zaman içinde, orthodox mezhebi inancının temelini oluşturması bakımından büyük önem kazanır (Kaçar 2002: 11).

Nicaea Konsili'nin ne kadar sürdüğü kaynakların değişik bilgiler aktarması yüzünden kesin olarak bilinmemektedir. Bilinen tek gerçek, Nicaea Konsili'nin sonunda Rahip Arius ve yandaşlarının 318 piskoposun onayıyla hazırlanan bir bildirgeyle din dışı ilan edilmeleridir (The Catholic Encyclopedia 1912: Leclercq, “First Council of Nicaea”; Şer, 2002: 91).

Bu durumu Hilarius Pictaviensis **Fragmenta ex opera historica**'da şu şekilde kayda geçirmiştir (column. 0654a paragraph (h2) (h1)):

“...in omnes Arianos, assensu omnium, damnatio haeretica decernitur...”

⁴⁰ Çelik, 1996: 119'da “...Aslında konsil üyelerinin çoğunun imparatorluğun doğusundan olması ve Yunancayı bilmemesi, bu tartışmalarda ileri sürülen deyimlerin çok küçük bir azınlık tarafından görüşülmesine neden oluyordu...” diye yazar.

=...(Konsilde) *Herkesin onayıyla bütün Ariusçuların, suçlu bulunarak din dışı ilan edilmesine kara verilir...*".

Nicea Konsili'nin sonucunu ve Arius'un suçlu bulunmasını Ekkehardus Uraugiensis⁴¹ şöyle aktarır (Auctor incertus (Ekkehardus Uraugiensis (?), **Chronicon Wirzburgense**, column. 0471a paragraph (h1)):

"...Concilium in Nicea congregatur 318 episcoporum sub Silvestro papa, in quo Arius damatur...

=...*Papa Silvester döneminde Nicaea Konsili'nde 318 piskopos toplanmıştır ve Arius mahkûm edilmiştir...*".

Nicaea Konsili Hıristiyanlık tarihinin ilk **oecumenicus** (Yun. οἰκουµηνικός - evrensel, kararları bütün kiliseler tarafından onaylanan) konsili olarak kabul edilir⁴². Ekkehardus Uraugiensis **Chronicon universale**'de (column. 0825c paragraph (h3) (h2) (h1)),

"...Prima enim universalis synodus in Nicea congregata est contra Arrium 318 patrum sub Constantino principe, temporibus Silvestri papae;...

=...*Gerçekten ilk evrensel synod, Nicaea'da, Arius'a karşı, 318 kilise babasının (katılımıyla) Papa Silvester döneminde ve İmparator Constantinus'un başkanlığında toplandı...*" bilgisini verir.

Bir konsilin **oecumenicus** olarak kabul edilmesinin tek nedeni, konsile katılanların imparatorluğun değişik bölgelerinden gelmesi ya da çok sayıda katılımcı din adamı olması değildir. Örneğin, Ariminum ya da Ephesus konsillerindeki katılımcıların sayısı Nicaea'ya gelenlerden çok olmasına rağmen, bu konsiller **oecumenicus** kabul edilmezler. Konsillerin **oecumenicus** olarak nitelendirilmesindeki ölçüt, konsile çağrının

⁴¹ Yapıtın yazarının Uraugiensis olduğu kesin değildir.

⁴² Konsillerin **oecumenicus** olması konusunda karmaşık sorunlar vardır. Bu konuda Bkz. Aydın (M.), 2002.

bizzat imparator tarafından yapılması, konsilin en büyük dinsel yetkili ya da temsilci tarafından yönetilmesi, kararların patrik ya da papa tarafından onaylanmış olmasıdır (Aydın (M.), 2002: 109)⁴³.

Nicaea Konsili'nde görüşülen tek konu Arius'un düşünceleri değildir. Burada Piskoposlukların yönetsel düzenlemeleri konusunda da kararlar alınmış ve Kiliselerin piskoposlukları yönetim bölgeleri içine almaları konusu, Nicaea Konsili kararlarında altıncı maddede belirtilmiştir (The Catholic Encyclopedia 1912: Leclercq, "First Council of Nicaea"; Özyıldırım, 2005 (b): 60). Aslında Alexandria ve Anriochia ad Orontem arasında kendi yönetsel bölgelerini genişletme isteği, yıllardır süregelen dinsel tartışmaların artmasının nedenlerinden birini oluşturur (Wright, 2004: 170). Böylece Antiochia ad Orontem Kilisesi'nin Nicaea Konsili sonrasında yetki alanı Isauria, Palaestina, Cilicia, Arabia, Syria'nın Choele bölgesi, Phoenica ve Mesopotamia'daki yaklaşık yetmiş yedi piskoposlukla sınırlanır (Durak, 2005: 193). Isauria piskoposluklarının bağlı olduğu başpiskoposluk merkezi olan Seleucia ad Calycadnum bu kilise yönetim bölgelerinden biridir. Diğer piskoposluklar, Alexandria ve Roma Kilisesi arasında paylaşılır.

Nicea Konsili'ne katılanlardan 318 piskopos, İmparator tarafından desteklenen, Alexandria Kilisesi'nden Athanasius'un görüşleri doğrultusunda hazırlanan ve Hz. İsa'nın Tanrı ile ilişkisini **consubstantialis** terimiyle açıklayan bir **credo**⁴⁴ yayınlar (Çelik, 1996: 119). Bu piskoposların arasında, Seleucia ad Calycadnum Piskopos'u Agapetus da yer almaktadır (Lequien, 1740: 1011; Özyıldırım, 2004: 250). Piskopos Agapetus'un Konsil kararlarına imzası, bu dönemde Seleucia ad Calycadnum'un Arius'un düşüncelerinin karşısında yer aldığını ve **consubstantialis** terimini onayladığını açıkça göstermesi bakımından önemlidir.

⁴³ Aydın (M.), 2002: 111'de "... Ökümenik Konsil ismi ilk defa 382 yılında İstanbul'da toplanan piskoposların, papa Damase'in etrafında Roma'da toplanan piskoposlara hitaben yazdıkları mektupta görülmektedir..." der.

⁴⁴ Credo, -ere, idi, -itum (3): inanıyorum, fikrindeyim. Sözcük, metin içinde inanç bildirgesi anlamında kullanılmıştır.

Bütün bu sonuçlar, Nicaea Konsili kararlarının Seleucia ad Calycadnum kentine yansımalarını göstermesi açısından ayrıca önemlidir. Ancak söz konusu kararın, Piskopos Agapetus tarafından gerçekten onaylandığı için mi, yoksa onaylanması yönünde bizzat İmparator Constantinus'un piskoposlar üzerinde oluşan baskısı nedeniyle mi imzalandığı, yanıtlanması gereken bir sorudur. Çünkü Nicaea Konsili'nde, Ariuşçuların liderlerinden Nicomedialı Eusebius gibi bazı önemli Arius yandaşı piskoposların, Konsil'de alınan kararları **consubstantialis** terimindeki esneklik, anlaşılmazlık ve özellikle İmparatorun piskoposlar üzerindeki baskısı nedeniyle imzalandıkları bilinmektedir (Rubenstein, 2004: 84; Wright, 2004: 170). Bu nedenle Agapetus'un alınan kararları neden imzaladığı konusu, dönemin yazılı kaynaklarındaki yetersizlik nedeniyle bir belirsizlik içerir. Ama Seleucia ad Calycadnum piskoposlarının daha sonra katıldığı tüm konsillerde, Antiochia ad Orontem piskoposlarının seçimleri doğrultusunda oy kullandıkları görülür (Özyıldırım, 2005 (b): 63). Bu durum, Seleucia ad Calycadnum'un, Antiochia ad Orontem Kilisesi yönetim bölgesinde bulunmasıyla ilişkili olabilir. Antiochia ad Orontem Kilisesi, Seleucia ad Calycadnum piskoposlarının yönetsel olarak bağlı bulunduğu ve dolayısıyla görevlendirmelerini yapan Kilise'dir. Bu nedenle Seleucia ad Calycadnum piskoposları, Antiochia ad Orontem Kilisesi piskoposları ile aynı inancı paylaşarak bu yönde görüş bildirmiş olmalıdır.

Arius ve yandaşları adına olumsuzluk içeren Nicaea Konsili kararlarının şöyle bir yaptırımı daha söz konusu olur: İmparator Constantinus yaşanan gerginliklerden çekinip ülkeyi iç çatışmalara sürükleyecek daha büyük dinsel karışıklıkların doğmasını önlemek amacıyla Ariuşçulara karşı sert önlemler almaya başlar (Çelik, 1996: 118). Öncelikle, Arius İllyria'ya sürgüne edilirken, Ariuşçu düşünceleri savunan piskoposlar da görevlerinden alınarak önderleri gibi onlar da yaklaşık üç yıl süreyle sürgüne gönderilirler. Yönetimin Hristiyanlığa ya da devletin dine karışmasının başlangıcı olan bu durum, yüzyıllarca sürececek bir karmaşanın ilk basamağı sayılır ve bu bakımından çok önemlidir.

Nicaea Konsili, sonuçları bakımından Constantinus'un beklediği kristoloji tartışmalarında birliğin sağlanmasından çok uzaktır. Sürgüne gönderilen Ariusçu piskoposlar, Arius'un görüşlerini savunmaktan vazgeçemedikleri gibi, özellikle imparatorluğun doğusunda kendilerine yandaş toplamayı sürdürürler.

Doğuda Arius yandaşlarının giderek güçlenmesi, İmparatorun, Arius ve onunla birlikte sürgüne yollananları sürgün cezasından üç yıl sonra -327 / 328 yılında- bağışlamasına neden olur (Çelik, 1996: 124; Özyıldırım, 2005 (b): 60). Ariusçuların, Antiochia ad Orontem'de kilise yönetimini 360 yılına kadar ellerinde tuttukları bilindiğine göre, Doğu kiliselerinde ne denli güçlendikleri de böylece anlaşılabilir.

Alexandria'da, Arius'un en önemli düşmanı olan Piskopos Alexandrus'un 328 yılındaki ölümüyle yerine Athanasius geçer. Ariusçular, Constantinus'un desteğini alarak, İmparatorun Arius'u Alexandria Kilisesi'ne piskopos olarak atamasını ister (Çelik, 1996: 126). Piskopos Athanasius'un bu atamaya engel olmak için başvurduğu oyalama taktiği, bu konuda birçok yerel konsillerin toplanmasının nedenlerinden biri olur.

Bu konsiller, 334 yılındaki Palaestina'daki Caesarea'da, 335 yılındaki Tyros (Sur) ve Constantinopolis'te toplanır. Seleucia ad Calycadnum'un temsil edilmediği bu toplantıların içerikleri genel anlamda kristoloji tartışmaları gibi görünse de, temel konu Athanasius'un Alexandria Piskoposluğu'nu bırakması üzerine yapılan tartışmalardır (Çelik, 1996: 126 – 127).

Sonunda bizzat İmparator, Constantinopolis'te, Arius'un Alexandria'ya Piskopos olarak atanmasını onay verir (Çelik, 1996: 128). Ancak düşünceleri kiliseler arasında büyük tartışmalara neden olan yaşlı rahip Arius 335 / 336 yılında Constantinopolis'te ölür.

Rahip Arius, sarayda İmparator Constantius’la –olasılıkla Alexandria Kilisesi’ne piskopos olarak atanması konusunu- konuştuktan sonra ölür. Arius’un nasıl öldüğü konusunda Petrus Gyllius **De Topographia Constantinopoleos, et Illius Antiquitatibus**’da şöyle söyler (154):

“...Socrates narrat Arium illum Arianæ sectæ principem periisse...

=...*Socrates, Ariusçu inancın kurucusu olan o Arius’un (Constantinopolis’te) öldüğünü anlatır...*”⁴⁵

Rahip Arius’un Constantinopolis’te öldüğünü ayrıntılı olarak anlatan Ado Viennensis **Chronicon**’da şöyle seslenir (column. 0093a paragraph (h2) (h1):

“... Constantii favore Arius presbyter fretus, dum in Constantinopolim ad ecclesiam pergeret, cui tunc Alexander senex episcopus praesidebat adversus nostros de fide dimicaturus, divertens post forum Constantini ad causam necessariam, viscera eius repente simul cum vita effusa sunt... =...*Constantius’un desteğiyle rahip Arius, yaşlı piskopos Alexander’in yönettiği ve bizimkilere düşman öğreti üzerine mücadele edilen Constantinopolis Kilisesi’ne doğru giderken, Constantinus Forumu’na geldikten sonra zorunlu ihtiyacını gidermek için döndüğünde birdenbire bağırsakları canıyla birlikte yere boşalır...*”.

Bu ölüm biçimi, Arius’un düşmanlarının onu halkın gözünde aşağılamak için kurguladıkları bir ölüm biçimi de olabilir.⁴⁶

⁴⁵ Gyllius’un Socrates’e dayanarak verdiği bu bilgiye karşın, Çelik –Süryani kaynaklarına göre- Arius’un Alexandria’ya giderken yolda öldüğünü yazar (Çelik, 1996: 128). Gyllius, Constantinopolis’e İmparator Theodosius tarafından Arius’un bir heykelinin dikildiğini, ancak daha sonra İmparator Iulianus tarafından bu heykelin Arius’u aşağılama amacıyla yan yatırıldığı bilgisini de yazar (Bkz. Gyllius, 1997: 136).

⁴⁶ Burada Arius’un ölümü İncil’deki Yahuda İşkaryot’la ilgili bilgiye gönderme yapılarak anlatılır. Yahuda’nın ölümü **Acta apostolorum** (1. 18) şöyle anlatılır: “...et pronus factus crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera eius... =... *o adamın (Yahuda) hem başı ortasından ikiye ayrılmış hem de bütün iç organları ortaya saçılmıştır...*”.

Arius, yandaşlarının ve İmparatorun desteğine rağmen, yazık ki, Alexandria Kilisesi'ne piskopos olamadan yaşamını yitirir. Ama bir grup Ariusçu din adamı, Constantinopolis'te büyük başarı kazanarak, Alexandria Kilisesi piskoposu Athanasius'u din dışı ilan ederek sürgüne yollanmasında öncü olur (Çelik, 1996: 128).

İmparator Constantinus da hayalini kurduğu kiliseler arasında ortak **credo** oluşumuna neden olacak bir barış ortamı hazırlayamadan 337 yılında ölür. Constantinus'un yerine, Ariusçu düşüncelere yakınlığıyla bilinen oğlu Constantius (337 – 361) imparator olur. İmparatorun ilk işlerinden biri af ilan ederek, sürgün kararlarını kaldırmak olur (Çelik, 1996: 128).

Constantius yönetime geldiğinde imparatorluğun **Provincia Syria**'dakiler başta olmak üzere birçok piskoposlukta Arius yandaşı piskoposlar görevdedir. Bu durum, dinsel karışıklıkları sona erdirmek isteyen yeni İmparator'un, içinden çıkılmaz bir durum alan kristoloji tartışmalarında ağırlığını Ariusçulardan yana koymasına neden olur (Özyıldırım, 2005 (b): 60). Çözüm, çözümsüzlükten başka bir getirisi olamayacak yeni konsiller toplanmasında aranır. Antiochia Konsili, İmparator Constantius'un isteğiyle bu dönemde ortak bir **credo** oluşturmayı amaçlayan yerel konsil olarak 341 yılında toplanır. Seleucia ad Calycadnum Başpiskoposluğu, Antiochia Konsili'nde de Piskopos Agapetus (/Agapius) tarafından temsil edilir (Hild – Hellenkemper, 1990: 402). Bu konuda Lequien şu bilgiyi aktarır (1740: 1011):

“...censetur insuper inter patres Antiochenae Synodi, de provincia Isauriae Agapius Seleuciensis...

=...*Provincia Isauria'dan (gelen) Agapius Seleuciensis, Antiochia Synodu'nda da kilise babaları arasında görüşünü bildirmiştir...*”.

Bu konuyla ilgili yazılı kaynaklarda Agapetus'un Antiochia Konsili'nde ne söylediğine, hangi düşünceleri savunduğuna ilişkin bir bilgi bulunmaz. Ama Agapetus'un Nicaea

Konsili kararlarındaki imzası dikkate alınır, Antiochia'da da Nicaea Konsili'ndeki kararları savunanların tarafında, dolayısıyla Ariusçuların karşısında yer almış olmalıdır.

Seleucia ad Calycadnum'un, 325 yılı Nicaea Konsili'nin ardından 341 yılındaki Antiochia ad Orontem'de toplanan konsile de bir piskoposunu temsilci olarak göndermesi, kristoloji tartışmalarına Seleucia ad Calycadnum Kilisesi'nin katılımının sürdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Piskopos Agapetus'un Seleucia ad Calycadnum'da hangi yıl piskoposluk görevine başladığına ve kaç yıl bu görevde kaldığına ilişkin bilgilere erken Hristiyanlık yazılı kaynaklarında rastlanmamıştır. Ama onun 325–341 yıllarındaki konsillere katılması, Agapetus'un kentte piskoposluk görevini, en az 16 yıl sürdürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Nicaea Konsili'nin din adamları arasında oluşturduğu derin dinsel anlaşmazlıklar, Antiochia ad Orontem'de düzenlenen konsilin sonucunda da çözülemez ve bu kentte de tarafların benmsiyebileceği bir **credo** oluşturulamaz.

Athanasius'un Alexandria Piskoposu olup olmaması toplanan konsillerde tartışılmaya devam eder. Bu durumu çözmek için Sardica'da (Sofya) 343 yılında bir konsil toplanır. Bu konsilde de kristoloji konuları tartışılır. Ancak hiçbir Ariusçu piskoposun katılmadığı bilinen bu toplantıda, ortak bir **credo**'nun yayınlanmamış olması ilginçtir. Sardica Konsili sonucunda Athanasius'un yeniden Alexandria Piskoposu olması yönünde karar alınır (Çelik, 1996: 129).

Söz konusu Konsil'i, kristoloji tartışmalarına kesin bir çözüm bularak ülkede iç huzuru yeniden oluşturmayı amaçlayan ve İmparator'un özel isteğiyle toplanan 351 yılında Sirmium, 353 yılında Arles, 355 yılında Milano, 357 yılında I. ve II. Sirmium konsilleri izler. Bunlar kristoloji tartışmalarının sürdürüldüğü, ancak **oecumenicus** niteliği

taşımayan toplantılardır. Bu konsillerin hiçbirinde bütün piskoposluklar temsil edilmez. Seleucia ad Calycadnum'un da bu dönemde toplanan konsillere temsilci göndermediği bilinir⁴⁷. Ayrıca, konsillerin sayısındaki çokluk, ele alınan konunun yine çözümlenemediğini ve herkes tarafından onaylanan bir **credo**'nun yayınlanamadığını gösterir. Ama bu konsillerde Ariusçuların kendi aralarında bölünmeye başlaması, yeni ve daha ılımlı bazı topluluklar ortaya çıkmasına neden olur. Bu durum, özellikle 357 yılında Sirmium'da açıklık kazanır (Kaçar, 2000: 71).

Yine de kristoloji sorunu ve Hristiyanlık dünyasında yaşanan siyasal ve sosyal sorunlar imparatorluğun birçok kentinde toplanan konsillerle giderilemeyecek kadar karmaşık ve büyüktür. Taraflar kiliselerde yönetimi ele geçirmek için sürekli çekişme halindedir. Bununla da kalmayıp düzenlenen konsillerde sürekli birbirilerini **haereticus** ilan ederler. Gelişmeler, hemen çözümlenmekten uzak sorunlar olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Nicaea Konsili'yle başlayan tartışmaların, 343 yılına kadar olan zaman diliminde imparatorluğun iç huzurunu sarstığı, kiliseleri birbirine düşürdüğü bir gerçektir. İmparatorlar, zıt görüşleri savunan din adamlarına karşı zaman zaman görevden alma ya da sürgüne gönderme gibi sert önlemlere başvurma yoluna gitmişler, ama bu yöntemler de olumlu sonuçlar doğuramamıştır.

⁴⁷ Seleucia ad Calycadnum'un hangi konsillere temsilci yolladığı konusunda Bkz.: Lequien 1740: 1009 – 1036.

III. İkiz Konsiller Yılı: Ariminum Konsili ve Seleucia ad Calycadnum Konsili

A. Nicomedia depremi ve İkiz Konsil Toplantısı için önemi

İmparator Constantinus ve ardılı İmparator Constantius, kiliseler arasında İmparatorluğun birliğini sarsacak kadar büyük tehlike doğuran tartışmaları sona erdirmek amacıyla gerçekten büyük uğraş verir. Constantinus, birliğin sağlanması konusunda Nicaea Konsili **credo**'sunu temel alır. Ancak Ariuşçuların kesinlikle onaylamadıkları tanımlamalar içeren bu **credo**, piskoposları aynı düşüncede birleştirmekten çok uzaktır. İmparator Constantius ise Constantinus'un tersine birleştirici unsur olarak Ariuşçuluğu benimser ve destekler. Bu İmparator'un döneminde Rahip Arius'un kristoloji tanımlamaları, birçok piskopos tarafından onaylanarak, imparatorluğun resmi inancı haline gelecek derecede başarı kazanır.

Yine Constantius döneminde Ariuşçu piskoposlar, Antiochia ad Orontem Kilisesi gibi Hristiyanlık tarihi açısından çok önemli bir kentin piskoposluğunu da ellerinde tutar. Bu durum, Syria, Isauria, Cilicia gibi oldukça geniş yönetsel alana sahip kiliseler aracılığıyla Arius'un dinsel düşüncelerinin kolayca yayılmasına olanak tanır. Böylece, Ariuşçular Antiochia ad Orontem'in yönetsel alanındaki piskoposluklara kendi düşüncelerindeki din adamlarını daha kolay atayabilir ve dolayısıyla kiliselerde kendi düşüncelerini özgürce anlatma olanağı bulabilirler. Yeri gelmişken belirtilmelidir ki, Antiochia ad Orontem Kilisesi, erken Hristiyanlık döneminde dinsel tartışmaların en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bu kilise aralarında Isauria, Cilicia ve Syria'daki piskoposlukların da bulunduğu, oldukça geniş bir coğrafyada yerleşen kentlerin dinsel yönetim yapılanmasının merkezi sayılır. Bu nedenle konsillerde, Ariuşçularla ve onların karşıtları olan Nicaea kararları yandaşları arasında, kentin kilise yönetiminin hangi

tarafıta yer alacağı konusunda her zaman bir çekişme yaşanmıştır. Bu ekişme Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde de sürüp gitmiştir.

Nicaea Konsili'nde kabul edilen kararlar, bu dönemde İmparator'un desteğini alarak güçlenmiş olan Ariusçular tarafından sürekli eleştirilir. Ama Nicaea yandaşları da boş durmaz ve özellikle Alexandria Kilisesi önderliğinde kendilerini savunmayı sürdürür. Tartışmaların geneli kristoloji olarak görünse de, özellikle Antiochia ad Orontem ve Alexandria kiliseleri arasındaki g çekişmesi bu tartışmalara damgasını vurur. Dinsel tüm tartışmalarda bu iki önemli kilisenin, sürekli birbirlerinin görüşlerine karşıt piskoposları desteklemeleri dikkat çekicidir. Ayrıca, şunu da belirtmek gerekir ki, burada yapılan Ariusçuluk zerine tartışmalar yalnız Nicaea yandaşları ya da karşıtları arasında değil, Ariusçu toplulukların kendi aralarında da sregelir.

Nicaea kararlarını savunan Hierosolyma Piskoposu Cyrillus ve Ariusçu Caesarea Piskoposu Acacius arasında ortaya çıkan kilise yönetimi konusundaki anlaşmazlık, Cyrillus'un Acacius tarafından Hierosolyma'dan uzaklaştırılması ve görevden alınmasıyla sona erer. Bu durumu Theodoretus **Ecclesiasticae Historiae**'da şu şekilde dile getirir (26. 1):

“...Nam Acacius quidem levi quadam occasione arrepta Cyrillum deposuerat...”
=... *nk Acacius, bir fırsatını bulup Cyrillus'u tutuklattığı gibi başından atmıştı...*”.

Hierosolyma'dan ayrılan Cyrillus Tarsus'a gelir ve Acacius'un tüm tehditlerine karşın, Tarsus Piskoposu Silvanus'a sığınır. Theodoretus **Ecclesiasticae Historiae**'da şöyle yazar (26. 7):

“... Quod cum Acacius rescivisset, litteras scripsit ad Silvanum, eique depositionem Cyrilli nunciavit...”

=...*Bu durumdan haberi olan Acacius, Silvanus'a mektuplar yazdı ve ona Cyrillus'u kovduğunu bildirdi...*".

Acacius ve Cyrillus'un arasında yaşanan bu büyük gerginlik, daha sonra ayrıntılı şekilde söz edileceği gibi, Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde de önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu gelişmeler olurken, Ancyra Piskoposu Basileus, süren kristoloji tartışmalarında sonuca ulaşabilmek için, 358 yılında, İmparator Constantius'u bir konsil toplaması konusunda ikna etmeyi başarır (Kaçar, 2003 (b): 116).

Nicaea'daki **credo**'nun kiliselerin birbirinden ayrılmasına neden olduğuna inanan Constantius, öncelikle Batılı ve Doğulu piskoposlardan bütün inanlıların kabul edebileceği bir **credo** hazırlamalarını ister ve hemen ardından Batı ve Doğu kiliseleri temsilcilerinin **oecumenicus** bir konsilde toplanmasını önerir (Kaçar, 2003 (b): 118; Rubenstein, 2004: 172). İmparator'un amacı, yerel konsillerde bir türlü çözülemeyen sorunların daha geniş katılımlı bir konsille çözülmesine ve daha da önemlisi hazırlanan **credo**'nun herkes tarafından onaylanmasına olanak tanımaktır.

İmparator'un onayıyla, ilkin **Provincia Bithynia**'daki Nicaea bu **oecumenicus** olması planlanan konsilin yeri olarak seçilir. Ama Ancyra Piskoposu Basileus ve yandaşları, dinsel anlamda çözümsüz sorunun ilk olarak bu kentteki Konsil'de ortaya çıktığını söyleyerek buna karşı çıkar. Bu durumu Sozomenus **Ecclesiastica Historia**'da şu şekilde belirtir (16. 4.):

"...Imperator synodum Nicaea celebrare constituit. Sed cum Basileus eiusque asseclae id recusassent, eo quod olim de fide illic tractatum fuisset, placuit ut Nicomediae in Bithynia synodus congregaretur..." =...*İmparator, konsilin Nicaea'da toplanmasına karar verdi. Ama Basileus ve onun yandaşlar buna karşı çıktılar; çünkü vaktiyle kristoloji konusunda ilk sorun Nicaea'da ortaya çıkmıştı, bu yüzden bu konsilin Bithynia eyaletinin Nicomedia kentinde toplanmasına karar verildi...*".

Gerçekten de Nicaea, ilk toplanan konsilin ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle, piskoposları çağırmak için uygun bir seçim değildir. Bunun yerine toplantı merkezi olarak **Provincia Bithynia**'nın Nicomedia kentinin seçilmesi daha uygun bir karar olur. Konsil'in toplanacağı kent merkezi kararlaştırıldığı anda, vakit geçirilmeden, piskoposlara konsile çağrı mektupları yollanmaya başlanır. Piskoposlar, İmparator'un bu çağrısı üzerine konsile katılmak için yola çıkarlar. Ancak Nicomedia'da 28 Ağustos 358'de meydana gelen büyük bir deprem konsilin bu kentte toplanmasını engeller. Sozomenus **Ecclesiastica Historia**'da şöyle yazar (16. 12):

“...Sed cum maior iam pars episcoporum iter ingressa esset, nuntius allatus est de Nicomediae calamitate, eam scilicet totum terrae motu concussam fuisse. Cumque rumor passim invaluisset, eam urbem penitus eversam esset, episcopi ulterius progredi destiterunt...”

=...*Piskoposların büyük bir bölümü tam yola çıkmıştı ki bir haberci yollandı ve Nicomedia'nın büyük bir afet yaşadığı, kenti dipten sarsan bir depremin meydana geldiği bildirildi. Haber dalga dalga her yana yayılınca ve Nicaea'nın neredeyse tümüyle yerle bir olduğu öğrenilince, piskoposlar yollarına devam etmekten vazgeçtiler...*”

Doğru olmamasına karşın, depremin yalnız Nicomedia'yı değil yakın çevredeki birçok kenti de yıktığı söylentileri piskoposları bayağı endişelendirir. Bu kentlerin adları Sozomenus'da şu şekilde dile getirilir (**Ecclesiastica Historia**, 16. 17):

“...Sed Nicaeam quoque et Perinthum, urbesque finitimas, ipsamque adeo Constantinopolim in partem calamitatis venisse divulgabatur...”

=...*Söylentiye göre, Nicaea'dan başka Perinthus (Marmara Ereğlisi) ve komşu kentler de depremden nasibini almıştı, hatta kısmen Constantinopolis de bu depremi yaşamıştı...*”.

Sonuçta, Nicomedia'ya gelmek için yola çıkan birçok piskopos, deprem haberini almalarına karşın, Nicaea Konsili'nin toplanıp toplanmayacağı ya da nerede toplanacağı

konusunda sağlıklı bilgi edinemediklerinden kararsız kalır. Hatta çoğu piskopos Konsil'in artık toplanamayacağını düşünür. Bunun üzerine, piskoposların bir bölümü söz konusu Konsil'in toplanmasına uygun olacak yeni bir yer seçilmesi konusunda Constantius'a yazar ve kristoloji üzerine düşüncelerini sunmaktan da geri durmazlar. Bu durumu Sozomenus şöyle nakleder (**Ecclesiastica Historia**,16. 19):

“...Episcopi vero, propter Nicomediae cladem ulterius pergere ad concilium prohibiti, alii quidem novum imperatoris mandatum exspectarunt: alii suam de fide sententiam per literas significarunt...

=...*Gerçekten de Nicomedia'nın uğradığı afet yüzünden yola devam etmeyen ve Konsil'in iptal edildiğini düşünen bazı piskoposlar, İmparator'dan gelecek yeni buyruğu beklemeye koyuldular; bazı piskoposlar ise kristoloji konusunda düşüncelerini mektuplara döküp İmparator'a gönderdiler ...*” yazar.

Depremi Nicomedia'ya verdiği yıkımı ve Konsil'e katılmak için kente ulaşan piskoposların durumunu yazan Theodoretus **Ecclesiastica Historiae**'da şöyle yazar (26. 2):

“...Maxima enim pars urbis motu illo subversa est, et incolarum plerique oppressi interiere. Quo facto, episcopi qui illuc convenerant timore percussi ad suas quisque ecclesias reverterunt...

=... *Kentin büyük bölümü depremden yıkılmış ve kent sakinlerinin çoğu beklenmedik bir anda yok olup gitmişti. Durum böyle olunca, Nicaea'ya ulaşmış olan piskoposların her biri, korkudan cesaretleri kırıldığı için, kendi kiliselerine döndüler...*”.

İmparator Constantius, Konsil'in toplanması konusunda kararsız kalır ve Ancyra Piskoposu Basileus'a danışır. Basileus, yeni konsilin yeri olarak yine Nicaea'yı öne sürerse de İmparator, depremin yinelenebileceğinden çekinir. Sonunda diğer

piskoposların da görüşleri alınarak Doğu ve Batı için ayrı konsiller toplanması daha uygun bulunur.

B. 359 Yılı Ariminum Konsili

İmparator'un, Doğulu ve Batılı tüm piskoposları Nicomedia ya da başka bir yerde biraraya getirme isteğine, yönetsel bölgelerdeki ayrılıklar ve değişik yaklaşımlar yüzünden, iki taraf da çok sıcak bakmaz. Özellikle Roma Kilisesi, Doğu kiliselerinde Arius'un düşünceleri çerçevesinde şekillenen bu tartışmalara -daha doğrusu, Doğu'nun herhangi bir sorununa- katılmak istemez. Bu düşüncesini, daha önce Nicaea Konsili'ne henüz piskopos bile olmayan iki rahip yollayarak açıkça da göstermiştir. Roma Kilisesi, **oecumenicus** Nicaea Konsili'nde alınan kararla İmparatorluğun Batısı'nın tek egemen dinsel gücüdür ve bunu başka bir kentle bölüşmek istemez (Kaçar, 1996: 144). Roma Kilisesi, Nicaea **credo**'sunu benimser ve Alexandria'da bir Nicaea yandaşı olan Athanasius'un piskoposluğunu savunursa da, Doğuluların arasında yaşanan tartışmalardan olabildiğince uzak durmayı yeğler.

Akdeniz'in Doğu tarafı, yine Nicaea'da alınan karara göre, Yunan kültürü etkisindeki Alexandria ve Antiochia ad Orontem kiliselerinin yönetimindedir. Daha sonra Constantinopolis ve Hierosolyma bu dinsel yönetici kentlere eklenir (Çelik, 1996: 144). Ayrıca, din adamları arasında Batılıların Latince, Doğuluların Süryanca ve Yunanca konuşması, tartışmaların odaklandığı dinsel terimlerin çevrilmesinde önemli sorunlara neden olur. Değişik dilsel ve kültürel kökenden gelen din adamları, tartışmalarda bilmedikleri ya da az bildikleri bir dilde kullanılan dinsel terimleri anlayamadıklarından, bu terimler üzerine yorum yapmaktan da uzak dururlar.

Bu arada Ariuşçular bu dönemde imparatorluk içinde çok güçlenmişlerdir, ama yine de kendi aralarında bile iki farklı kanada bölünmüşlerdir. Bu bölünme daha sonra Seleucia

ad Calycadnum Konsili'ni etkileyecek bir karşıtlık doğuracaktır. Bunların ilki, Ilımlı Ariusçular (/yarı Ariusçular), Nicaea sonuçlarını benimseyenlerle uzlaşmadan yanadır. İkinci topluluk ise Katı (/aşırı) Ariusçular olarak bilinen, Nicaea'ya bütünüyle karşı olan ve Hz. İsa'nın Tanrı'ya benzememeyeceğini savunanlardır. Ilımlı Ariusçuların lideri Ancyra Piskoposu Basileus, katı Ariusçuların lideri Mursa Piskoposu Valens'dir (Kaçar, 2003 (b): 118; Rubenstein, 2004: 164; Wright, 2004: 174).

Konsillerin en önemli amacı, İmparatorluğu ortak bir **credo** çevresinde toplayarak gittikçe artan iç huzursuzluğu ortadan kaldırmaktır. Ama hem Doğu, hem de Batı'dan gelen bu din adamlarının, İmparator'un istediği sonuca ulaşamamaları da bir olasılıktır. Denetim altında tutulması zor bir **oecumenicus** konsilde, çeşitli düşünceleri savunanların birbirlerini din dışı ilan etmeleri ve tartışmaların artması söz konusu olacaktır (The Catholic Encyclopedia 1912: Clifford, "Acacians"). Bu yüzden, Ariusçu İmparator Constantius bütün piskoposları bir yerde toplama düşüncesinden daha sonra vazgeçmiştir. Çok açık bir biçimde İmparator, iki ayrı konsille istediği sonucu elde edebileceğini, piskoposları daha kolay denetim altında tutabileceğini düşünür.

İmparator Constantius, Ancyra Piskoposu Basileus'un da etkisiyle, Nicomedia'nın depremle yıkılmasından sonra konsilin iki ayrı kentte toplanmasına karar verir. Bunlar, Adriyatik kıyısındaki Ariminum (İtalya – Rimini) ve Küçük Asia'daki Seleucia ad Calycadnum kentleridir (The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni, "Council of Rimini"). Sozomenus **Ecclesiastica Historia**'da şöyle yazar (16. 22):

"...ut Occidentales quidem Arimini, Orientales vero Seleucia in Isauria congregarentur...

=...*Batılılar'ın Ariminum'da, Doğulular'ın ise Isauria'daki Seleucia'da toplanmalarına* (karar verildi)...".

Bundan başka yine Sozomenus, iki ayrı konsil toplanmasıyla ilgili şunları da ekler: (*Ecclesiastica Historia*, 20. 1):

“...Dum ista quae diximus, in Italia geruntur, gravissimi tumultus in Orientis partibus excitati sunt, priusquam synodus Seleucia congregaretur...

=...Söylediğimiz gibi, İtalya’daki Ariminum Konsili, Seleucia Konsili’nden önce toplanırken, Doğu’daki kentlerde büyük bir karmaşa başlamıştır...”.

Batıdaki din adamlarının toplandığı Ariminum Konsili, 359 yılı Temmuz’unda gerçekleşir ve Konsil’e yaklaşık 400 piskopos katılır (The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni, “Council of Rimini”; Rubenstein, 2004: 172). Konsil’e çok sayıda piskopos katıldığı halde, İmparatorluğun genelinde sayıları az olan bir Hıristiyan azınlığı temsil ettikleri düşünüldüğünde, Konsil’in çok etkili olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur. Ariminum Konsili, Ariuşçularla Nicaea yandaşları arasında yapılır ve Doğu’nun aksine Ariuşçular bu konsilde küçük bir azınlık olarak kalır (The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni, “Council of Rimini”).

İki topluluk aralarında, Katı Ariuşçulara yakın düşünceler içeren Sirmium **credo**’sunu tartışır⁴⁸. Ancak Alexandria Piskoposu Athanasius’un Konsil’e katılan piskoposlara mektup yazarak Nicaea **credo**’suna bağlı kalmalarını istemesi olumsuz etki yaratır. Roma Kilisesi tarafından her zaman desteklenen Athanasius’un çabası istediği sonucu verir. Böylece Ariminum Konsili, bazı Ariuşçu piskoposların **haereticus** ilan edilmeleri ve daha da önemlisi Nicaea’ya tam bağlılık kararıyla son bulur (Hefele, 1871: 254).

⁴⁸ Sirmium’da (Sremska Mitrovica - Sırbistan) II. Constantinus döneminde üç konsil toplanmıştır. Ariuşçuluk için sonuçları bakımından en önemlisi 357 yılındaki üçüncü konsil olmuştur. Katı Ariuşçuların büyük başarısıyla sonuçlanan bu konsil’de Ariuşçuluğun en uç yorumu ortaya konmuştur. Burada onaylanan **credo**’da Hz. İsa ile Tanrı’nın aynı özden gelmediği kesin olarak belirtilmiş ve İncil’de yer almayan terimlerin **credo** içine alınmaması kararlaştırılmıştır. Aetius tarafından hazırlanan **credo**, Yuhanna metnindeki (14. 28): “...quia Pater maior me est... =... *çünkü Baba (Tanrı) benden daha büyüktür...*” cümlesi temel alınarak oluşturulmuştur. Bu konuda Bkz.: Kaçar 2003: 194 - 203.

Ancak tartışmalar Ariminum'daki Konsil sonrasında ilginç şekilde devam eder. Nicaea yandaşları kiliselerde toplantı yaparken, **haereticus** ilan edildikleri için kiliseye alınmayan Ariusçular, kent meydanında toplantılar düzenler (Hefe, 1871: 254). Sonunda iki ayrı topluluk, İmparator Constantius'a görüşlerini anlatmak için onar piskopos olan temsilci gönderir. Ancak Ariusçu İmparator önce kendisi gibi düşünülen piskoposlarla görüşür ve hatta diğer piskoposları Ariusçularla Sirmium **credo**'su üzerinde uzlaşmadıkları için sert bir dille eleştirir (Hefe, 1871: 255 – 256).

Taraflar Ariminum kararlarının İmparator tarafından onaylanmaması üzerine, Thracia'da, Nice'de (Ustodiza - Bulgaristan) yeni bir **credo** oluşturarak Ariminum'a dönmeyi ister. Yapılan tartışmalar sonunda, yine daha çok katı Ariusçuların düşüncelerine yakın bir **credo** ortaya çıkar. Nicaea yandaşlarının, bu sonucu İmparator'un üzerlerindeki büyük baskısı sonucu benimsemek zorunda kaldıkları bilinir⁴⁹ (Hefe, 1871: 257; Rubenstein, 2004: 173). Sonuçtan hoşnut olan İmparator Constantius, bu kararlara karşı çıkanların şiddetle cezalandırılacağını belirtir ve Ariminum'daki piskoposların yeni **credo**'yu kesinlikle imzalamaları gerektiğini belirtir.

Ariminum'da bekleyen piskoposlara sunulan **credo**'da, daha sonra Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde de geçecek olan, *homoiousios* (benzer özden;) sözcüğü kullanılır (Wright, 2004: 174). Yunanca sözcüğünün etimolojik açılımı şöyledir: *homoio-*, *homeo-* + *ousiā* (öz); *ousia*, *einai* (olmak) fiilinin dişil şimdiki zaman participium'u olan *ousa*'dan türemiştir. Oğul İsa ve Baba Tanrı'nın benzer özden olup aynı özden olmadıklarını dile getiren *homoiousios* sözcüğü, Nicaea'da büyük tartışmalar sonucu belirlenen *homoousios* (Lat. **Homoūsiānus**; **consubstantialis**, aynı özden; Oğul İsa, Baba Tanrı'yla aynı özden) sözcüğünden anlamca çok uzak, tam bir Ariusçu tanımlamadır. Yunanca *homoousios* sözcüğünün etimolojik açılımı ise şöyledir: *homo-*,

⁴⁹ Ariminum'da batılı piskoposların belgeyi hangi şartlarda imzaladıklarını Rubenstein (2004: 173): "... (Piskoposların) Kışın eve dönmeleri gerekiyordu ve eğer belgeyi kabul etmezlerse dönecek bir evlerinin kalmayacağını da biliyorlardı..." diye yazarak İmparator'un baskısını ima eder.

homo- + ousiā. Bu sözcük Oğul İsa, Baba Tanrı'yla aynı özden olup benzer özden olmadıklarını dile getirir.

Ayrıca bu **credo**, daha önce Sirmium **credo**'su içindeki **substantia**⁵⁰ (Yun. ousia = öz, madde) sözcüğünün İncil metinlerinde yer almadığı için kullanılmaması gereğini de vurgular (Hefele, 1871: 257; The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni, “Council of Rimini”; Rubenstein, 2004: 173). Nicaea yandaşı batılı piskoposlar, “benzerlik” ve “aynılık” sözcükleri birbirinden değişik anlamlar içerdiğinden metni imzalamak istemez (Rubenstein, 2004: 165).

Credo, Ariminum'da çoğunluk olmalarına karşın İmparator'dan korkan Batılı piskoposlar tarafından onaylanır (The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni, “Council of Rimini”). Bu durum Ariusçuları İmparatorlukta kendilerini pek güçlü hissetmedikleri Batı bölümünde etkin hale getirir. Bunun sonucunda, Ariusçular siyasi gücün dinsel gücü dengeleyebileceğini görür ve İmparator'un kendi yanlarında olmasını ustalıkla kullanır.

C. 359 Yılı Seleucia ad Calycadnum Konsili

Kilise tarihinde, Batıda, 359 yılı ortalarına kadar yaşanan durum yukarıdaki gibidir; aynı yılın Eylül ayına doğru Doğu'nun piskoposları konsil için Seleucia ad Calycadnum'a gelmeye başlarlar. Seleucia ad Calycadnum Konsil toplantısında yaşananlara geçmeden önce böyle önemli bir konsilin toplanması için neden bu kentin seçildiğini ve bu kentin hangi bakımlardan uygun bulunduğunu anımsamak gerekir:

⁵⁰ Athanasius “... substantia, quae Graece usia appellatur...” “...*substantia*'ya, *Yunanca*'da *ousia* denir...” bilgisini verir (**de synodis**, 2. 28).

Seleucia ad Calycadnum, birkaç yönüyle bu konsilin toplanması için uygun bir yerdir. Öncelikle Küçük Asia'nın bir Doğu Akdeniz kenti olmasından dolayı, Palaestina, Aegyptus ve Syria'dan gelecek din adamlarına deniz yoluyla kolayca ulaşım olanağı tanır. Ayrıca, Küçük Asia'nın iç bölgelerinden gelecek olanlar da Calycadnus Irmağı'nın sağladığı yolu kullanarak ya da Romalıların yaptığı düzenli karayollarıyla bu kente ulaşmakta zorluk çekmezler.

Ayrıca, Seleucia ad Calycadnum, **Provincia Isauria**'nın **metropolis**'i olarak zengin ve kendi bölgesi içinde önemli bir yerleşimdir. Isauria'daki birçok piskoposluk, merkezi başpiskoposluk olan bu kente bağlıdır. Bu piskoposluklar şöyle sıralanabilir: Celenderis (Aydıncık), Anemurium (Anamur), Lamus (/Charadrus-Limonlu), Antiochia ad Cragum (/Antiochia minor), Selenus (/Selinus), Iotape, Diocaesarea (Uzuncaburç), Leontopolis, Philadelphia, Domitiopolis, Nephelidis, Titiopolis, Hierapolis (/Coropissus), Cestrus, Dalisandus, Claudiopolis (Mut), Germanicopolis (Ermenek), Sbide, Sebastia (Ayaş), Irenopolis, Olba, Adrassus, Cotrada, Musbada, Zenopolis, Silvus, Ibidinges, Cardabunthus, Zorapassa (Lequien, 1740: 1009 – 1036)⁵¹.

Bundan başka, Seleucia ad Calycadnum dinsel tartışmalarda her zaman adından söz ettiren önemli bir kent olmuştur ve hem Nicaea Konsili'ne hem de Antiochia ad Orontem Konsili'ne temsilci piskopos göndermiştir. Diğer yandan Seleucia ad Calycadnum kenti, daha önce bahsedildiği gibi, bütün Hıristiyanlar tarafından saygı duyulan Azize Thecla'nın yaşadığı kutsal yeri de bünyesinde barındırmaktadır. Bütün bu özellikler bir araya getirildiğinde, Doğu'da yerel bir Konsil'in toplanması kararlaştırıldığında, bu Konsil için en uygun yer olduğu anlam kazanmaktadır. Ama şu da bir gerçektir ki, yukarıda ileri sürülen bütün iyi niyetli düşünceler bir yana, Seleucia

⁵¹ Bazı çağdaş araştırmacılar, Hieronymus'a dayanarak bu listeye, Adrasus, Arsinoe, Kodaka, Kotrada, Lauzadus, Meloe, Neapolis, Prakana, Sbyla kentlerini de ekler (Hild - Hellenkemper, 1996: 23). Bu listede dikkat edilmesi gerekli diğer bir konu, listedeki Zenopolis adının henüz yönetime gelmeyen İmparator Isaurialı Zeno'nun adından oluşmasıdır. Bu kullanım, olasılıkla kentin daha önceki adının kaynaklarda yer almamasına bağlanabilir. Piskoposlukların sayısı dönem dönem değişik olabilir, ama kaynaklar bu konuda yeterince bilgi vermemektedir. Bu nedenle adı geçen kentler, Seleucia ad Calycadnum'un en çok piskoposluğa sahip olduğu dönemi (IV. yüzyılın sonu ?) yansıtabilir.

ad Calycadnum'da İmparatorluk ordularının bir garnizonunun bulunması, Konsil'in güvenliği açısından önemli bir durumdur ve bu özelliğin Seleucia ad Calycadnum kentinin seçiminde büyük rol oynadığı yadsınamaz (Kaçar, 2003 (b): 118). Çünkü İmparator'un hazırlanan **credo**'nun kabul edilmemesi durumunda, Ariminum'da olduğu gibi, piskoposlar üzerinde baskı kurabileceği ve bunun sonucunda gerginlik yaşanabileceği düşünülürse, Roma garnizonu olan bir kentte Konsil'in toplanması olağan gözükmemektedir. Hatta, bu olasılık yüzünden, garnizon komutanları Konsil toplantısına katılıp bizzat İmparatoru temsil etmişlerdir (Kaçar, 2003 (b): a. y.).

Konsil'in başlamasıyla ilgili Theodoretus şöyle yazar (**Ecclesiasticae Historiae**, 26):

“...Porro cum Seleuciam convenissent, Cyrillus cum Basileo, Eustathio, Silvano ac reliquis sacerdotibus simul consedit. Acacius vero, et ipse quidem accessit ad episcopos illic congregatos, qui erant numero centum quinquaginta: sed secum illis consilium initurum negavit, nisi Cyrillus e concilio submoveretur, quippe qui episcopatu exutus fuisset...”

=...Cyrillus, Seleucia'da toplandıkları zaman, Basileus, Eustathius, Silvanus ve diğer rahiplerle derhal bir oturum yaptı. Acacius da orada bulunan yüz elli piskoposa katıldı. Ama kendisi, piskoposluktan çıkarılmış olduğundan Cyrillus konsilden kovulmazsa, onlarla birlikte karar vermeyi reddedeceğini söyledi...”.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'ne, 359 yılı Eylül ayının sonlarına doğru, Doğu'da yer alan tüm ülkelerden, Libya, Aegyptus, Küçük Asia ve Syria'dan, konularında tanınmış 160 piskopos gelmiştir (Hefele, 1871: 261; Wace (t. y.), “Acacius of Caesarea”). Yazılı kaynaklarda hakkında çok az bilgi bulunan Neonas, bu dönemde Seleucia ad Calycadnum piskoposudur⁵². Katılımcı sayısının azlığı dikkat çekici olmasına karşın, yazılı kaynaklarda bu konuyla ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Seleucia ad Calycadnum'daki konsilin toplandığı ayı ve katılımcıların sayısını Athanasius **de synodis**'te belirtir; kendisi Seleucia ad Calycadnum Konsili'nin başlangıç

⁵² Neonas konusunda Bkz. Lequien 1740: 1012.

tarikhini, Macedonia, Roma ve Aegyptus takvimlerine göre ay adlarını ayrı ayrı vurgular (2. 12):⁵³

“...Mensis erat a Romanis September, ab Aegyptus Thoth, a Macedonibus Gorpiaeus nominatus; decimaque sexta mensis secundum Aegyptios: qua qui vocati fuerant convenere. Erantque ibi episcopi circiter centum sexaginta...

=... (Seleucia ad Calycadnum Konsili’nin toplantı ayı) *Romalılar’a göre Eylül, Aegyptus’lulara göre Toth, Macedonia’lılara göre Gorpiaeus olarak adlandırılan aydı. Aegyptus’luların ikinci ayının on altıncı gününe rastlıyordu bu ay. İşte o gün kente davet edilenler bir toplantı yaptılar. O toplantıda yaklaşık yüz altmış piskopos vardı...*”.

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Seleucia ad Calycadnum Konsili’nin ilk oturumu, **quaestor** Leonas’ın açılış konuşmasıyla 27 Eylül 359 tarihinde yapılır (Hefele, 1871: 263). Sozomenus, **Ecclesiastica Historia**’da Doğulu piskoposların Seleucia ad Calycadnum’da toplanması hakkında ilginç açıklamalarda bulunur ve katılan piskoposların sayısını verir. Sozomenus’un yapıtından elde edilen bilgiler, Konsil’in hangi şartlarda gerçekleştirilebildiğini anlayabilmek açısından gerçekten önemlidir. Sozomenus’tan elde edilen bilgiler şöyledir (22. 1 – 5)⁵⁴:

“...Interea vero Orientales episcopi centum circiter ac sexaginta, Seleucia Isauriae convenere. Annus hic erat quo Eusebius et Hypatius consulatum gesserunt. Advenerat porro una cum illis Leonas, qui splendido quodam officio in palatio fungebatur. Quem quidem imperator concilio interesse idcirco iusserat, ut eo praesente de doctrina fidei inquireretur. Aderat etiam Lauricius, dux et praeses provinciae, si quid opus foret, praestiturus. Nam ut hoc ministerio perfungeretur, imperator suis literis praeceperat. Primo consessu, abfuere tum alii quidam episcopi, tum Patrophilus Scythopoleos episcopus, et Macedonius Constantinopoleos, et Basilius Ancyrae. Et alii quidem aliam absentiae suae causam praetendebant. Patrophilus vero oculorum dolorem, morbum autem Macedonius causabantur. Sed suspicio erat eos dedita opera abfuisse, ne ob

⁵³ Seleucia ad Calycadnum Konsili’ne katılan piskoposların sayısını Athanasius ve Sozomenus yüz altmış olarak verirken, Theodoretus yüz elli olarak yazar.

⁵⁴ Latince metinde cümle numaraları bulunmadığından, Yunanca metindeki numaralar temel alınmıştır.

crimina accusarentur. Cumque caeteri ob istorum absentiam detrectarent controversias de fide examinare, nihilominus iussit Leonas ut quaestiones agitentur...

=... Yaklaşık yüz altmış Doğulu piskopos Isauria'nın Seleucia'sında toplandı. Bu tarih, Eusebius ile Hypatius'un orada **consul**'luk yapmış oldukları yıldır. Bir dönem sarayda seçkin bir görevde bulunmuş olan Leonas da onlarla birlikte gelmişti. İmparator onun Konsil'e katılmasını buyurmuştu, çünkü orada bizzat bulunarak inanç öğretisi hakkında incelemesi yapmasını istiyordu. Lauricius de oradaydı; komutan ve eyalet yöneticisiydi kendisi ve altından kalkamayacağı hiç bir iş yoktu. Onun bu görevi icra etmesini, İmparator bizzat mektup yazarak buyurmuştu. Birinci oturumda bazı piskoposlar yoktu; Scythopoleus Piskoposu Patrophilus, Constantinopolis Piskoposu Macedonius ve Ancyra Piskoposu Basileus de bu oturumda yer almadı. Bazı piskoposlar oturuma katılmama nedenlerini belirttiler. Scythopoleus Piskoposu Patrophilus gözünü ağrıdığını söyledi, Macedonius ise rahatsızlığını bahane etti. Suçlamalar yüzünden dava açılmasın diye, onların bilerek oturuma katılmamaları şüphe uyandırmıştı. Oturuma katılan piskoposlar ise davalıların gelmemelerinden dolayı görevden kaçındılar, herşeye rağmen Leonas inanç üzerine tartışmanın başlamasını buyurdu...".

Cassiodorus–Epiphanius **Historiae ecclesiasticae**'da, Seleucia ad Calycadnum Konsili'nin ilk oturumuna katılanlar hakkında Socrates Scholasticus'tan elde ettiği bilgiyi şöyle aktarır (5. 23):

“... vir clarissimus comes Leonas et vir clarissimus dux provinciae Lauricius...”

=... Çok seçkin bir **comes** (İmparatorun yakın çevresinde bulunan kişi, yoldaş) olan Leonas ve **provincia**'nın en ünlü komutanı Lauricius...”.

Sozomenus ve Socrates'in verdikleri bilgilere göre, İmparator Constantius, Leonas'a bu Konsil'e katılmasını bizzat buyurmuştur. Leonas, Constantinopolis'te hem **comes** hem de önemli bir **quaestor**'dur. Ayrıca Leonas, dinsel düşünceleri bakımından Katı Ariuşçulara yakındır (Hefele, 1871: 262). Bu yüzden Leonas'ın Konsil'e gelmesi, daha Konsil toplanmadan herkese İmparator'un açıkça Katı Ariuşçuları desteklediğini

göstermesi açısından ilginç ve önemlidir. Bu nedenle yazılı bazı kaynaklar, Leonas'tan, Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde "oturumların gizli başkanı" olarak söz eder (Hefele, 1871: a.y.).

Leonas'tan başka, Seleucia ad Calycadnum'daki Roma garnizonu komutanı Bassidius Lauricius da İmparator'un buyruğuyla Konsil'e katılır. Komutan Lauricius'un Konsil'e katılımının anlamı, Konsil'de alınacak kararların İmparator tarafından gerekirse zorla değiştirilebileceğini ima etmektir.

Aslında Roma'nın iki önemli görevlisi olan Leonas ve Bassidius Lauricus'un bu Konsil'e katılımlarındaki temel amaç, İmparatorun Hristiyanlığın bu bitmez tükenmez inanç tartışmalarına ne olursa olsun artık son noktayı koymak istediğinin belirtisidir ve Seleucia ad Calycadnum Konsil'i bu açıdan yaklaşıldığında da, diğer yerel konsillere göre önemli bir görev yerine getirmektedir. Seleucia ad Calycadnum Konsili, İmparator Constantius'un Ariminum'daki kararlara aykırı bir karar çıkarmaması için tüm siyasal ve askeri gücünü kullandığı bir konsildir.

İmparator'un desteğini aldığı için, Leonas ilk oturuma gelemeyen Ancyra Piskoposu Basileus'u, gözlerinden rahatsız olan Scythopoleus Piskoposu Patrophilus'u, Constantinopolis Piskoposu Macedonius'u ve onlar gibi önemli diğer piskoposları beklemekten yana değildir. Amacı İmparator'un hoşuna gidecek bir çözüm bulunmasını sağlamak ve bu çözümün en kısa sürede devreye sokulmasına önayak olmaktır. Bu yüzden, Konsil'in ilk günü olan 27 Eylül'den başlayarak sorunları tartışmaya açar (Hefele, 1871: 263).

Ama daha ilk oturumda tartışma tatsızlaşır ve ilerleyen günlerde anlaşmazlıklar git gide büyür. İlk oturumdaki tartışma, Cyrillus'un Konsil'e katılmak için Seleucia ad Calycadnum'a gelmesiyle başlar. Anımsanacağı üzere, Cyrillus, Caesarea Piskoposu Acacius'un Hierosolyma piskoposluğu görevinden aldığı Nicaea kararları yandaşı bir

kişidir ve Acacius'un itirazlarına rağmen Tarsus Piskoposu Silvanus'a sığınarak Tarsus'ta kalmayı başarmıştır (Hefele, 1871: 261; Kaçar, 2003 (b): 118). Acacius, Cyrillus'un piskoposluk görevinden alındığını, dolayısıyla Konsil'de görüş bildiremeyeceğini ileri sürer.

Leonas'ın bu tür tartışmalardan çekincesi, sürenin uzaması ve İmparator'un kiliseleri birleştireceğine inandığı Ariusçuluk karşıtı düşüncenin öne çıkmasıdır. Çünkü bu Konsil'de Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde Hristiyanlık içindeki üç dinsel düşünceyi temsil eden piskoposlar bulunmaktadır. Tarsus Piskoposu Silvanus liderliğinde, Konsil'e katılanların büyük bir çoğunluğu ılımlı Ariusçulardır ve yüz beş kişi olarak toplantıya katılmıştır. Katı Ariusçular Caesarea Piskoposu Acacius liderliğinde, yaklaşık kırk kadar piskoposla temsil edilmektedir (Hefele, 1871: 271; Wace "Acacius of Caesarea" (t. y.); The Catholic Encyclopedia 1912: Clifford, "Acacius"). Sayısı çok az olan üçüncü topluluk ise Nicaea **credo**'sunu tümüyle onaylayanlardan oluşmaktadır. Bunlar, İmparator Constantius tarafından görevinden alınan Alexandria Piskoposu Athanasius'u ve onun görüşlerini savunan, diğer iki topluluğun tartışmalarını yönlendirebilecek güçten uzak, tümü Aegyptus'lu olan piskoposlardır (Hefele, 1871: a. y.). Bu yüzden, asıl tartışmaların ılımlı Ariusçular ve katı Ariusçular arasında geçeceği açıktır.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nin bu genel yapısı, üzerinden yaklaşık otuz beş yıl geçen Nicaea'da, hem inanç ilkeleri hem de bunları benimseyen piskoposların **haereticus** ilan edildiği Ariusçuluğun, İmparatorlukta elde ettikleri gücü göstermesi açısından da ilginçtir.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde birbirine güvenmeyen piskoposların bulunması, tartışmaya açılacak konuların üzerinde bile anlaşamamalarına neden olmuştur. Sozomenus bu durumun bir başka nedenini Konsil'e katılmadığı halde, toplantılarda varlığını tüm gücüyle hissettiren İmparator'un kararsız tutumuna ve bu tutumun

piskoposları olumsuz anlamda etkilemesine bağlar ve şöyle der (**Ecclesiastica Historia**, 22. 5):

“...Contentionis autem causam eis praebebant ipsae quoque imperatoris literae, quibus nunc hoc, nunc illud mandabatur...

=...*Çekişmelerinin nedeni, bizzat İmparatorun kendilerine gönderdiği ve bir şöyle bir böyle davranmalarını buyurduğu mektuplarıydı...*”.

Sozomenus’un da belirttiği gibi, İmparator’un kararsız tavrı oturumlara katılan piskoposların kararsızlığını iyice artırmıştır. Ayrıca, Konsil’de bulunan Lauricius ve Leonas da piskoposların kararsızlıklarını körüklemiştir.

Bu kararsızlıklar ve gerginlikler sürerken, katılımcıların inanç öğretisi (de doctrina fidei) üzerine iki karşıt kutba ayrılmaları beklenmedik bir gelişmeyi doğurur ve tartışmanın seyri hemen kristoloji üzerine yönelir. Sozomenus’dan edinilen bilgi şöyledir (**Ecclesiastica Historia**, 22. 5–8)⁵⁵:

“...Sed in duas partes discessere. Praevaluit tamen ut prius de doctrina fidei disputaretur. Ubi vero ad huiusmodi ventum est disputationes, aliis quidem placebat ut nomen substantiae prorsus e medio tolleretur: Praetendebantque formulam fidei, quam paulo ante Marcus Sirmii composuerat, et quam tum alii susceperant episcopi qui tum erant in comitatu, tum Basilius episcopus Ancyrae. Plures vero eam praeferabant fidem, quae in dedicatione Antiochensis ecclesiae fuerat promulgata. Priori sententiae patrocinabantur imprimis Eudoxius, Acacius et Patrophilus, Georgius item Alexandrinus, et Uranius episcopus Tyri, alique triginta duo. Posteriori vero Georgius Laodicaeus Syriae, Eleusius Cyzici, et Sophronius Pompeiopolis Paphlagoniae, quos maior pars antistitum sequebatur...

=...*Piskoposlar iki kanada ayrıldılar. Ama bu durum ilkin inanç öğretisi üzerine tartışılmasını sağladı. Tartışmaların seyri bu yöne akınca, bazıları **substantia** teriminin tamamen ortadan*

⁵⁵ Latince metinde cümle numaraları bulunmadığından, Yunanca metindeki numaralar temel alınmıştır. Sozomenus’un konsildeki gelişmeleri anlattığı bu bölümün öncesinde, konsile gelmeyen piskoposlarla ilgili tartışmalar olmuştur. Bu konuda Bkz. S. 70.

kaldırılmasından hoşnut oldular. Kısa bir süre önce Sirmium’da Marcus’un düzenlediği ve bir keresinde Ancyra Piskoposu Basileus’un, başka bir defa da (İmparator’un) maiyetinde olan diğer bazı piskoposların kanunen tanıdığı, inanç ilkesini delil olarak sundular. Toplantıda bulunan piskoposlar ve Ancyra piskoposu Basileus da bu ilkeyi onayladı. Buna karşın birçok piskopos Antiochia ad Orontem Kilisesi’nin kabul ettiği inanç ilkesini onaylıyordu. Ama ilk olarak öne sürülen ilke önde gidiyordu, özellikle (Antiochia ad Orontem Piskoposu) Eudoxius, (Caesarea Piskoposu) Acacius ve (Scythopoleus Piskoposu) Patrophilus, Alexandria Piskoposu Georgius ve Tyrus Piskoposu Uranius ve diğer otuz iki piskopos önceki kararın destekçisiydiler. İkinci olarak öne sürülen ilke ise Laodicea (Lazkiye - Suriye) Piskoposu Georgius, Cyzicus (Bandırma) Piskoposu Eleusius ve Paphlagonia’daki Pompeiopolis Piskoposu Sophronius tarafından destekleniyordu ve piskoposların büyük bölümü onların kararını onaylıyordu...”

İlk kez Sirmium Konsili kararlarının⁵⁶ içinde **substantia**’nın **credo** içinde yer almamasına karar verilmiştir. Katı Ariuşçu Acacius ve yandaşlarının isteği olan bu gelişme, Ariuşçuların Seleucia ad Calycadnum’daki konsil’de kendi istekleri dışında bir **credo** çıkarmayacaklarını daha ilk tartışmalardan belli eder.

Ancak Seleucia ad Calycadnum’da piskoposlardan bazılarının Antiochia ad Orontem **credo**’sunu yeniden onaylamak istemesi ilginçtir⁵⁷. Konsilde az sayıda piskopos tarafından temsil edilen Nicaea yandaşları bu **credo**’yu benimser. Antiochia ad Orontem’de 341 yılında piskoposlarca onaylanan **credo**, Nicaea kararlarındaki Tanrı ve Hz. İsa tanımlarına benzer anlamlar içerir. Bu nedenle bazı piskoposların, Antiochia ad Orontem’deki konsilde onaylanan **credo**’yu yeniden onaylamak istemeleri, Nicaea yandaşlarıyla anlaşarak, sürüp giden tartışmaları kısa sürede bitirmek istemelerinden başka birşey değildir. Bu durum ise, Nicaea kararlarına açıkça karşı olan Piskopos Acacius ve onun yandaşlarınca hiçbir şekilde benimsenmez.

⁵⁶ Bkz. S. 64 dipnot 48.

⁵⁷ Bu konsil 341 yılında toplanmış olan ikinci Antiochia ad Orontem Konsili’dir. Konsil’e katılan piskoposlar kendilerinin Ariuşçu olarak nitelendirilmelerine karşı çıkmışlar ve bunun nedeni olarak Arius’un henüz bir rahip kendilerinin ise piskopos olduğunu, dolayısıyla piskoposların bir rahibi izlemelerinin söz konusu olamayacağını öne sürmüşlerdir. Ancak ilginçtir aynı piskoposlar, Arius’u **haereticus** ilan etmekten de özenle kaçınmıştır. Bu konsil’de yarı Ariuşçuların görüşlerine uygun sonuçlar oraya çıkmış, Hz. İsa ve Tanrı tanımlamaları bu yönde oluşmuştur.

Cassiodorus – Epiphanius, Socrates Scholasticus’tan aktarılan bilgileri şöyle yazar (**Historiae ecclesiasticae**, 5. 10):

“...Haec causa praesentes ad schisma perduxit, et in duas partes synodi multitudo divisa est. Unius enim partis dux erat Acacius Caesariae Palaestinae, Georgius Alexandriae, Ursacius Tyri, Eudoxius Antiochiae, quos alii triginta duo secuti sunt. In alia parte fuit Georgius Laodiciae Syriae, Sophronius Pompeiopoleos Paflagoniae, Eleusius Cyzici, quos plurimi sequebantur...

=...*Bu nedenle Konsil’e katılanlar arasında hizipleşme başladı ve synod’un çoğu iki kısma ayrıldı. Birinci grubun lideri Palaestina’nın Caesarea Piskoposu Acacius oldu; Alexandria Piskoposu Georgius, Tyrus Piskoposu Ursacius, Antiochia ad Orontem Piskoposu Eudoxius ve diğer otuz iki kişi bu guruba katıldı. Palaestina’nın Caesarea Piskoposu Acacius olmuştur. Diğer grupta ise Syria’nın Laodicia Piskoposu Georgius lider oldu; Paphlagonia’nın Pompeiopolis Piskoposu Sophronius, Cyzicus Piskoposu Eleusius ve Syria’nın Laodicia Piskoposu Georgius ile birlikte birçok kişi de bu guruba katıldı...*”.

Görüldüğü gibi, Socrates Scholasticus’in, Seleucia ad Calycadnum Konsili’ne katılanların daha konsilin başlangıcında ikiye ayrıldığını belirtemesi ve bu iki ayrı gruba katılanlardan bazılarının adlarını vermesi, bu Konsil’deki gelişmelerde yer alanlar hakkında bilgi edinilmesi açısından önemlidir.

Bu gelişmelere karşın, Tarsus Piskoposu Silvanus, Seleucia ad Calycadnum Konsili’nde, Antiochia ad Orontem’de benimsenen inanç ilkesinden başka, yeni bir inanç ilkesini tanımak gerekmediğini ısrarla belirtir. Bunun üzerine Acacius ve onu destekleyen diğer piskoposlar oturumdan çekilir (Hefele, 1871: 264). Sozomenus bu konuyla ilgili şu bilgileri verir (**Ecclesiastica Historia**, 22. 10):

“...Acaciani vero id moleste ferentes e concilio discesserunt. Residui tum quidem ea quae Antiochiae decreta fuerant, recitarunt. Postera die in ecclesiam convenientes, fores occluserunt.

Remotisue arbitris, decreta illa suffragiis suis confirmarunt. At vero Acacius, ea quidem quae sic gesta erant, reprehendit. Privatum vero Leonae ac Lauricio formulam fidei pro qua ipse propugnabat, ostendit...

=...Gerçekten de çok sıkıcı bir konuşma yapan Acaciusçular Konsil'den ayrılıp gittiler. Kalanlar Antiochia ad Orontem'de alınan kararlarını yüksek sesle okudular. Ertesi gün kiliseye gelenler, kapıları kapattılar. Tanıklardan ve gözden uzak şekilde, kendi oylarıyla o kararları onayladılar. Ama Acacius, orada yapılanları eleştirdi. Uğruna büyük bir savaş verdiği inancın ilkesini Leonas'a ve Lauricius'a resmi olmayan şekilde açıkladı...".

Aynı konuda Cassiodorus–Epiphanius Socrates Scholasticus'tan şu bilgileri aktarır (**Historiae ecclesticae**, 5. 13):

"... Altera vero die convenientes in oratorium Seleucia ianuasque claudentes relectae fidei suscripserunt..."

=...Ertesi gün tartışıp konuşmak için biraraya gelenler Seleucia'nın (kilisesinin / meclisinin) kapılarını kapatarak (Antiochia ad Orontem'de onaylanan) inanç ilkesini okuyup imzaladılar..."

Bu bilgilere göre, Acacius ve arkadaşlarından oluşan katı Ariusçular, kendilerinin asla benimseyemeceği bu açıklama üzerine, Konsil'in ilk gününde (27 Eylül) akşama kadar süren ilk oturumdan ayrılır (Hefele, 1871: 264). Ancak Konsil 28 Eylül günü ilginç bir gelişmeyle başlar ve ilk oturumun yapıldığı yerin (kilise ya da meclis?) kapıları, bir önceki gün oturumdan ayrılmayan ılımlı Ariusçu piskoposlar tarafından kapatılır. Bunun nedeni 27 Eylül'de oturumdan çekilen Acacius'la yandaşlarının içeri girmesini ve bir kez daha Konsil'de tartışmalara neden olmasını engellemektir. Ardından, Caesaera Piskoposu Acacius ve arkadaşlarının karşı olduğu Antiochia ad Orontem'de benimsenen **credo** kilisede (/mecliste) okunur ve tartışılmasına bile fırsat tanınmadan piskoposlar – ya da toplantıya katılamamış olanların yerine gelen **lector**'lar (yazıcılar) ve **diaconus**'lar- tarafından imzalanarak onaylanır.

Bu gelişmelerden sonra Acaciusçu görüşleriyle bilinen Leonas'ın, 29 Eylül'de konsilde yaptığı açıklama, tartışmaları iyice içinden çıkılmaz bir hale getirir. Konsil'de gelişen bu durumu Cassiodorus–Epiphanius, Socrates Scholasticus'tan alıntıyla şöyle anlatır (**Historiae ecclesticae**, 5. 16):

“...Tunc itaque Leonas ait libellum sibi datum ab eis, qui cum Acacio erant, celans dogmatis esse dictationem. Et cum praesentes episcopi tacuissent aliud quiddam, non expositionem fidei libellum continere iudicantes, mox fidei Acacii conscriptio cum prooemio hoc modo relecta est...

=...*Daha sonra Leonas, Acacius'un destekçileri tarafından kendisine gizli öğretiler içeren bir belgenin verildiğini söyler. Orada bulunan piskoposlar bu konuda suskun kaldıkları ve inanç ilkesini içeren belgeyi açıklamama kararı aldıkları halde, Acacius'un yazdığı inanç ilkesini içeren belge hiç vakit kaybetmeden önsözüyle birlikte yüksek sesle okundu...*”.

Bu gelişmeleri aklatan Sozomenus ise şöyle yazar (**Ecclesiastica Historia**, 22. 13):

“...Postquam universi adfuere Leonas libellum se habere dixit traditum ab Acacianis. Erat hic libellus, formula fidei cum prooemio quodam; idque caeteros omnes latebat. Nam et Leonas idem cum Acacio sentiens, eum libellum de industria in occulto habuerat. Ubi vero recitatus est libellus, ingens in conventu episcoporum tumultus exstitit...

=...*Leonas, Konsil'e katılanların hepsi biraraya geldikten sonra, Acaciusçular tarafından kendisine bir belgenin teslim edildiğini söyledi. Bu belgede inancın ilkesi ve bir önsöz vardı O, diğer herkesten kötü niyetle gizleniyordu. Çünkü Leonas, Acacius'la aynı düşüncedeydi, o belgeyi özenle saklamıştı. Belge okunduğu zaman, piskoposların toplantısında büyük bir karmaşa doğdu...*”

Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi, İmparator Constantius'un desteğini alarak toplantıya katılan Acacius ve Leonas'ın, 29 Eylül'de, Seleucia ad Calycadnum'da Konsil'in diğer

üyelerini neredeyse hiçe sayarak bir inanç bildirgesini kendi aralarında görüşmeleri, İmparator'un Konsil üzerindeki etkisini göstermesi açısından kayda değer bir ayrıntıdır.

Konsil'de Acacius ve onunla işbirliği yapan Leonas, Konsil'den Katı Ariusçuların hoşuna gidecek bir tanımlamanın çıkması için ellerinden geleni yapmışlar, hatta Konsil'in genel kurallarını bile tanımamazlıktan gelmişlerdir. Sonuçta, Konsil'deki çoğu katılımcının itirazlarına karşın okunan belge, piskoposların çoğu tarafından onaylanmayan terimler içerdiğinden tartışmalar şiddetlenir.

Leonas'ın piskoposlara okuduğu, Acacius tarafından hazırlanan inanç tanımlamasında, genel olarak Hz. İsa'nın Tanrı'yla aynı özden değil, yalnızca benzer özden olduğu - Paulus'un sözlerine de gönderme yapılarak- vurgulanır: İnanç ilkesi Sozomenus'ta şu şekilde belirtilir (**Ecclesiastica Historia**, 22. 15):

“...Caeterum quoniam haec vocabula homoousion et homoeousion, multos etiamnum turbarent, et quidam paulo antea dissimilitudinem Filii cum Patre inducere coepissent, idcirco eas voces homoousion et homoeousion, tanquam alienas a sacris scripturis, reiici oportere; anomoeon vero condemnandum esse: et similem Patri Filium aperte confitendum. Est enim, ut Paulus apostolus alicubi dicit, imago Dei invisibilis. Haec praefati, fidei formulam postea subiiciunt, nec cum Nicaenae, nec cum Antiochenae decretis consentientem...”

Ve açık bir biçimde oğlu babaya olan benzerliğini Zira bu, havari Paulus'un bir yerde söylediği gibi görünmeyen Tanrı'nın imgesiydi. Bu önsözle inancın formülünü tartışır ve belli bir noktaya gelirler, ama bu ne Nicaea'nın ne de Antiochia ad Orontem'in kararlarıyla aynıydı...”

Söz konusu belge, ne Nicaea’da ne de Antiochia ad Orontem’de onaylanan inanç tanımlaması içeren bildirgeye benzemektedir. Seleucia ad Calycadnum’da okunan bu belgenin önemli bir yönü, Nicaea Konsil’inde **haereticus** ilan edilen Ariusçu öğretinin, hakkının teslim edilmesidir ve bu açıdan önemlidir. Ayrıca bu belge, katı Ariusçuların savunduğu *ανομοσιος* görüşünü **haereticus** sayar, böylece Acacius, bu görüşün izleyicisi olmadığını belirtmiş olur (Hefele, 1871: 266). Bu dinsel tanımlamayı Acacius yaptığı için ilk kez Seleucia ad Calycadnum’da “Acaciusçular” olarak adlandırılan ve Yarı Ariusçular ile Katı Ariusçular arasında kalan bir başka topluluğun ortaya çıkışına neden olur.

Ancak tartışmalar öyle hemen son bulmaz. Gelişmeleri Sozomenus şöyle aktarır (*Ecclesiastica Historia*, 22. 18):

“...Et libellus quidem a Leona prolatus haec continebat, cui tum Acacius ipse, tum reliqui eius sectatores subscripserant. Post cuius recitationem, Sophronius Paphlago exclamans dixit: Si quotidie propriam sententiam exponere, fidei exposito est, veritatis regula nos destituet...”

=...*Leonas tarafından ortaya atılan ve hem Acacius hem de onun diğer destekçilerinin onayladıkları belge bunları içeriyordu. Onun topluluk önünde okunmasından sonra Paphlagonia’lı Sophronius bağırarak şöyle dedi: Eğer her gün biri çıkıp inancın yorumu üzerine kişisel düşüncesini söylerse, hakikatin yasa⁵⁸ bizi terkeder!...*”

Seleucia ad Calycadnum Konsili’nde piskoposlar arasında süregelen bu tartışmalar, piskoposların yeni ortaya atılan dinsel tanımlamalardan duydukları hoşnutsuzluğun kanıtıdır. Ilımlı Ariusçu olan Sophronius’un belgeye, Seleucia ad Calycadnum Konsili’nde bu kadar şiddetle karşı çıkışının altında bazı önemli nedenler aranmalıdır. Bunlar, belgenin gizli tutulduktan sonra açıklanması, bu belgenin Acaciusçular tarafından ortaya atılması ve tartışmalı bazı dinsel terimler içermesidir.

⁵⁸ Tanrı’nın temel yasaı.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde yaşanan olaylar, genel olarak bakıldığında, İmparator Constantius dönemi için hiç de yabancı sayılmamalıdır; çünkü bu dönem değişik yerlerde toplanan konsillerde alınan kararların, başka bir yerde toplanan konsillerde kaldırılmasıyla ve hatta hatta çoğu kez **haereticus** ilan edilen inanç tanımlamalarıyla doludur⁵⁹.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde dinsel tanımlamalar üzerine yapılan tartışmalar, yalnız Acacius ve Sophronius arasında süregelmez. Cyzicus Piskoposu Eleusius, Acacius'un hazırladığı bildirgeye, 30 Eylül günü, dördüncü oturumda yaptığı konuşmayla karşı çıkar (Hefe, 1871: 266). Eleusius, Antiochia ad Orontem'de onaylanan inanç ilkesinden başka herhangi bir tanımlamaya tümüyle karşı olduğunu belirtir. Bu tartışmayı Sozomenus şöyle aktarır: (**Ecclesiastica Historia**, 22. 20):

“...Eleusius dixit: At synodus nunc congregata est, non ut discat ea quae iam didicit, neque ut aliam fidem suscipiat, quam illam quae olim ab Antiocheno concilio comprobata est...” =...*Eleusius şöyle dedi: Şimdi toplanmış olan synod şu an öğretilenleri öğrenmek için ya da başka bir inanç ilkesini onaylamak için değil, vaktiyle Antiochia ad Orontem Konsili'nde onaylanan diğer inancı onaylamak için toplandı...*”

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde tartışmalar karşılıklı suçlamalarla sürerken, bir yandan da dinsel terimbilimde kullanılacak olan terimler üzerinde durulur. Örneğin, dinsel tanımlamalar içinde yer alan “**susstantia**”, “**consubstantialis**” gibi terimlerin kullanılıp kullanılamayacağı, eğer kullanılırsa hangi anlamda olacakları tartışılır. Ancak Antiochia ad Orontem Konsili kararları birçok piskopos tarafından üzerinde değişiklik yapılmasını gerektirmeyecek kadar açıktır ve bu yüzden tartışmasız kabul edilir. Bu durum piskoposlar arasındaki tartışmalara da yansır. Cyzicus Piskoposu Eleusius'un 30 Eylül'de yaptığı konuşmasındaki ifadeleri ve oturumda gelişen olaylar üzerine Sozomenus şu bilgileri aktarır (**Ecclesiastica Historia**, 22. 25):

⁵⁹ Constantius dönemindeki Konsil'lerle ilgili olarak Bkz.: Aydın (M.) 2002.

“...Sed illam sequi oportet, quae a nonaginta septem episcopis qui istos aetate praecesserunt, Antiochiae confirmata est. Si quis vero aliud quid praeter ista introduxerit, is a religione et ab ecclesia alienus sit. Postquam omnes qui cum illo erant, haec dicta faustis acclamationibus prosecuti essent, concilium tum quidem dimissum est. Postridie vero qui cum Acacio et Georgio erant, in concilium amplius venire recusarunt. Sed neque Leonas, licet vocatus, interfuit: iam enim aperte eorum sententiam sequebatur. Certe qui ad eum missi fuerant, Acacianos in eius aedibus deprehenderunt. Cumque rogaretur ab illis et invitaretur ad synodum, minime obtemperavit, causatus synodum duas in partes divisam esse: Imperatorem vero ipsi in mandatis dedisse, ut omnibus consentientibus et in unum convenientibus interesset. Cum tempus frustra tereretur, caeteris quidem episcopis Acacianos crebro vocantibus: Acacianis vero interdum quidemulantibus ut certi episcopi in aedes Leonae convenirent...

=...(Eleusius şöyle dedi:) *Antiochia ad Orontem’de doksan yedi piskopos tarafından onaylanan (bu piskoposlar yaşça daha büyüktü) o bildirgeyi izlemek gerekir. Eğer herhangi biri Antiochia ad Orontem’deki bildirgeden başka bir bildirge ileri sürerse, o kişi dinimizden ve kilisemizden çıkarılsın. Eleusius’un görüşünü destekleyen herkes, onun bu sözlerini ayakta alkışladılar ve onayladılar; ardından oturum sona erdi. Ertesi gün Acacius ve Georgius’un destekçileri Konsil’e katılmak istemedi. Resmi buyrukla toplantıya davet edilen Leonas da oturuma katılmadı; çünkü artık açıkça toplantıya katılmayanların düşüncesini destekliyordu. Kendisini oturuma çağırmak için gönderilenler, Leonas’ın evinde Acaciusçularla karşılaştı. Synoda katılmasını rica ettiklerinde, synodun iki kanada ayrıldığını söyleyip daveti kabul etmedi. Kendisine bizzat İmparator’un emir vermiş olduğu çıktı. İmparator ondan herkesin düşünce birliğine vardığı ve herkesin geldiği bir toplantıya katılmasını istemişti. Gereksiz yere vakit harcandığı anlaşıncı, Acaciusçuları ısrarla toplantıya çağıran piskoposlara şöyle söylendi: Belli başlı piskoposların Leonas’ın evinde biraraya gelmesini Acaciusçular rica ettiler...*”

Eleusius’un, Acacius ve onu destekçilerini hedef alan bu konuşması, ardından Antiochia ad Orontem’de alınan kararlara bağlılığını bildirmesi ve ona diğer piskoposlar tarafından destek verilmesi Konsil’e katılanların arasındaki kutuplaşmayı ve oturumdaki havanın iyice gerginleştiğini açıkça gösterir.

Acacius ve yandaşları ise, her şeye rağmen, Leonas'ın ve dolayısıyla İmparator'un açık desteğini aldıkları için daha rahat hareket etmektedir. Oturumdaki tartışmalardan bir sonraki gün⁶⁰ Konsil'e kendi kararlarıyla gitmemeleri, Leonas'dan destek istemeleri ve Leonas'ın da onların tarafını tutup İmparator Constantius'un temsilcisi olarak toplantıya katılmaması durumu özetler niteliktedir.

Bu gelişmelerin ardından, Seleucia ad Calycadnum Konsili'ne katılan bazı piskoposlar, diğer birçok diğer konsilde olduğu gibi, çeşitli nedenler öne sürülerek görevlerinden alınır. Konuyla ilgili olarak Sozomenus bazı önemli bilgiler aktarır (**Ecclesiastica Historia**, 22. 26):

“...Tandem tum alios quosdam deposuerunt tum Georgium episcopum Alexandriae, Acacium Caesareae, Uranium Tyri, Patrophilum Scythopoleos, et Eudoxium Antiochiae. Complures vero a communione ecclesiae segregarunt, donec criminibus sibi obiectis respondissent. Ea porro quae gesta fuerunt, singulorum ecclesiis per literas significarunt. Et pro Eudoxio quidem episcopum Antiochiae ordinarunt Annianum quemdam, qui ecclesiae illius erat presbyter. Quem mox comprehedentes Acaciani, Leonae ac Lauricio tradiderunt. Illi vero aliquamdiu quidem eum sub militari custodia detinuerunt: tandem vero exilio damnarunt...”

=...*En sonunda Alexandria'nın Piskoposu Georgius'u, Caesarea'nın (Piskoposu) Acacius'u, Tyr'in (Piskoposu) Uranius'u, Scythopoleus'un (Piskoposu) Patrophilus'u ve Antiochia'nın (Piskoposu) Eudoxius'u ve başka piskoposları ayırdılar. Birçok kişiyi de çeşitli nedenlerle suçlayıp bu suçlamalara yanıt verine kadar kilise meclisinden uzaklaştırdılar. Ardından, bu toplantılarda yapılanları tek tek her kiliseye mektuplar yazarak bildirdiler. Hatta Eudoxius'un yerine, Antiochia piskoposluğuna kilisenin mütevelli heyeti üyesi olan Annianus adındaki birini atadılar. Ama çok geçmeden Acaciusçular onu yakaladıkları gibi Leonas ve Lauricius'a teslim ettiler. Bir süre asker gözetiminde tutuldu, ardından sürgüne gönderildi...*”.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nin sonunda, piskoposlar, Antiochia ad Orontem'in Ariuşçu piskoposu Eudoxius'u görevden alarak, yerine kilisenin papazı Annianus'u

⁶⁰ Belirtilen gün 31 Eylül ya da 1 Ekim olabilir; bu konuyu belirten yazılı kaynaklardaki bilgiler kesin değildir.

atarlar. Bunun üzerine, Acacius ve arkadaşları Annianus'u, Leonas ve Lauricius'a teslim eder. Annianus'u gözetim altına alan Leonas ve Lauricius'un bu tutumu, Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde piskoposların özgür iradeleriyle yaptıkları seçime, İmparatorluk görevlilerinin açıkça müdahalesi olarak görülmelidir.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde piskoposlar tarafından görevden alınanlara, Cassiodorus - Epiphanius **Historiae ecclesticae**'da Socrates Scholasticus'un diğer bazı piskoposların adlarını eklediği şöyle aktarır (5. 38):

“...Quibus post crebram citationem nolentibus occurrere damnaverunt et ipsum Acacium, Georgium Alexandrinum, Uranium Tyri, Theodolum Cheretapenum Phyrigiae, Theodosium Philadelphiae Lydiae, Euagrium insulae Mithylene, Leontium Tripoleos Lydiae et Eudoxium, qui primo Germanicae fuit, postea vero Antiochiae Syriae invasit episcopatum; damnaverunt pariter et Patrophilum, quia et ipse a Dorotheo accusatus presbytero evocatus noluit oboedire. Hos itaque damnaverunt...” “...Kendilerine yöneltilen suçlamalara yanıt vermek istemeyen piskoposları, bizzat Acacius'u, Alexandria'lı Georgius'u, Tyr'in Uranius'unu, Phyrigia'nın Cheretapenus'undan Theodolus'u, Lydia'nın Philedelphiae'sından Theodosius'u, Mithylene Adası'nın Euagrius'unu, Lydia'nın Tripoleus'undan Leontius'u ve önce Germanica'nın, daha sonra Syria Antiochia'sının piskoposluğunu yapan Eudoxius'u teker teker çağırıp haklarından mahkumiyet kararı verdiler. Aynı şekilde Patrophilus'u da mahkum ettiler; çünkü Patrophilus kilise mütevelli heyeti üyesi Dorotheus tarafından suçlanmış ve kendisinin yanıt vermesi için çağrılmıştı, ama o bu çağrıya itaat etmedi. İşte bu şekilde hepsi mahkumiyet giydiler...”

Seleucia ad Calycadnum Konsili'e damgasını vuran Acacius ve Leonas'ın destekçileri arasında yaşanan olaylar birçok piskopos'un görevine son verilmesine neden olmuştur. Acaciusçular, sayıca az olmalarına karşın, İmparator'un temsilcilerinin desteğiyle, Konsil'e katılanlar üzerinde belirgin bir baskı oluşturmayı başarmışlar ve alınacak kararları kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmışlar ve Konsil'deki tartışmaların ve gerginliklerin odağı haline gelmişlerdir.

Konsildeki piskoposlar, Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde yaşanan bu beklenmedik gelişimleri hiç vakit kaybetmeden mektuplarla piskoposluk merkezlerine bildirmişlerdir. Bunun nedeni, büyük olasılıkla, İmparator'un verilen kararlara karşı çıkmasından çekinmeleridir.

D. Seleucia ad Calycadnum Konsili Sonrası

Seleucia ad Calycadnum Konsili'ne katılan piskoposlar Leonas'ın Konsil'in kararlarına ve özgür seçimine karışmasından hoşnutsuzlu duyduklarından, Konsil'in sonunda on piskopos seçerek Constantinopolis'te Constantius ve Ariminum'dan gelen diğer piskoposlarla görüşmek ve burada belirlenen **credo** üzerine görüşmeye karar verir ve oturumu kapatırlar (Hefele, 1871: 267; Kaçar, 1999: 72).

Konsil toplantısının sonundaki gelişmeyi, Cassiodorus - Epiphanius **Historiae ecclesticae**'da, Socrates Scholasticus'un alıntılacağı bilgileri aktararak şöyle bildirir (5. 41):

“...Cumque nil agerent, Constantinopoli sunt profecti, ut, quae gesta fuerant, panderentur imperatori...”

=...(Piskoposlar) *Tartışmalar bir sonuç vermeyince, Konsil'de olup bitenleri İmparator'a açıklamak için Constantinopolis'e doğru yola çıktılar...*”

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde seçilen on piskopos Constantinopolis'e geldiklerinde, Ariminum Konsili'nde seçilen on piskoposun da Constantinopolis'e vardığını görürler. Bu piskoposların amacı, İmparator'un temel isteği olan tüm kiliseleri birleştirecek **credo** üzerinde tartışmak ve bu kez kesin bir sonuca varmaktır. Taraflar arasında sıcak şekilde başlayan oturumların daha başında, piskoposlar ortak **credo** için

oluşturulacak sözcükler üzerinde tartışmaya başlarlar ve toplantının amacı birden başka bir yöne kaymış olur.

Constantinopolis'teki toplantıya katılan ve tartışmanın asıl amacından uzaklaştığını gören Acacius, duruma müdahale ederek kendi istediği biçimde bir **credo** oluşturmaya çabalar. Sonunda kendi destekçilerinin de yardımıyla Acacius, 360 yılının Ocak ayında, Ariminum Konsili'nde onaylanan **credo**'yu bazı ufak tefek değişikliklerle onaylatmayı başarır. Bu durumla ilgili olarak Sozomenus şu bilgileri verir (**Ecclesiastica Historia**, 24. 1):

“...Porro Acaciani cum aliquamdiu substitissent Constantinopoli, episcopus ex Bithynia evocarunt: inter quos erat Maris Chalcedonensis, et Ulfila Gothorum episcopus. Cumque essent numero quinquaginta, in unum collecti, formulam fidei quae Arimini recitata fuerat, suffragiis suis comprobarunt, hoc tantum adiecto, ne quis in posterum substantiam in Deo aut hypostasim diceret...

=... *Acaciusçular Constantinopolis'te bir süre kaldıktan sonra, Bithynia' piskoposundan bir davet aldılar: aralarında Chalcedon'luların piskoposu Maris ve Gotların piskoposu Ulfila da vardı. Elli kadar piskopos bir yerde toplanıp Ariminum'da okunup onaylanan inanç yorumunu kendi oylarıyla kabul ettiler; bu yoruma bir tek şunu eklediler: Bundan böyle hiç kimse Tanrı'da substantia ya da hypostatis olduğunu söyleyemeyecektir...*”.

Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum Konsil temsilcilerinin, başka deyişle, uzun tartışmalara sahne olan bu iki Konsil sonrasında Doğulu ve Batılı piskoposlarının Constantinopolis'te onaylanan ve İmparator tarafından desteklenen ortak **credo**'su Ariuşçu tanımlamadır. Temsilciler Constantius'la 359 yılının, Aralık ayının son gününde yaptıkları görüşmeler sonucunda, Oğul'un Baba gibi olduğunu Nicaea'da onaylanan **consubstantialis** terimine göre çok zayıf bir tanımlamayla anlatan, inanç bildirgesini onaylar (Hefele, 1871: 270; Wright, 2004: 174). Bu durum, konsil sonucunda yayınlanacak bildirgede, Nicaea **credo**'sunun temel anlatısını içeren söz konusu terimin kullanılmasını savunanlar için bir başarısızlıktır. Böylelikle imparatorluk genelinde

önemli bir Ariusçu bildirge onaylanmış ve Nicaea bildirgesi –kısa süreliğine de olsa- gücünü yitirmiştir.

Constantinopolis’te yapılan görüşmelerde **credo** onaylandıktan sonra, İmparator’un tam desteğine sahip olan Acaciusçular tarafından birçok piskopos görevden alınır. Örneğin, inançla ilgili eserler kaleme alan ve kilise terimbiliminde kullanılması yasaklanan dinsel terimleri belirten **diaconus** Aetius’un görevine son verilir. Sozomenus (**Ecclesiastica Historia**’da (24. 2):

“...Aetium, diaconatu exuunt...”

=...*Aetius’u **diaconus**’luktan attılar...*” diye yazar.

Bu karşın, bazı piskoposlar inanç tanımlamalarıyla ilgili olarak değil, kişisel sayılabilecek suçlamalarla görevden alınır. Sozomenus **Ecclesiastica Historia**’da (24.3) bu piskoposları şöyle belirtir:

“...Macedonium episcopati abdicant: ac praeterea Eleusium episcopum Cyzici, Basilium Ancyrae, Heortasium Sardium, et Dracontium Pergami...”

=...*Macedonius’u piskoposluktan attılar: Bundan başka Cyzicus Piskoposu Eleusius’u, Ancyra’nın Basileus’unu, Sardius’dan Heortosius’u ve Pergamum’dan Dracontius’u da görevden aldılar...*”.

Piskoposların görevden uzaklaştırılmaları devam ederken, bazı piskoposlar Constantinopolis’te ikinci kez biraraya gelirler ve yine bazı piskoposların görevlerine son verilmesini kararlaştırırlar. Sozomenus **Ecclesiastica Historia**’da (24. 15) şu bilgileri yazar:

“...Post haec iterum convenientes, Silvanum deponunt episcopum Tarsi, et Sophronium Pompeiopolis in Paphlagonia: Elpidum item Satalorum, et Neonam episcopum Seleucia in Isauria...

=...*Buraya (toplantıya) ikinci kez gelenler, Tarsus'un Piskoposu Silvanus'u ve Paphlagonia'daki Pompeopolis (Piskoposu) Sophronus'u, aynı biçimde Satalus'luların Piskoposu Elpidus'u, Isauria'daki Seleucia'nın Piskoposu Neonas'ı atarlar...*”

Görüldüğü gibi, Seleucia ad Calycadnum Piskopos'u Neoanas da görevinden olan piskoposlardan biri olur. Bilindiği gibi Neonas, Seleucia ad Calycadnum Konsili sırasında kentin piskoposudur⁶¹. Seleucia ad Calycadnum Konsil toplantıları ve Piskopos Neonas'ın görevden alınmasıyla ilgili bilgiler veren Lequien bu konuda şunları yazar (1740: 1012):

“... Quum Neonas Seleucia episcopus sederet, habita in hac urbe est synodus de toto Oriente generalis anno 359 in qua ille a Georgio Alexandrino et Acacio Caesariensi, caeteraque Arianorum factione fecedens, reliquis se iunxit qui meliorem de Deo Verbo sententiam tenebant, etsi non plene Nicaenam: quocirca alterius partis haereticae episcopi Constantinopolim, cui Eudoxius Arianus datus praesul fuerat, iterum convenientes, qua apud Constantium valebant auctoritate, Neonam Seleucia episcopatu exemerunt...”

=...*Neonas Seleucia ad Calycadnum'un piskoposu olduğu zaman, 359 yılında, bu kentte bütün Doğu kiliselerini temsil eden bir synod vardı. Burada Neonas Alexandria'lı Georgius ve Caesarea Piskoposu Acacius'dan ve Arius taraftarlarından ayrılıp Tanrı Sözü (Hz. İsa) ile ilgili daha iyi bir düşünceyi benimseyenlerin yanına geçti; yine de tümüyle Niceae kararlarından yana tavır almadı. Bu yüzden Ariusçu Eudoxius'un başında bulunduğu diğer **haereticus** kanadın piskoposları Constantinopolis'te yeniden biraraya geldiler ve Constantius'un desteğini alıp resmi bir emirle Neonas'ı Seleucia ad Calycadnum'un piskoposluğundan çıkarttılar...*”.

⁶¹ Bkz: S. 48.

Daha önce irdelenmeye çalışıldığı gibi⁶², Nicaea Konsili'nde Seleucia ad Calycadnum temsilcisi Agapetus, Ariusçuların karşısında yer almış ve karşı oy kullanmıştır. Yukardaki bilgiler, bu dönemde kentin bir Ariusçu piskopos tarafından yönetildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Buradan bütün doğuyu etkileyen Ariusçuluğun, Seleucia ad Calycadnum'da da güçlenerek etkisini arttırdığı anlaşılır.

Seleucia ad Calycadnum Piskoposu Neonas, Konsil'de Acacius'un önderliğini yaptığı topluluk yerine, ılımlı Ariusçularla birleşir. Bu nedenle Seleucia ad Calycadnum Piskoposu Neonas, Acaciusçuların İmparator Constantius üzerindeki etkisiyle Constantinopolis'te yapılan toplantılarda görevden alınır.

⁶² Bkz. S. 48.

Sonuç

Seleucia ad Calycadnum, kurulduğu İÖ III. yüzyıldan başlayarak önce **Cilicia aspera**'da, ardından daha geç dönemde oluşturulan **Provincia Isauria**'da ekonomik ve askeri bakımdan en önemli kent olmuştur. Seleucia ad Calycadnum, kurucusunun bir kral (Seleucus Kralı I. Nicator) olmasıyla da bölgedeki kentler arasında önemini güçlendirmiştir.

Kent, üstünde kurulduğu ova nedeniyle tarıma elverişli olduğu kadar, deniz kıyısındaki yerleşimleri ve Calycadnus Irmağı'ndan iç bölgelerle kurulan ticaret ağı açısından da her zaman şanslı bir konumda olmuştur. Verimli bir arazi üzerinde kurulması, halkın burada tarıma dayanan varlıklı bir yaşam geçirdiğini gösterir.

Seleucia ad Calycadnum'un erken dönemi üzerine yazılı kaynaklarda yer alan bilgiler ne yazık ki oldukça yetersizdir. Bu kentteki dinsel, kültürel ve politik yaşamı, mimari yapıları ayrıntılı biçimde aktaran bir eskiçağ yazarı yoktur. Bugüne ulaşan yazılı kaynakların verdiği bilgiler, genellikle kent ve yakın çevresinin coğrafi özellikleriyle sınırlı kısa bilgilerden oluşmaktadır.

Yalnız Strabon, kentin kültürel yaşamına ilişkin bir bilgi vererek, Seleucia ad Calycadnum'lu Athenaeus ve Xenarchus adlı Roma döneminin iki tanınmış **peripathetici** filozofun adını yazmıştır. Bu filozoflardan Xenarchus, aynı zamanda Strabon'un hocası olmasıyla da bilinmektedir.

Ancak İS I. yüzyılda Seleucia ad Calycadnum'u diğer birçok kentten öne çıkaracak bir gelişme yaşanmıştır. Thecla adlı bir genç kız, Tarsuslu Paulus'un Iconium'da yaptığı dinsel konuşmadan etkilenerek Hristiyan olmuş ve Seleucia ad Calycadnum'a gelmiştir. Thecla, Seleucia ad Calycadnum yakınlarındaki bir tepede yer alan mağarada inzivaya çekilmiş, dindarlığı kısa sürede kent ve yakın çevresinde duyulmuştur.

Aralarında Seleucia ad Calycadnum'a yakın yerleşimlerden gelenlerin de bulunduğu birçok kişi, Thecla'dan çeşitli hastalıklarından kurtulmak için dua etmesini istemiştir. Azize Thecla'nın da bu istekleri mucizeler olduğuna inanılan dualarıyla gerçekleştirdiğine inanılır.

Azize Thecla'nın yaşadığı mağarada sapkın insanların saldırısına uğradığı anda, mucizevi bir biçimde ortadan kaybolduğu söylenir. Bu söylentiler bir inanca dönüştüğünden, yaşadığı ve bugün Meryemlik olarak bilinen tepe Hristiyanların önemli kutsal alanlarından birisi sayılmış, dolayısıyla Seleucia ad Calycadnum, Hristiyanlığın ilk hanım **martyr**'inin kutsal kenti olarak Hristiyanlık tarihi içinde ayrıcalıklı bir yer edinmiştir. Bu durum, Azize Thecla'yla ilgili aktarımlarda, bu kentin adından da fazlasıyla söz edilmesine de neden olmuştur.

Özellikle Azize Thecla'nın mucizelerini anlatan yazılı kaynaklarda, Seleucia ad Calycadnum'da hangi tanrı ya da tanrıçalara tapınıldığı üzerine bilgiler yer alır. Bu bilgiler, özellikle Minerva ve Iuppiter'in kent halkının inancında ayrıcalıklı bir yer edindiğini bize gösterir. Olasılıkla, günümüzde üzerinde kale bulunan akropoliste, Minerva için yapılmış bir tapınak vardır. Yapılacak bir arkeolojik kazı bunu kanıtlayabilir.

Azize Thecla'dan dolayı, Seleucia ad Calycadnum'un Hristiyanlık içinde I. yüzyıldan başlayarak saygın bir yer kazanması, Hristiyanlığın henüz hiç tanınmadığı Roma İmparatorluğu'nun birçok bölgesi düşünüldüğünde, Seleucia ad Calycadnum'un ilkin bu özelliğiyle tanınması gerekliliği tezimizin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Kent, önceki yüzyıllarda oluşturduğu bölgesel gücünü, Hristiyanlığın burada yayılmasındaki önemi yadsınamaz olan Azize Thecla'dan sonra da artırarak sürdürmüştür. Hristiyanlığın Isauria kentlerindeki gücü, yazılı kaynaklarda belirtilen Azize Thecla'nın etkisiyle anlaşıldığı gibi, Seleucia ad Calycadnum ve yakın çevredeki yerleşimlerde

bugün de görülebilen Hıristiyan dinsel yapı kalıntılarının çokluğuyla da anlaşılabilir.

Bu arada, Hıristiyanlığın gelişim süreci içinde, kutsal metinlerde açıkça belirtilmediği halde, Hz. İsa'nın din içindeki konumu üzerine yapılan tartışmalar giderek önem kazanmaya başlamıştır. I. yüzyıldan başlayarak Hıristiyan din adamları arasında yoğunlaşan fikir ayrılıkları, değişik yorumlamalarla çözümlenmeye ve dindeki inanç dalgalanmalarının önlenmeye çalışılmıştır. Ancak sonradan yaşanan gelişmeler bu sorunun öyle kolayca halledilebilecek bir sorun olmadığını gösterir. Özellikle bu sorun, Roma İmparatorluğu içinde Hıristiyanların sayısının artmasıyla bu yeni dinin daha geniş coğrafyalara yayılması sürecinde, eski inanışlarla bulanmaya başlamış ve içinden çıkılmaz bir kördüğüm halini almıştır.

Alexandria Kilisesi din adamlarından Arius'un düşünceleri, Hz. İsa'nın din içindeki yerini tanımlama tartışmalarına yeni boyutlar katınca, IV yüzyıl başında Roma İmparatorluğu'nu uzun süre uğraştıracak bir durum ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalara son verebilecek ve ortak olarak benimsenebilecek bir **credo** oluşturulamaması, söz konusu sorunların uzun süre çözümsüz kalmasına neden olmuştur. Kendisi iyi bir hatip olan Rahip Arius, özellikle Alexandria Kilisesi tarafından kıyasasıya eleştirilen tanımlamasında –çok kısaca- Hz. İsa'nın Tanrı olamayacağını öne sürmüştür.

Bu konudaki tartışmalar, Roma İmparatorluğu'nda yalnız kiliselerin iç meselesi olmaktan çıkınca, konunun çözümü için imparatorluğun sınırları içinde yer alan ve her biri Hıristiyanlık için önemli özelliklere sahip kentler seçilmiş ve imparatorluğun dört bir yanından çağrılan seçkin piskoposların katılımıyla gerçekleşen toplantılar başlamıştır. İlk çözüm, 325 yılında Nicaea'da toplanan konsilde aranmıştır.

Tezimizin konusunu oluşturan Seleucia ad Calycadnum kenti o tarihlerden başlayarak bu toplantılara etkin olarak katılmış ve Nicaea Konsili'nde yapılan bu önemli toplantıya

Isauria piskoposları içinde yer alan Piskopos Agapetus'u temsilci olarak göndererek adından söz ettirmeye başlamıştır. Seleucia ad Calycadnum'un Hristiyanlığın en önemli ve ilk **universalis** konsili sayılan Nicaea Konsili'ne temsilci yollaması, onun Arius'un dinsel düşünceleriyle ilgili tartışmalardaki etkinliğini göstermesi açısından da önemli bir adım olmuştur.

Nicaea Konsili'nde hem Arius hem de onun dinsel tanımlamaları, katılımcılar tarafından **haereticus** ilan edilmiştir. Ancak İmparator Constantinus ve Arius'un düşüncelerine karşı olan piskoposların beklentilerinin aksine Ariusçuluk, Nicaea'da **haereticus** ilan edilmesine karşın, imparatorluğun özellikle doğudaki piskoposluklarında şaşırtıcı bir hızla yayılmıştır. Bu durum, Nicaea Konsili'nin aldığı kararların doğudaki piskoposluklar içinde çok da benimsenmediğini göstermektedir.

Alexandria Kilisesi dışındaki doğu kiliseleri daha çok Ariusçu görüşler çevresinde toplanırken, batı kiliseleri, Nicaea'da, Hz. İsa ve Tanrı'yı aynı özden gördüklerini açıklayan **credo**'yu sonuna kadar savunmuşlar ve bu kiliseler, doğu kiliseleri arasındaki dinsel tartışmalardan da olabildiğince uzak durmaya çabalamışlardır. Ancak bu çaba sorunu çözmemiş, doğuda Ariusçuluğun yayılması ve tartışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte imparatorluğun iç huzurunu bozacak derecede önemli bir durum ortaya çıkmıştır. Hatta bu tartışmalar, Alexandria gibi bazı kentlerde tanık olunduğu gibi, yer yer sokak kavgalarına dönüşmüştür.

Bu gelişmeler Nicaea'dan başka konsillerin de toplanmasına zemin hazırlamıştır. Bunlar **universalis** özelliği olmayan yerel konsillerdir ve bu konsillerin çoğu konu üzerinde yeni tartışmalar oluşturmaktan başka önemli bir karara imza atmamıştır. Bunlardan biri, Seleucia ad Calycadnum'un yine Agapetus'un temsilciliyle katıldığı Antiochia ad Orontem'de düzenlenen 341 yılındaki konsil toplantısı olmuştur.

Seleucia ad Calycadnum'un 359 yılına gelindiğinde, Isauria'daki piskoposlukların yönetsel bakımdan bağlandığı önemli bir başpiskoposluk olmuş ve Hristiyanlık tarihi içindeki yerini çoktan almış durumdadır.

Bu dönemde İmparator Constantius, Ariusçuluğun kiliselerde ve toplumda çeşitli huzursuzluklara neden olması üzerine yeni bir konsil toplanmasını istemiştir. İlk, Nicomedia kenti bu konsilin toplanma mekanı olarak seçilmiş, ama meydana gelen bir depremle bu kentin yıkılması bu olasılığı ortadan kaldırmıştır. Böylece söz konusu konsillerin batılı ve doğulu piskoposlar için ayrı ayrı Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum'da 359 yılında toplanmasına karar verilmiştir. Bu, İmparator Constantius'un, Roma İmparatorluğu'ndaki bütün kiliselerde benimsenebilecek bir **credo** oluşturma çabasıdır. Bu çaba, Seleucia ad Calycadnum'un ortak bir **credo** arayışında yerel bir konsile ev sahipliğinden öte bir değer taşıdığını kanıtlar. Bu açıdan bakıldığında, Seleucia ad Calycadnum'un erken Hristiyanlık dönemine damgasını vurduğunu gösterir.

Seleucia ad Calycadnum'da 27 Eylül 359 tarihinde başlayan bu önemli konsilin nerede yapıldığına ilişkin yazılı kaynaklarda ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konuda, sadece Sozomenus (**Ecclesiastica Historia**, 22. 10)'da "...in ecclesiam convenientes..." "...kiliseye (/meclise) gelenler..." bilgisini vermektedir. Buradan, Konsil'in Seleucia ad Calycadnum'da bir kilise ya da mecliste toplanmış olduğunu açıklar. Piskoposların kutsal bir amaç uğruna toplandığı düşünülürse, toplantı yeri Azize Thecla kutsal alanındaki kilise olabilir. Ama söz konusu yerde bugün bulunan kilise kalıntıları Konsil'in toplanmasından çok sonraki bir tarihe yaklaşık V. yüzyıla aittir. Ancak yapı öncesinde bu yerin kutsal alan olduğu, bu yöreye gelip Azize Thecla için dua eden gezgin Egeria'nın yazdıklarından anlaşılabılır.⁶³

⁶³ Düzenlenen ayinlerin en görkemlisi, Azize Thecla'ya Hristiyanların bugün verdikleri değeri göstermesi açısından önemli olan 2000 yılında Patrik Bartholomeus'un katılımıyla yapılan törendir; Egeria'nın gezisiyle ilgili olarak Bkz.: 31 – 32.

Ayrıca Eylül ayının Seleucia ad Calycadnum için kutsal bir yönü vardır, 24 Eylül Ortodoks ve 25 Eylül Katolikler tarafından Azize Thecla günü olarak kabul edilir ve dinsel törenler düzenlenir. Konsile gelen piskoposların bu tarihlerde Seleucia ad Calycadnum'da Azize Thecla için bir dinsel tören yaptıkları da düşünülebilir. Ama 27 Eylül 359 yılındaki konsilin toplanmasında Azize Thecla'yı anma günlerinin etkisi olduğuna ilişkin bilgi de yazılı kaynaklarda bulunmamaktadır.

Seleucia ad Calycadnum Konsili birkaç yönden incelenebilir: Öncelikle Konsil, imparatorluğun yalnız doğu bölgelerindeki piskoposların katılımına açıktır. Bu konsilde, Nicaea'da **haereticus** ilan edilen Ariuşçular, katılımcı piskoposların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Konsil, Ariuşçuluğun imparatorluk genelinde çok kısa süre içinde ulaştığı gücü göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ariuşçular konsilde, ılımlı Ariuşçular ve katı Ariuşçular olarak iki ayrı toplulukla temsil edilmiştir. Geriye kalan küçük bir azınlık Aegyptus'lu piskoposlardan oluşur ve bunlar Nicaea kararlarını tartışmasız olarak onaylayan din adamlarıdır. Ama Aegyptus'luların sayısının azlığı ve Arius'un zaten çoğunluk tarafından benimsenen görüşleri savunmaları tartışmalarda önemli bir etkinlik göstermediklerini kanıtlar.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde, katı Ariuşçuların lideri Caesarea Piskoposu Acacius'un diğer piskoposlardan gizli hazırladığı ve Konsil'de Leonas tarafından okunan **credo** yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu **credo**'nun, Nicaea ve Antiochia ad Orontem'de benimsenen inanç ilkelerine benzememesi, sallantılı belirsiz tanımlamalar sunması Konsil'in sert tartışmalara sahne olmasına yol açmıştır.

Ancak bu gelişme, Konsil'de Piskopos Acacius liderliğindeki katı Ariuşçuların, okunan **credo**'yla birlikte artık "Acaciusçular" olarak anılması sonucunu doğurmuştur ki

böylece Hristiyanlık tarihinde adı ilk kez Seleucia ad Calycadnum'da ortaya çıkan bir başka topluluk oluşmuştur.

İmparator Constantius'un emriyle, imparatorluk temsilcisi olarak Leonas ve Lauricius'un bu Konsil'de bulunması, Seleucia ad Calycadnum'daki dinsel tartışmalara devletin karıştığını da gösterir. Ayrıca, Lauricius'un Isauria'daki Roma garnizonunun komutanı olması, imparatorun istemediği gelişmeler ortaya çıkarsa, konsile katılanlar üzerinde askeri baskının kolaylıkla kurulabileceğini göstermesi bakımından üzerinde düşünölmeye değer bir durumu da ortaya koymaktadır.

Leonas'ın İmparator'un yakın çevresinden oluşu, bizzat açılış konuşmasını yapması, Konsil'e katılan Acacius ve yandaşlarıyla olan yakınlığı, Konsil'de imparatorluğun etkisini bir kez daha kanıtlar. Konsil'de gelişmeler değerlendirildiğinde, oturumlarda yaşanan olayları ustalıkla istediğı şekilde dönüştüren Leonas'ın, bu Konsil'e gönderilmek için imparator tarafından özenle seçildiğini ve bu Konsil'den çıkacak kararın İmparatorluk için önemini gösterir. Çünkü Leonas, dinsel görüşleri İmparator Constantius'la aynı olan bir katı Ariusçu'dur ve Seleucia ad Calycadnum Konsili süresince de açıkça Acaciusçuları desteklemekten çekinmemiştir.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'ndeki en ilginç gelişmelerden biri, erken Hristiyanlık dinsel tartışmalarında hem din adamları hem de doğu Akdeniz'de etkin kent olarak her zaman önemli olan Antiochia ad Orontem'e piskopos seçiminde yaşanmıştır. Annianus adlı piskopos, Antiochia ad Orontem Kilisesi'ne katı Ariusçu Piskopos Eudoxius'un yerine piskopos olarak seçilmiştir. Ancak Annianus, bu seçimi tanımayan katı Ariusçular tarafından Leonas ve Lauricius'a teslim edilmiş ve üstelik Piskopos Annianus İmparator'un askerlerinin gözetimi altında tutulmuştur. Yazılı kaynaklar, bu gözetim süresi hakkında kesin bilgiler vermemektedir. Ama din adamları arasındaki dinsel tartışmalara askerlerin doğrudan –üstelik sözle değil, güçle- karışması, Seleucia ad

Calycadnum Konsili'nde yaşanan olayların boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Seleucia ad Calycadnum Konsili'nde birçok piskopos çeşitli suçlamalarla görevden alınmıştır. Ancak bu suçlamaların altında yatan gerçek neden, katı Ariusçuların imparatorluktaki kiliseler içinde etkinliğini yok etmektir.

Seleucia ad Calycadnum Konsili, Ariusçu düşüncelere yakın bir **credo**'nun onaylanması, birçok piskoposun görevden alınması, Ariminum'dan Constantinopolis'e gelen temsilcilerle ortak bir **credo** üzerinde tartışmak için on piskoposun seçilmesiyle bitmiştir. Bu sonuçlarıyla Hristiyanlık tarihi için ayrıca önemlidir. Ancak hem Ariminum hem de Seleucia ad Calycadnum konsillerinin asıl akıbeti Constantinopolis'te belirlenmiştir.

İmparator Constantius, Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum konsillerinden gelen on kişilik delegeyle ve bunlardan ayrı, ama imparatorun tam desteğini alarak kentte bulunan Acacius ve yandaşı piskoposlarla, Constantinopolis'te 360 yılı Ocak ayı başında yaptığı toplantı sonucunda istediğini nihayet elde etmiştir. Böylece ilk kez hem doğu hem de batı kiliselerinin onayladıkları katı Ariusçu bir **credo** ortaya konmuştur.

Bu durum, Rahip Arius'un yaklaşık altmış yıldır tartışmaları süren dinsel düşüncelerinin, Ariminum ve Seleucia ad Calycadnum konsilleri sonrasında Roma İmparatorluğu'nda ulaştığı büyük başarıyı göstermesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

Eskiçağ ve Hristiyanlık Kaynakları

Ado Viennensis, Chronicon, (Patrologia latina, vol. 123. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1845).

Ambrosius Mediolanensis, De fide, (Patrologia latina, vol. 16. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1845)

Ambrosius Mediolanensis, De incarnationis Dominicae Sacramento, (Patrologia latina, vol. 16. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1845).

Ammianus Marcellinus, Constantius et Gallus, Res Gestae Vol. I, (tr. Rolfe, J., C.), Harvard Uni. Pres, 1935, (Loeb Classical Library).

Athanasius S., P., N., Athanasii, Opera Omnia Quae Exstant, Accurante et Recognoscente J. – P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae, tomus secundus, Excudebatur et Venit Apud J. – P. Migne Editorem, 1857.

Auctores incertus (Ekkehardus Uraugiensis?), Chronicon Wirziburgense (Patrologia latina, vol. 154. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1853).

Auctores varii, Appendix ad opera S. Leonis Magni (Patrologia latina, vol. 84. J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1846).

Basileus Seleuciensis, Opera Quae Exstant Omnia, Patrologiae Graecae, Tomus
LXXXV, Accurante et Denuo Recognoscente J. P. Migne,
Bibliothecae Parisina 1860.

Bernaldus Constantiensis, Chronicon (Patrologia latina, vol. 148. J. P. Migne, ed.
Parisiis: excudebat Migne, 1853).

Cassiodorus – Epiphanius Cassiodori – Epiphanii, Historia Ecclesiastica Tripartita,
Historiae Ecclesiasticae Ex Socrate Sozomeno Et
Theodoreto In Vnum Collectae Et Nuper
De Graeco In Latinum Translatæ Libri Numero
Duodecim (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum
Latinorum Vol. LXXI), Editionem Cravit Rudolphus
Hanslik, Vindobonae, 1952.

Editores, Ordo rerum, (Patrologia latina, J. P. Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne,
1846).

Ekkehardus Uraugiensis, Chronicon universale, (Patrologia latina, vol. 154. J. P.
Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1853).

Petrus Gyllius, De Topographia Constantinopoleos, et Illius Antiquitatibus, Lyon
1561.

Hilarius Pictaviensis, Fragmenta ex opera historico, (Patrologia latina, vol. 157. J. P.
Migne, ed. Parisiis: excudebat Migne, 1853).

Pliny, Natural History, Vol. 2 (tr. H. Rackham), Harvard Uni. Pres,
1948, (Loeb Classical Library).

- Strabon,** The Geography of Strabo, Vol. VI (tr. H. L. Jones), Harvard Uni. Pres, 1968, (Loeb Classical Library).
- Sozomenus,** Sozomeni Ecclesiastica Historia, edidit Robertus Hussey, S. T. B., Nuper Historiae Ecclesiasticae Proffesor Regius, Tomus I, Oxonii: E Typhographeo Academico, 1860.
- Stephanus Byzantius,** Ethnikon, Quae supersunt, ed. Antoinus Westermann Sumptibus et tipis B. G. Teubneri, Lipsiae.
- Theodoretus** Theodoreti Episcopi Cyri, Ecclesiasticae Historiae Libri Quinque Cum Interpretatione Latina et Annotationibus Henrici Valesii, Recensuit Thomas Gaisford S. T. P. Aedis Christi Decanus Linguae Graecae Professor Regius, Oxonii: E Typhographeo Academico 1854.

Çağdaş Kaynaklar

- Abu'l Farac 1999** Abu'l Farac, G., Gregory Abu'l Farac (Bar Habraeus) Tarihi (Çev. Ö., R., Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Arslan 2003** Arslan, M., "İ.Ö. 188 yılından İ.Ö. 67 yılına kadar, Lykia, Pamphylia ve Kilikia Trakheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları", Adalya No:6, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yay., İstanbul.
- Atiya 2005** Atiya, S., A., Doğu Hristiyanlığı Tarihi (Çev., N.

Hiçyılmaz), Doz Yayınları, İstanbul.

Atlan 1970

Atlan, S., Roma Tarihi'nin Ana Hatları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1529, İstanbul.

Aydın (F.) 2002

Aydın, F., “Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Paulus'un Havarilik Anlayışı”, Dinler Tarihi Araştırmaları III (Sempozyum 9 – 10 Haziran 2001, Ankara), Dinler Tarihi Derneği Yayınları 3, Ankara, s.71 – 93.

Aydın (M.) 2002

Aydın, M., “Konsillerin Hristiyanlıktaki Yeri ve Önemi” Dinler Tarihi Araştırmaları III (Sempozyum 9 – 10 Haziran 2001, Ankara), Dinler Tarihi Derneği Yayınları 3, Ankara, s. 107 – 119.

Aydın (M.) 2004

Aydın, M., “Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hristiyanlığına Bir Bakış”, Adayla No:7, Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü s.: 91–118, İstanbul.

Baysan 1997

Baysan, İ., “Seleucia ad Kalykadnos”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Gevgilili, A. - Hasol, D. - Özer, B., İstanbul.

Canevello 2004

Canevello, S., A., “Iconiumlu Azize Thecla Yaşamı ve Mucizeleri”, Olba S. X, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 259 - 271.

- Ceylan 2003** Ceylan, B., Temple – Church in Olba and the Reuse of Antique Monuments”, Olba S. VIII, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin.
- Cramer 1975** Cramer, J., A., Description of Asia Minor, Reprint of The Edition Oxford 1832, Amsterdam.
- Çelik 1996** Çelik, M., Süryani Tarihi I, Ayraç Yayınları, İstanbul.
- Durak 2005** Durak, N., “Süryani Ortodoks Kilisesi”, Süryaniler ve Süryanilik I, İstanbul.
- Dagron 1978** Dagron, G., Vie et Miracles De Sainte Thecla (Texte Grec, Traduction et Commentaire), Societe des Bollandistes, Bruxelles.
- Davis 2001** Davis, S., J., The Cult of Saint Thecla: A Tradition of Women’s Piety in Late Antiquity, Oxford University Press., New York.
- Demiriş 2005** Demiriş, B., “İskenderiye: Antik Çağ Akdenizi’nde Bir Kültür Kenti”, Doğu Batı Düşünce Dergisi S. 34, İstanbul, s. 75 – 87.
- Durugönül 1995** Durugönül, S., “Olba: Polis mi, Territorium mu?”, Lykia Anadolu Akdeniz Kültürleri S. II, Akdeniz

Üniversitesi Likya Araştırma Merkezi ve Arkeoloji
Bölümü Süreli Yayını, Antalya.

Durugönül 1998

Durugönül, S., “Seleukoslar’ın Olba territoriumundaki
“Akkulturation” Süreci”, Olba S. I, Mersin Üniversitesi
Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM)
Yayınları, Mersin, s. 69 – 76.

Durugönül 2004

Durugönül, S., “Krallar, Rahipler, Korsanlar,
Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar
Eskiçağ’da Mersin Bölgesi”, Sırtı Dağ Yüzü Deniz:
Mersin, YKY, İstanbul.

Durugönül 2005

Durugönül, S., “Dağlık Kilikia Bölgesinde (Mersin ve
İlçelerinde) Kent, Mimari ve Malzeme”, Tarih İçinde
Mersin Kolokiyumu II, T. C. Mersin Üniversitesi Yayınları
No: 14, Mersin, s. 28 – 33.

Durukan 1998

Durukan, M., “M. Ö. 301 – 188 Arasında Olba
Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler”, Olba S. I,
Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma
Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 87 – 95.

Durukan 2005

Durukan, M., “Antik Dönemde Mersin Coğrafyasının
Jeostratejik ve Politik Önemi” Tarih İçinde Mersin
Kolokiyumu II, T. C. Mersin Üniversitesi Yayınları No: 14,
Mersin, s. 6 - 12.

Dürüşken – Özbayoğlu 1999

Dürüşken, Ç., - Özbayoğlu, E., Genç Plinius’un

Anadolu Mektupları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Dürüşken 2003

Dürüşken, Ç., Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları, Homer Kitabevi, İstanbul.

Eichner 2004

Eichner, I., "Dağlık Kilikya'daki Erken Bizans Konutları Yüzey Araştırması 2003, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2004 – 2, Suna – İnan Kırarç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını, Antalya s. 74 – 78.

Elton 2002

Elton, W., H., "The Economic Fringe: The Reach of The Roman Empire in Rough Cilicia", The Transformation of Economic Life Under The Roman Empire – Proceedings of The Workshop of The International Network – Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 B. C. – A. D. 476) Nottingham 2001 (Edith.L. de Blois & J., Rich), Amsterdam.

Ertekin 2004

Ertekin, E., "Principatus Devri Kilikia Kökenli Roma Senatörleri", Olba S. IX, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 163 – 179.

Erten 2004

Erten, E., Archaeological Heritage from Silifke and Environs, European Union Mosaic Programme Mersin Region Steeped in Ancient History And Culture, Mersin, pp. 109 – 117.

- Erten 2005** Erten, E., “Kilikia Tarihinde Kadınlar”, Tarih İçinde Mersin Kolokyumu II, T. C. Mersin Üniversitesi Yayınları No: 14, Mersin, s. 34 – 41.
- Erten 2005 (baskıda)** Erten, E., “Olba 2005 Arkeolojik Yüzey Araştırmaları”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı Mayıs 2005, Çanakkale.
- Freeman 2003** Freeman, C., Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları (Çev. S., K., Angı), Dost Kitabevi, Ankara.
- Gasque 2004** Gasque, W., Kilise Büyüyor: Kudüs’ten Roma’ya, Hristiyanlık Tarihi (Çev. S. Sel – L. Kınran), Yeni Yaşam Yay., İstanbul.
- Gelzer 1898** Gelzer, H. – Hilgenfeld H. – Cuntz, O., Patrum Nicaenorum Nomina Latine Graece Coptice Syriace Arabice Armeniace, in aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae.
- Goodspeed 1901** Goodspeed, E.J., The Book of Thekla, University of Chicago Press, Chicago.
- Griffith 1970** Griffith, Guy, Thompson, “Antiochus III”, The Oxford Classical Dictionary, Edith. By N., G., L., Hammond, H., H., Scullard, Suffolk.
- Gyllius 1997** Gyllius, P., “İstanbul’un Tarihi Eserleri (Çev. E.

Özbayoğlu), Eren Yayıncılık, İstanbul.

Harrent 2003

Harrent, A., IV. Yüzyılda Asur / Süryanilerin Kurduğu Antakya Akademisi (Çev. V. İlmen), Yaba Yayınları, İstanbul.

Hefe1e 1871

Hefe1e, C., J., A History of the Christian Councils, from the Original documents, to the Close of Nicea A. D. 325 (translated from the German and Ed. By W. R. Clark), Edinburgh.

Hild – Hellenkemper 1990

Hild, F. – Hellenkemper, H., “Seleukeia”, Tabula Imperii, Byzantini (TIB) Kilikien und Isaurien Band 5, Viyana.

Kaçar 1999

Kaçar, T., “A Study Of The Early Church Councils. From The Apostolic Council Of Jerusalem AD. 52 To The Second Ecumenical Council AD. 381”, A thesis presented to the Department of Classics and Ancient History of Universty of Wales, Swansea to qualify a PhD degree. October 1999, (Unpublished).

Kaçar 2000

Kaçar, T., “İstanbul Piskoposluğunun Doğuşu ve Yükselişİ” Akademik Araştırmalar Dergisi S. 9 – 10 (Kasım 2000 – Nisan 2001).

Kaçar 2002

Kaçar, T., “Roma İmparatorluğu’nun Kilise Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneğİ”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S. II, Eskişehir.

- Kaçar 2003 (a)** Kaçar, T., “Ebioniteler’den Arius’a: Eskiçağ Doğu Hristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: XLIV, Sayı: 2, Ankara.
- Kaçar 2003 (b)** Kaçar, T., “Cilician Bishops and Fourth – Century Church Politics”, Olba S. VIII (Özel Sayı), Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 109 – 128.
- Karağuz – Doğanay 2004** Karağuz, G., - Doğanay, O., İÖ II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu’nun Güneyinde Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yolağı Üzerine Düşünceler”, Olba S. X, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 1 – 43.
- Lemerle 2004** Lemerle, P., Bizans Tarihi (Çev. G. Üstün), İletişim Yay., İstanbul
- Lequien 1740** Lequien, M., Oriens Christianus, in quatuor patriarchatus digestus quo exhibentur ecclesiae patriarchae, caeterique praesules totius Orientis, Paris.
- MacKay 1976** MacKay, T. S., “Seleucia ad Calycadnum”, The Princeton Encyclopedia of Classical Sites Princeton University Press (PECS), Princeton – New Jersey.
- MacKay 1968** MacKay, T., S., “Olba in Rough Cilicia”, y. y.

- Mansel 1943** Mansel, A., M., Silifke Kılavuzu, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Özbayoğlu 1998** Özbayoğlu, E., “Cicero’nun, Panter Avına İlişkin Birkaç Cilicia Mektubu”, Olba S. I, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 131 – 138.
- Özbayoğlu 2003** Özbayoğlu, E., “Notes on Natural Resources of Cilicia: A Contribution to Local History”, Olba S. VIII, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 159 - 171.
- Özyıldırım 2004** Özyıldırım, M., “Seleucia ad Calycadnum ve Hristiyanlığın İlk Üç Yüzyılı”, Olba S. X, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 239 – 258.
- Özyıldırım 2005 (a)** Özyıldırım, M., “Corycus Piskoposluğu ve VI. Yüzyıla Kadar Kristoloji Tartışmaları”, Olba S. XI, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 199 – 219.
- Özyıldırım 2005 (b)** Özyıldırım, M., “Erken Hristiyanlık Dönemi Dinsel Tartışmaları ve Mersin Sınırları İçindeki Piskoposluk Merkezleri”, Tarih İçinde Mersin Kolokyumu II, T. C. Mersin Üniversitesi Yayınları No: 14, Mersin, s. 57 – 66.

- Sayar 1994** Sayar, M. H., Antik Kilikya’da Şehirleşme, XII. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Bildiriler), Ankara.
- Sayar 2003** Sayar, M., H. “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2002, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı 26 – 31 Mayıs, Ankara.
- Sayar 2004 (a)** Sayar, M., H., “Mersin’de Kayıp Kentler - Mersin’in Antikçağ Coğrafyası”, Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sayar 2004 (b)** Sayar, M., H., “Historical Development of Urbanization in Cilicia in Hellenistic and Roman Periods”, European Union Mosaic Programme (ed. E. Erten – B. Ergenç), Mersin.
- Smith 2004** Smith, M., A., “Antakyalı Ignatius”, Hristiyanlık Tarihi (Çev. S. Sel – L. Kınran), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.
- Şer 2002** Şer, A., Siirt Vakayinamesi (Çev. C. Kabadayı), Yaba Yayınları, İstanbul.
- Tekin 1999** Tekin, O., “River-Gods in Cilicia in The Light of Numismatic Evidence”, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M. Ö. 2. binyıl – M. S. 4. yüzyıl), Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, İstanbul.

- Texier 1862** Texier, C., *Asie Mineure*, Paris 1862.
- Todd 2004** Todd, R., A, “Constantinus ve Hristiyan İmparatorluğu” (Çev. S. Sel – L. Kıvrın), Hristiyanlık Tarihi, Us Yayıncılık, İstanbul.
- Topçu 1982** Topçu, Ç., “Seleukeia 1981”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzelere Genel Müdürlüğü, IV. Kazı Sonuçları Toplantısı, 8 – 12 Şubat, Ankara.
- Topçu 1984** Topçu, Ç., “Seleukeia – Kalykadnos (Silifke) 1983 Yılı Kazı Çalışmaları”, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzelere Genel Müdürlüğü, IV. Kazı Sonuçları Toplantısı, 8 – 12 Şubat, Ankara.
- Wannagat 2004** Wannagat, D., “Uzuncaburç’taki Yeni Araştırmalar: 2003 Zeus – Olbios Kutsal Alanı ve Diokaisareia Kenti”, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 2004 – 2, Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını, Antalya, s. 113 – 116.
- Williams 1987** Williams, R., *Arius, Heresy and Tradition*, Darton, Longmann and Todd, Londra.
- Wilson 2003** Wilson, M., “Was Paul a Cilician, a Native of Tarsus? A Historical Reassessment”, Olba S. VIII, Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları, Mersin, s. 93 – 107.

Wright 1957 Wright, E., Biblical Archaeology, Buttler and Taner Ltd., Londra.

Wright 2004 Wright, F., D., “Konseyler ve İnanç Bildirgeleri”, (Çev. S. Sel – L. Kivran), Hıristiyanlık Tarihi, Us Yayıncılık, İstanbul.

Elektronik kaynaklar:

Aurelius Augustinus http://la.wikisource.org/wiki/De_trinitate/C_liber_VI

Hieronymus http://khazarzar.skeptik.net/books/hieronym/viris_1.htm

Maraval 2003 Maraval, P., “The Earliest Phase of Christian Pilgrimage in the Near East (before the 7th century)”, Dumbarton Oaks Papers Library and Collection, No: 56 Washington D. C., [http:// www.doaks.org/etexts.html](http://www.doaks.org/etexts.html).

Wace (t. y.) Wace, H., A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A. D., with an Account of the principal Sects. and Heresies. http://en.wikipedia.org/wiki/Acaciuss_of_Caesarea.

The Catholic Encyclopedia 1912: Arbez, “Antioch”.
<http://www.newadvent.org/cathen/01570a.htm>

The Catholic Encyclopedia 1912: Benigni, “Council of Rimini”.
<http://www.newadvent.org/cathen/13057b.htm>

The Catholic Encyclopedia 1912: Bridge, “Homooousion”.

<http://www.newadvent.org/cathen/13157c.htm>

The Catholic Encyclopedia 1912: Clifford, “Acacians”.

<http://www.newadvent.org/cathen/01079b.htm>

The Catholic Encyclopedia 1912: Kirsch, “Sts. Thecla”.

<http://www.newadvent.org/cathen/14564a.htm>

The Catholic Encyclopedia 1912: O’Connor, “Ignatius of Antioch”.

<http://www.newadvent.org/cathen/07644a.htm>

The Catholic Encyclopedia 1912: Vailhe, “Seleucia Trachea”.

<http://www.newadvent.org/cathen/13689b.htm>

EK 1

Hristiyanlık Tarihinde Yedi Evrensel Konsil (325–787) ve Önemi

1. Nicaea Konsili (325): Bu Konsil’de Ariusçuluk reddedilmiş ve “Biz Kutsal Ruha İnanıyoruz” sözüyle biten Niceae Bildirgesiyle (Symbolum Nicenum) kabul edilmiştir: Hristiyan inancına ilişkin öğretinin resmi ifadesi olan bu bildirge ortodoksluğu, Ariusçuluğa karşı savunmak amacı taşımaktadır ve bu konsilde alınan kararlar daha sonraki konsillerde geliştirilmiştir. Bu konsil ve bu görüşler çerçevesinde toplanmış olan diğer konsiller *trinitas* (üçlülük: Baba, Oğul, Kutsal Ruh) öğretisini reddeden kiliseler tarafından (Ariuscular, Tanrının tek doğası olduğunu savunanlar ve Yehova Şahitleri vb.) onaylanmamıştır.

2. Constantinopolis Konsili (381): Nicaea Bildirgesi yeniden gözden geçirilip geliştirilmiş ve günümüzde Doğu ve Doğu Asyalı Ortodoks Kiliselerinin kullandığı biçime dönüşmüştür. Evrensel Konsil’in onayını almayan herhangi bir değişik bildirgeyi yasaklanmıştır.

3. Ephesus Konsili (431): Bu Konsil’de Nestorius ve öğretileri yadsınmıştır. Nestorius’un ardından gidenlere göre, Bakire Meryem Tanrı’nın annesiydi (Yun. Η Θεοτόκος). Bu ve bunun gibi konsiller Nestoriuscu Kiliseler (Irak, İran, Malabar ve Hindistan’daki Hristiyan toplulukları. Eski İran Kilisesini temsil eder ve zaman zaman Asuri (Eski Suriye) Kilisesi olarak da anılır) tarafından tanınmamıştır.

4. Chalcedon Konsili (451): Hz. İsa’nın özünde tek ve tanrısal bir doğa vardır görüşünü savunan Eutyches’in görüşlerini reddetmiştir. İsa’nın insansal ve tanrısal iki doğası olduğunu belirtmiş ve Chalcedon Bildirgesiyle bu görüşü

onaylamıştır. Bu ve benzeri konsiller Doğu Asya Ortodoks Cemaatine tanınmamıştır.

5. İkinci Constantinopolis Konsili (553): Ariusculuğu, Nestoriuculuğu ve İsa'nın tek doğası olduğunu savunan görüşleri reddeden önceki Konsiller'in bütün kararlarını yeniden kabul etmiş ve onaylamıştır.

6. Üçüncü Constantinopolis Konsili (680–681): Hz. İsa'nın iki doğası olmasına karşın tek iradesi olduğunu savunan Tek İradecilik görüşünü reddetmiş ve Hz. İsa'nın hem insansal hem de tanrısal iradesi olduğunu kabul etmiş ve onaylamıştır.

- Concilium Quinisextum (= 5. ve 6.), ya da Trullo'da Yapılan Konsil (692): Rahiplerin düzeni ve denetlenmesine ilişkin yönetsel bir Konsil olup Doğu Ortodoks Kilisesi tarafından VI. Evrensel Konsil olarak tanınmış, Roma Katolik Kilisesi tarafından tanınmamıştır.

7. İkinci Niceae Konsili (787): İkonlara hürmet edilmesiyle ilgili yeniden düzenlemelere gidilmiş ve birçok Protestan tarikatı tarafından reddedilmiştir. Bunun yerine ikonlara hürmet gösterilmesini reddeden ve 754 yılında düzenlenen Constantinopolis Konsili tanınmıştır.

EK 2

Bazı Önemli Terimler

Civitas libera (Lat.): Halkının devlete vergi ödemekten muaf tutulduğu özgür kent.

Comes (Lat.): İmparator'un güvenini kazanmış kişilere verilen sıfat; yoldaş (Genellikle, sarayda görevli olan (ya da böyle bir görevi icra etmiş olan) ve İmparator'un sağ kolu olma ayrıcalığına sahip kişi; Hristiyanlıkta, saygın rahip (tanrısal bir soydan gelen, ayrıcalıklı kişi; Hz. İsa'nın da ayırt edici sıfatlarından biri)

Consul (Lat.): Roma Cumhuriyet döneminde bir yıllığına seçilen iki yüksek görevliden biri.

Credo (Lat.): İnanmak, düşünmek.

Diaconus (Lat.): Kilise görevlisi, vaiz.

Hypostatis (Yun.): Uknum, Hristiyanlıkta Baba ve Oğul'un aynılığını belirten terim.

Imperium proconsulare maius (Lat.): İmparator Augustus'un yetkilerinden biri. Ömür boyu orduya ve bütün yeni eyaletler üzerinde en yüksek emretme yetkisi.

Kristoloji:

1. Hz. İsa'nın kişiliği (özü) ve yaptığı işler üzerine teolojik çalışma.
2. Hz. İsa ve Hz. İsa'nın öğretileri üzerine öğreti ya da kuram.

Metropolis (Yun.): Merkez kent.

Martyr (Yun.): Din uğruna ölen kişi. Şehit.

Oecūmenicus (Yun. oikoumenikos) Ökümenik:

1. Bütün Hristiyanlarca kabul edilen, evrensel.
2. a. Hristiyan Kilisesine ait; b. kiliselerin birleşmesine ilişkin, tüm kiliseleri temsil eden topluluğa ilişkin.

Peripatetici (Lat.): Peripatetik'ler, Aritoteles'in izleyicileri.

Proconsul (Lat.): Roma Cumhuriyetinde ve Roma İmparatorluğunda konsül unvanına sahip olan eyalet yöneticisi.

Provincia (Lat.): Eyalet.

Quaestor (Lat.): Roma'da, hükümet ve askeriye'nin değişik alanlarında maliye ve yönetim konularıyla ilgili resmi görevli. Roma Cumhuriyet döneminde seçilen iki **consul**'ün her yıl seçilen ikiser yardımcısı.

Senatus (Lat.): Senato. Özellikle Roma Cumhuriyet döneminde ülkenin gerçek sahibi kurum. Hazinesinin denetimi **senatus**'da olduğundan Roma ekonomisini yönlendirirdi. **Senatus**'un onayı olmadan ordu için harcama yapılamayacağından komutanlar da bu kuruma bağlı durumdaydı. **Senatus**'un görevleri arasında elçileri kabul etmek, andlaşmaları onaylamak ya da reddetmek, **magistratus**'lar arasında görev dağılımı yapmak, zafer için törenler yapıp yapılmamasına karar vermek sayılabilir.

Substantia (Lat.): Yunanca ousia = öz, madde. Latince substāns, substant-, substare mastarının şimdiki zaman participium'u, sub-, sub- + stāre ayakta durmak. Hristiyanlıkta Tanrı ve Hz. İsa arasındaki ilişkiyi anlatmak için kullanılır. Erken Hristiyanlık yazılı kaynaklarında bu sözcük, Oğul İsa'nın, Baba Tanrı'yla aynı özden olup benzer özden olmadığını anlatmak için kullanılmıştır.

Synod: Yun. synodos; Lat. synodus.

1. Kilise memurlarının ya da kiliselerin konsili; dinsel (kiliseye ait) konsil.
2. Divan, meclis, kurul.

Terminus post quem (Lat.): Olası en geç tarih ya da en üst zaman sınırı.